

Цити Лидлоф

**Појам
конџинуума**

Систанак

CLIO

Цити Лидлоф

Појам конџинуума

CLIO

Очистианак

Главни уредник
Зоран Хамовић

Уредник
Душка Кликовац

Ликовна опрема
Драгана Атанасовић

НАСЛОВ ОРИГИНАЛА

Jean Liedloff

The Continuum Concept

Allowing Human Nature to Work Successfully

© Jean Liedloff 1975

Џин Лидлоф

ПОЈАМ КОНТИНУУМА

КАКО ДА ЉУДСКА ПРИРОДА
УСПЕШНО ФУНКЦИОНИШЕ

Превод

Вера Ненадов

СЛО

2001

Реч унапред

Како наћи пут до осећаја спокојства? Како дубоку емотивну глад (коју именујемо као осећај празнине, или незадовољства без неког јасног разлога) заменити доживљајем благог мира, хармоније и интуиције (у коју се не сумња) да смо добро и да су други добро?

Ово су не само кључна питања психотерапијске теорије и праксе (било да су изговорена или се подразумевају) него и њени апсолутни циљеви, којима се можемо само више или мање приближити.

Џин Лидлоф, проучавајући необичан свет Јекана, Индијанаца скривених у јужноамеричким прашумама, поверовала је да се приближила открићу тих суштинских елемената „алхемијске“ формуле мудрог (спокојног) постојања.

Јекане, попут примата, не испуштају своје бебе из руке од тренутка кад се роде па све док не почну да пузе. Оне су у њиховом наручју мирне и оглашавају се само када им нешто треба. Мајке их доје у покрету, док раде нешто друго. Мајчина стварност ни у једном свом делу није скривена од њеног „младунчета“. Свет у који беба улази је познат свет, а осећања са којима у њега улази јесу осећања љубави, поверења, прихватања, топлине, из којих, касније, читав живот црпи енергију задовољства и среће.

„Злу коб“ људи нашег времена Џин Лидлоф повезује са одсуством дететовог искуства потпуне телесне и емотивне повезаности у раном периоду.

Теза о негативним последицама раног афективног лишавања, у којима је недостатак телесног контакта пресудан, није у савременој стручној литератури нова. Психо-

терапеути и психолози током иницијалног разговора са клијентима трагају управо за подацима о раној трауми, при чему се чињеница раног одвајања од мајке, или друге значајне особе, сматра једном од најважнијих. Дуге хоспитализације или почетак живота у домовима за напуштену децу „добар“ су предуслов за низ поремећаја који се, касније, испољавају као отежано моторно, емотивно или социјално функционисање. Занимљиво је да је поремећај утолико тежи уколико је дете било ускраћено за емотивни и телесни контакт у ранијем периоду. Најтеже последице оставља афективна лишеност до осмог месеца. Опоравак дуго траје. Најбрже се опоравља моторика, потом говор детета, па социјално функционисање, док емотивна глад увек остаје. Људима који раде у сиротиштима познати су феномени „рокинга“ – непрекидног клаћења детета у креветима, помоћу којег оно стимулише сопствени вестибуларни апарат на сличан начин на који би он био стимулисан у ситуацији телесног контакта са мајком док она хода, док га њише, док се игра с њим. Други феномен приметан код деце која своје прве године проводе у колективним центрима за незбринуту децу јесте „феномен лепљивости“. Особље центра и посетиоци бивају суочени са покушајима деце да се „залепе“ за њих. Иза оваквог понашања стоји њихова снажна потреба за контактом без диференцијације – није важно ко је особа којој се прилази. Важан је пуки покрет ка контакту. Доживљај контакта, међутим, урушава се у дететовој емотивној празнини и остаје на нивоу имитације која не утољава глад.

Природност непрекидног контакта детета са мајком могла би да поткрепи и чињеница о потпуној биолошкој опремљености новорођенчета за њега. Наиме, деца одмах после рођења располажу рефлексима који им омогућавају да се закаче и држе за мајчино тело, слично као што то раде било које друге животиње. Рефлекс хватања им је изузетно снажан и они који већ имају децу могу се сетити како је забавно било гледати, на првим контролним прегледима

код педијатра, иначе млитаве бебе како, држећи се сопственим ручицама, кочоперно висе на прстима лекара; тако исто би могле да се прихвате и за тело мајке.

Џин Лидлоф, пратећи своју формулу срећног и испуњеног живота, на крају књиге даје предлоге и упутства будућим мајкама, потпуно свесна немогућности пресликавања идеалног природног/биолошког обрасца у културу која се одавно одвојила од свог аутентичног континуума. Ипак, понешто је могуће. Претпостављам да би било веома занимљиво пратити на научни начин, планирано и систематски, ефекте овакве промене у животу мајке и детета.

Џин Лидлоф је у животу Јекана препознала још један елемент формуле спокојног живота; то је концепт непрекидног постојања у *saga* и *ovge*.

Јеканама није тешко да пребајују огроман кану метар по метар. Њиховим женама није тешко да корак по корак, више пута дневно, одлазе на извор по воду, да сатима припремају храну са бебама окаченим о врат. Они се не мрште унапред при помисли на непријатност која их чека, или на досаду која им прети у једноличном раду.

Јекане немају опсесивну потребу типа „требало би да...“, већ су потпуно центрирани у садашњости, као сензорном богатству које се непрекидно мења. Оно што препознајемо код Јекане као стрпљење и прихватање догађаја и стварности таквих какви они јесу, заправо је чин његовог потпуног препуштања тренутку у којем је он тек део сложене стварности којом је заокупљен. Он види, чује, осећа, и то је довољно. То је живот.

Концепт *saga* и *ovge* уткан је у филозофију, теорију и праксу низа хуманистички оријентисаних психотерапија (и не само психотерапија) и нуди се као „лек“ против компулсивно-опсесивне фиксације савременог човека за прошлост или будућност. Велики део времена психотерапеути троше на то да науче клијенте да развију своју свесност као знање о томе шта раде, шта осећају, виде... – у ситуацији таквој каква она јесте, не бркајући је са

оним што је било или што би могло бити. Они уче клијенте да садашњост ставе у центар свог искуства, док прошлост и будућност (сећања, фантазије, наде...) стоје као позадина и подршка садашњем тренутку и непосредном искуству. Уче их, заправо, да буду у контакту са собом (тј. својим аутентичним потребама, које нису ни у прошлости, ни у будућности) и са својим окружењем, што ће им омогућити да ослободе енергију намењену задовољењу својих потреба, иза чега следи осећање, о којем говори и ауторка, да је све-како-треба.

Формула за досезање осећања спокојства, благости, мира и среће коју нуди Џин Лидлоф није цела, али представља важан део целине; слично томе, њени елементи нису ни сасвим нови ни непознати – али су мало пута досад овако пластично изнети. Пут до спокојства и среће није, дакле, тако непознат. Питање које се нужно намеће јесте – зашто смо од тог пута одустали?

Биљана Поповић,
педагог и гешталт психотерапеут

Како су се моје идеје радикално промениле

Ова књига треба да представи једну идеју, а не да буде прича; међутим, испричаћу делић своје прошлости, да бих објаснила како је настао појам о којем је у овој књизи реч. Можда ће то помоћи да се разјасни како су се моја гледишта толико удаљила од оних која су својствена Американцима двадесетог века, међу којима сам одрасла.

Отишла сам у јужноамеричке џунгле без теорије коју је требало доказати, са знатижељом о Индијанцима не већом од уобичајене и са неодређеним осећајем да ћу можда сазнати нешто важно. У Фиренци, приликом свог првог путовања у Европу, позвана сам да се придружим двојици италијанских истраживача у експедицији трагања за дијамантима у области венецуеланске реке Карони, притоке Оринока. Био је то позив у последњем тренутку – имала сам двадесет минута да се одлучим, отрчим у хотел, спакујем ствари, одјурим на станицу и ускочим у воз који је кретао са перона.

Било је врло драматично и прилично застрашујуће кад је све нагло утихнуло и кад сам, угледавши на прашњавом прозорском стаклу одраз купеа претрпаног коферима, схватила да се налазим на путу у праву правцајату џунглу.

Није било времена да разматрам разлоге своје жеље да кренем на пут. Мој одговор је био тренутан и уверљив. Помисао на дијаманте није била неодељива, мада је згртање богатства копањем по коритима тропских река изгле-

дало много привлачније него било који други посао који ми је падао на памет. У ствари, привукла ме је сама реч *дунгла*, можда због нечега што ми се десило кад сам била дете.

Имала сам тада осам година и изгледало је да је тај догађај веома важан. Још увек на њега гледам као на драгоцену искуство, али је, као и већина таквих тренутака спознаје, и он пружио само летимичан увид у постојање неког реда а да није открио његово устројство или начин да га човек задржи у збрци свакодневице. Највише од свега разочаравало ме је убеђење да сам најзад спознала варљиву истину, а да ми је она врло мало, или није нимало, помогла да пронађем свој пут кроз животни хаос. Краткотрајна визија била је превише крхка да би издржала повратну путању применљивости. Мада је морала да се надмеће са свим мојим овоземаљским побудама и да се чува од опасности да је савлада моћ навике, можда је вреди поменути, јер је она наговестила како изгледа осећај да је све-како-треба (немам мање незграпан израз) – осећај којем је ова књига и посвећена.

То се догодило на једном излету у шуме Мејна, док сам боравила у летњем кампу. Ишла сам последња; пошто сам била мало заостала, пожурила сам да ухватим корак са осталима, и тада сам, кроз дрвеће, угледала пропланак. На његовој задњој страни налазила се бујно разграната јела, а у средини брежуљак прекривен сјајном, готово светлуцавом зеленом маховином. Зраци поподневног сунца падали су косо на модро зеленило борове шуме. Мали видљиви кров неба био је потпуно плав. Призор је био савршен и одавао је тако снажан утисак целовитости да сам застала. Отишла сам до ивице пропланка и потом продужила лагано, као да улазим у чаробно или свето место, у сам центар. Села сам, а затим легла, наслонивши образ на свежу маховину. Овде је то, помислила сам, осетивши да нестаје немир који ми је прожимао живот. Овде су, коначно, ствари онакве какве треба да буду. Све је било на свом

месту – дрво, земља, стена, маховина. На јесен, биће опет баш како треба; а у зиму, под снегом, пропланак ће бити савршен у својој белини. Пролеће ће поново доћи, и разоткриваће се чудо за чудом, свако на себи својствен начин; неко растиње ће венути, друго пуштати изданке у свом првом пролећу, али ће све бити подједнако и у целости на свом месту и онако како треба да буде.

Осетила сам да сам открила до тада непознату суштину ствари, кључ савршене логике свега, и да се морам држати сазнања које је, на том месту, било тако јасно. За тренутак сам била у искушењу да узмем делић маховине и понесем га као подсетник; но нека прилично зрела мисао спречила ме је у томе. Изненада сам се уплашила да бих, чувајући амајлију маховине, могла изгубити прави згодитак – увид који сам стекла, и да бих могла помислити да је визија безбедна све док имам маховину, све док једног дана не бих открила да, заправо, немам ништа друго до прстохват мртве биљке.

Тако нисам узела ништа, али сам себи обећала да ћу се сетити Пропланка сваке ноћи пре него што заспим, па тако нећу никада бити далеко од његове моћи да све учврсти и доведе у равнотежу. Мада сам имала тек осам година, знала сам да ће се, како будем расла, збрка у систему вредности који су ми наметнули родитељи, учитељи, друга деца, неговатељице, вође извиђача и други, стално повећавати. С годинама, компликације ће се умножавати, све ћу се више упетљавати у чворове исправног и погрешног, пожељног и непожељног. Већ сам била довољно искусила да бих то знала. Али, ако уз себе задржим Пропланак, мислила сам, никада се нећу изгубити.

Те ноћи, у излетничком кревету, сетила сам се Пропланка и испунило ме је осећање захвалности, па сам обновила своју заклетву да ћу запамтити визију. И заиста, она је годинама остајала иста. Сваке ноћи сам, кроз пределе сећања, призивала брежуљак, јелку, светлост и осећај целовитости.

Међутим, што су године брже пролазиле, све чешће сам примећивала да на Пропланак заборављам данима, или чак недељама. Покушала сам поново да доживим осећај духовног ослобођења који је он у мени изазвао. У међувремену, мој се свет проширио. Једноставна подела на добре и неваљале девојчице, својствена обданишту, постепено је уступала место неретко противречном систему вредности мог културног круга и моје породичне традиције, који је представљао мешавину викторијанских врлина са снажним компонентом индивидуализма, либералних погледа и уметничких талената и, изнад свега, с високим уважавањем сјајног и оригиналног ума какав је одликовао моју мајку.

Када сам имала петнаестак година, схватила сам, неодређено тужна (пошто нисам могла да се сетим за чим жалим), да је смисао Пропланка ишчилио. Савршено сам се сећала шумског призора, али ми је, баш као што сам се плашила када сам се својевремено уздржала да не узем за успомену мало маховине, његово значење побегло. Уместо тога, ментална слика Пропланка постала је безначајна амајлија.

Живела сам с баком, а када је она умрла, одлучила сам да прекинем школовање и пођем у Европу. Дубоко тужна, нисам знала тачно шта желим; али пошто бих сваки пут кад бих се обратила мајци остала повређена, осећала сам да морам начинити огроман напор и стати на сопствене ноге. Ништа од онога што је требало да желим није изгледало вредно – ни писање за модне часописе, ни каријера манекенке, нити додатно образовање.

У кабини брода на путу за Француску плакала сам, плашећи се да сам прокоцкала све што ми је блиско ради наде у нешто што нема ни имена. Али, нисам желела да се вратим.

Тумарала сам по Паризу цртајући и пишући поезију. Понуђено ми је да будем „Диоров“ манекен, али нисам прихватила. Везе које сам имала у француском *Вогу* ни-

сам потезала, осим за повремене манекенске послове који ми нису наметали редовну обавезу. Ипак, у тој страниј земљи осећала сам се сигурнијом него у мом родном Њујорку. Осећала сам да сам на правом путу, али још увек нисам тачно знала шта тражим. На лето сам отишла у Италију: прво у Венецију, а потом, посетивши вилу у Ломбардији, у Фиренцу. Тамо сам срела два млада Италијана који су ме позвали у Јужну Америку у потрагу за дијамантима. Опет ме је, као и кад сам напуштала Америку, плашила одважност корака на који сам се одлучила, али ми ни у једном тренутку није пало на памет да одустанем.

Када смо, коначно, после много припрема и одлагања, започели експедицију, кренули смо узводно реком Каркупи, малом неистраженом притоком реке Карони. За месец дана прилично смо узнапредовали узводно, упркос препрекама – углавном стаблима палим у реку, кроз које смо секирама и мачетама морали да крчимо пролаз за кану, потом водопадима и брзајима преко којих смо, уз помоћ двојице Индијанаца, пренели скоро тону *matériel*-а. Водени ток речице већ се упола смањио када смо се улогорили да бисмо започели истраживање неких мањих притока.

То је био први дан предаха откад смо ушли у воде Каркупија. После доручка, Италијан, вођа експедиције, и обојица Индијанаца отишли су да осматре геолошку ситуацију, док се други Италијан задовољно излежавао у својој мрежи за спавање.

Узела сам једну од двеју књижица које сам одабрала из оскудне збирке енглеских наслова на боливарском аеродрому и, одабравши место, села међу корење великог дрвета које се надносило над реку. Прочитала сам један део првог поглавља, не сањарећи, већ пратећи причу с уобичајеном пажњом, када ме је изненада погодила страшна снага спознаје: „Па ово је он! Пропланак!“ Осетила сам исто оно узбуђење од визије које сам доживела као девојчица. Она се била изгубила, а вратила ми се сада, одраслој, у облику великог Пропланка – највеће џунгле на

свету. Тајне џунгле и живота њених животиња и биљака, њене драматичне олује и заласци сунца, змије, орхидеје, њена фасцинантна невиност, тегобно крчење пута кроз њу и великодушност њене лепоте – све је то учинило моју спознају савршености снажнијом и дубљом. Она се преда мном указала у својим огромним размерама. Из авиона, џунгла је личила на велики зелени океан који се простире на све стране докле год поглед допире, испреплетена водотоковима, уздигнута високо на моћним планинама, понуђена небу на длановима висоравни. У свакој њеној ћелији пулсирао је живот, и савршенство – била је вазда променљива, вазда недирнута, а увек савршена.

Тога дана, обузета радошћу, помислила сам да сам окончала своје трагање и остварила циљ: да ствари сагледам у неразблаженом, најбољем њиховом виду. То је био тај осећај да је све-како-треба, који сам покушавала да разаберем кроз заблуде детињства и године девојаштва – често до зоре разговарајући, расправљајући и свађајући се, у нади да ћу га спознати, макар на тренутак. То је био Пропланак, изгубљен, пронађен и препознат – овог пута заувек. Око мене, изнад главе, под ногама, све је било баш како треба да буде – родити се, живети, умрети и бити замењен, не пореметивши свеопшти поредак.

С љубављу помиловах велико корење између којег сам седела као у фотељи и помислих како бих могла да останем у џунгли до краја живота.

При крају истраживачког подухвата у сливу реке Каркупи (заиста смо нашли неколико дијаманата), када смо се вратили у мало истурено одредиште Лос Карибес по залихе, видех у огледалу да сам се угојила и да, по први пут у животу, изгледам витка, а не мршава. Осећала сам се јачом, способнијом, мање уплашеном него икада пре. Пријао ми је боравак у вољеној џунгли. Желела сам да останем у њој и после завршетка експедиције, а имала сам на располагању још шест месеци да смислим како да то изведем.

Међутим, кад је прошло тих шест месеци, била сам спремна да одем. Здравље ми је нарушила маларија, а полет подривала силна жеља за месом и зеленим поврћем. Била сам спремна да тешко стечени дијамант дам за чашу сока од наранџе. И била сам мршавија него икад.

Међутим, после седам и по месеци имала сам прецизнији увид у савршенство џунгле. Видела сам таурипанске Индијанце, не само ону двојицу које смо унајмили већ и читава племена и породице, како станују у колибама, путују у групама, лове, живе животом једне биолошке врсте у сопственом пребивалишту, без икаквог алата донетог споља, осим мачете и челичне секире уместо камене. Они су били срећнији од свих људи које сам дотад видела, иако тада то нисам у пуној мери уочавала. Били су другачији од нас, ситније грађе и мање мишићави, а ипак способнији да носе тежи товар на много веће удаљености него најбољи међу нама. Тада се нисам чак ни упитала како је тако нешто могуће. Начин размишљања био им је другачији од нашег. („Да бисмо дошли до Падакапаха“, питао би један од нас, „да ли да идемо кануом узводно или пешице копном?“, а један од Индијанаца би одговорио: „Да.“) Малокад сам имала јасан осећај да припадамо истој врсти, мада, да ме је неко питао, без оклевања бих рекла да припадамо. Сва њихова деца су се лепо понашала: уопште се нису тукла, никад их нису кажњавали, а увек би, одмах и радо, послушала и урадила оно што се од њих тражило. Изрека „Сви дечаџи су исти“ на њих се није односила, али се никада нисам запитала зашто. Нисам уопште сумњала у савршеност џунгле и било ми је јасно да најпре у њој треба да потражимо оно за чим трагам, али савршенство и виталност њеног екосистема, биљака, животиња, Индијанаца и свега осталог нису, као што сам у почетку веровала, аутоматски нудили одговор, нити решење, за оно што је мене мучило.

Да поновим, тада то нисам знала. Помало ме је било стид што сам све више чезнула за спанаћем, соком од на-

ранце и одмором. Била сам пуна страсне, романтичне љубави и дивљења према великој, равнодушној шуми и, док сам се спремила да одем, већ сам смишљала начине и средства за повратак. Истина је да уопште нисам нашла своје следовање осећаја да је све-како-треба. Само сам га наслутила споља и успела да га препознам, па и то сасвим површно. Некако нисам видела оно што је било очигледно: да су Индијанци, као припадници људске врсте попут мене и као део савршенства џунгле, само заједнички именитељ, спона између хармоније око мене и моје потребе за њом.

Ипак су до мог ума заслепљеног цивилизацијом допрле неке искре спознаје – о појму рада, на пример. Били смо заменили свој мали алуминијумски чамац за велики индијански кану издубљен од једног јединог стабла. У њега смо се сместили ми, седамнаест Индијанаца, наш и њихов пртљаг, а он је и даље деловао поприлично празан. Обесхрабривала нас је сама помисао да треба да га носимо, уз помоћ само четворице или петорице Индијанаца, неколико стотина метара преко стеновитих громада, покрај великог водопада. Требало је попречно ређати трупце, а затим вући кану преко њих, центиметар по центиметар, по немилосрдном сунцу, а када год би се кану неконтролисано обрнуо, човек би склизнуо у пукотине међу стенама и одрао кожу са потколеница, глежњева и чега све не. Двојица Италијана и ја већ смо били преносили мали кану преко стења, тако да смо провели неколико дана ужасавајући се од напора и бола који нам предстоје. Кад смо стигли до водопада Арепући, већ спремни за муке, почели смо, смраченог лица и мрзећи сваки тренутак, да вучемо кану преко стена.

Тај врашки кану је толико био тежак да би, кад би се изврнуо на страну, прикљештио неког од нас уз ужарену стену и тако га држао док други не би успели да га помере. Кад смо прешли четвртину пута, сви глежњеви су нам већ крварили. Под изговором да ми је потребан тренутак предаха, успентрала сам се на високу стену и снимила

призор. Накратко слободна, стојећи на згодном месту, запазила сам нешто веома занимљиво. Ту, преда мном, неколицина мушкараца обављала је заједно исти посао. Двојица Италијана, напети и намрштени, губили су живије због сваке ситнице и непрестано псовали, као прави Тосканци. Индијанци су се пак лепо проводили. Смејали су се кад би им чамац измакао, од рвања са њим правили игру и у паузама били потпуно опуштени. Кад би се повредили, насмејали би се, а нарочито их је забављало када би кану, љуљајући се, прикљештио под себе прво једног а затим другог. Онај кога би чамац држао прикованог голих леђа за врели гранит, чим би дошао до даха, обавезно би се насмејао из свег гласа, уживајући у олакшању.

Сви смо радили исти посао, улагали напор, доживљавали бол. Сви смо били у истом положају, осим што смо *ми*, захваљујући свом образовању и васпитању, веровали да се такав сплет околности неоспорно налази ниско на лествици благостања и нисмо уопште били свесни да се можемо према њему односити и другачије.

С друге стране, подједнако несвесни да врше избор, Индијанци су били веома веселог расположења и бучно уживали у дружењу; наравно, нису имали ни вишедневни страх од предстојећег тешког посла за собом. Сваки учињен корак за њих је била мала победа. Завршивши снимање, придружила сам се групи и, одбацивши понашање својствено човеку цивилизације, врло искрено уживала у ношењу чамца. Чак су огуљена кожа и модрице које сам задобила постале, невероватно лако, само оно што заиста јесу – уобичајене повреде које ће се брзо залечити и које нису тражиле од мене непријатну емотивну реакцију попут беса, самосажаљења и зловоље, нити бригу о томе колико пута ћу се још повредити. Напротив, одједном сам почела да уважавам своје изврсно саздано тело које ће се залечити само, без мојих упутстава или воље.

Осећај слободе у мени ипак је убрзо устукнуо пред тиранијом навике, пред тешким теретом усвојених предра-

суда које нестају само ако се упорно и свесно трудимо. Нисам учинила неопходан напор и завршила сам експедицију без много користи од свог откривења.

Касније сам имала прилике да сазнам још нешто о човековој природи и раду.

Две индијанске породице живеле су у колиби која је имала поглед на дивну песковиту плажу, заправо лагуну у великом полукругу стена, изнад које су се видели водопади река Карони и Арепући. Глава једне породице звао се Пепе, а друге Цезар. Причу нам је испричао Пепе.

Изгледа да су Цезара, кад је био врло млад, „усвојили“ Венецуеланци и он је отишао да живи с њима у малом граду. Послат је у школу, научио да чита и пише, и одгајан је као Венецуеланац. Када је одрастао, дошао је, као и многи други мушкарци из градова Гвајане, у горњи ток реке Карони да окуша срећу у потрази за дијамантима. Радио је са групом Венецуеланаца, када га је препознао Мундо, поглавица Таурипанаца.

„Зар те нису узели да живиш код Хозеа Гранда?“, упитао је Мундо.

„Хозе Гранде ме је отхранио“, рекао је, по причи, Цезар.

„То значи да си се вратио свом народу. Ти си Таурипанац,“ рече Мундо.

На то је Цезар, пошто је добро размислио, одлучио да ће му бити боље да живи као Индијанац него као Венецуеланац, па је дошао у Арепући, где је Пепе живео.

Пет година је Цезар живео са Пепеовом породицом, оженивши се за то време лепом Таурипанком и поставши отац мале девојчице. Пошто није волео да ради, он и његова породица јели су храну узгајену на Пепеовој плантажи. Цезар је био усхићен кад је схватио да Пепе од њега не очекује да уреди сопствену башту, чак ни да му помаже у његовој. Пепе је уживао да ради, а пошто Цезар није, такво стање ствари је свима одговарало.

Цезарова жена је волела да са другим женама и девојкама сече и припрема за јело корен тропске биљке касава, а Цезар је од свега волео само да лови тапире и, повремено, неку другу дивљач. После неколико година развио је наклоност ка пецању и свој улов придодавао је улову Пепеа и његове двојице синова, који су увек волели да пецају и који су снабдевали његову породицу исто онако великодушно као и сопствену.

Непосредно уочи нашег доласка, Цезар је одлучио да искрчи сопствену башту, а Пепе му је помагао око сваке ситнице, од одабирања терена до обарања и спаљивања дрвећа. Пепе је у свему још више уживао јер су све време он и његов пријатељ причали и шалили се.

Цезар је имао на располагању пет година да се увери да га нико не приморава да искрчи сопствену башту, па је сада могао слободно да ужива у раду, као Пепе или било који други Индијанац.

Свима је у Арепућију било драго, рекао нам је Пепе, што је Цезар постајао све незадовољнији и раздражљивији. „Хтео је да направи сопствену башту“, смејао се Пепе, „а ни сам није био свестан тога!“ Пепеа је забављала помињао да је могуће да неко није свестан своје жеље за радом.

Мене, тада, ти необични наговештаји да ми у цивилизацији функционишемо на основу неких прилично озбиљних заблуда о човековој природи, нису довели до општих начела у вези с тим. Али, иако нисам имала појма шта то желим да сазнам, нити јасну представу о томе да за нечим трагам, бар сам схватила да сам нашла пут којим вреди ићи – довољно да на том путу останем наредних неколико година.

Другу експедицију, у област удаљену шест недеља путовања од дела Венецуеле у којем се говори шпански, водио је неки други Италијан, професор који је био убеђен да девојкама није место у џунгли. Један од мојих компаниона из претходне експедиције успео је, ипак, да ми при-

бави његов невољни пристанак, па сам могла да следим свој пут у свет каменог доба, земљу племенâ Јекана и Санама, заштићену од спољног света оним што се звало „непроходна“ тропска кишна шума, у басену горњег дела реке Каура, близу бразилске границе.

Јако изражене индивидуалности мушкараца, жена и деце овде су биле још очигледније, јер никада није постојала потреба да се однегује одбрамбена безизражајност „лица за странце“, које су имали Таурипанци. Међутим, у тој потпуно непознатој земљи, пропустила сам да уочим да се утисак нестварности који су ти људи одавали може у великој мери објаснити тиме што нико од њих није био несрећан – што није био случај ни у једном друштву које сам познавала. Мора да сам имала нејасну представу да негде иза дрвећа, сакривен од погледа, дух Сесила Б. де Мила режира филм у најбољој холивудској традицији једнодимензионалног представљања дивљака. „Правила“ људског понашања на њих се нису односила.

Како рекоше моји партнери у експедицији, већа дружина пигмејаца задржала их је као миљенике читаве три недеље, а ја сам све то време живела сама са Јеканама. Зато кратко време ослободила сам се многих предрасуда уз које сам одгајана, више него током целокупног трајања прве експедиције. И почела сам да увиђам колика је корист од поступка одучавања. Кроз слојевит оклоп мојих предрасуда успело је да прође неколико нових прилога другачијем начину схватања појма рада.

Из речника Јекана уочљиво је одсуствовала реч која означава „рад“. Речју *tarabaho* означавали су своје пословање са неиндијанцима, које су, сем нас, знали само по причи. Поменута реч је донекле погрешно изговорена шпанска реч *trabaho*, а потпуно прецизно је изражавала оно што су њоме означавали конквистадори и они који су дошли после њих. Упало ми је у очи да је поменута реч једина шпанска изведеница међу свим речима које сам од њих научила. Јекане, како се чинило, уопште нису имали

појам рада сличан нашем. Постојале су речи за сваку појединачну активност која би се под тај појам могла подвести, али реч за општи појам рада није постојала.

Пошто нису правили разлику између обављања посла и других начина да се проведе време, не треба се чудити што су се нелогично понашали (како сам тада процењивала) у вези с доношењем воде. Жене би напуштале своја огњишта неколико пута дневно, носећи одједном по две-три посуднице за воду, силазиле низ планину, опрезно опипавајући стопалима стрмоглаву косину, која је, мокра од воде, била изузетно клизава, затим пуниле тикве за воду у поточићу и пеле се назад у село. Цео поступак трајао је двадесетак минута. Многе жене су, осим посуда с водом, носиле и децу.

Када сам и ја сишла први пут, помислила сам да је врло незгодно пешачити тако далеко по нешто што је било непрекидно потребно. Није ми било јасно зашто нису сместили село ближе води. У задњем делу пута, на обали потока, била сам напетa од страха, јер сам морала водити рачуна о сваком кораку да не бих пала. Јекане имају изванредан осећај за равнотежу и, попут северноамеричких Индијанаца, не знају шта је вртоглавица, али чињеница је да ни они ни ја нисмо пали ниједном; притом је само мене мрзело да водим рачуна о томе како ходам. Јеканске жене су ходале опрезно као и ја, али се нису мрштиле што морају да се „муче“ и пазе док то раде. Корачајући по равном или по косини, настављале би тихо да брбљају и да се шале, јер су обично ишле у групама од по две, три или више њих и, као и увек, превагнуло би расположење као на поселу.

Свакога дана жене са децом пошле би на реку да се купају. На обалу би одложиле посуде за воду и одећу која се састојала од парчета тканине налик кеђељици, којом су скривале гениталије, и украсних ђинђува око зглобова на ногама и рукама, колена, надлактица, врата и ушију. Колико год жена и деце да се купало, сам чин је имао извесно својство римске раскоши. Сваки покрет одавао је сензуал-

но уживање, а са бебама се поступало као са нечим тако прекрасним да су се њихове власнице осећале обавезним да своје задовољство и понос заодену лажно скромним изразом лица. Силажење низ планину извођено је истим стилем некога ко је навикнут на најбоље, готово самодопадљивим, а последњи опасни кораћи којима би загазиле у поток послужили би на част и самој мис света кад приступа да прими круну. Таква неусиљеност била је својствена свим женама и девојкама племена Јекана које сам видела, али је свака свом држању придодавала и своју изразиту индивидуалност.

Кад размислим, било би ми тешко да нађем „бољи“ начин допремања воде, барем са гледишта индивидуалног осећаја благостања. С друге стране, кад би се за мерило узели напредак, брзина, ефикасност и иновација, пешачење по воду било би бесумње имбецилна радња. Ипак, довољно сам познавала довитљивост људи о којима причам и знала сам да би, само да сам их замолила, смислили начин да ме поштеде тог пешачења. Помоћу неколико бамбусових штапова или склепаног чекрка помогли би ми да пређем клизави део пута, или би ми саградили колибу близу потока. Они сами нису били мотивисани да смисле практичнији начин доношења воде. Нису осећали потребу да промене своје навике, нити их је било шта друго терало на то.

То што сам употребу своје савршене координације сматрала присилом, или што сам одбијала, ни сама не знам тачно због чега, да губим време на испуњавање једне потребе, било је један произвољан систем вредности какав њихова култура није познавала.

До још једног запажања о појму рада дошла сам мање посматрањем, а више кроз искуство. Поглавица јеканског села, Анђу, почео је да ме подучава, када год је имао прилике, веселијем понашању. Управо сам била разменила стаклени украс за седам стабљика шећерне трске и била у току усвајања лекције, о којој ћу касније говорити, о начину на који тргују људи којима су важнији добри међу-

собни односи него јефтина куповина. Анђуова жена се упутила кући, ка њиховој колиби на оближњем усамљеном месту, а Анђу, један Санема који је, изгледа, био његов главни помоћник, и ја планирали смо да се вратимо пешке преко двеју планина у село које се налазило на врху треће. Седам стабљика шећерне трске лежало је на земљи, тамо где их је оставила Анђуова жена. Анђу је рекао стаситом Санеми да узме три стабљике, он сам је бацио три на раме, а једну је оставио на тлу. Очекивала сам да ће мушкарци понети све стабљике, када Анђу показа на преосталу и рече: *"Amaadeh"* – Ти. За тренутак ми је засметала помисао да ми је наређено да носим нешто стрмом стазом, док су ту два довољно снажна мушкарца. Али, на време се сетих да се, пре или касније, готово увек покаже да је Анђу у праву.

Ставих шећерну трску на раме и, пошто је Анђу очекивао да предводим групу, почех се пењати. Страх од предстојећег пешачења у село, који се накупио у мени при доласку овамо и који је растао за време ручка код Анђуа и док смо били у пољу шећерне трске, још више се повећао кад сам сазнала да ћу морати носити тешку стабљику. Први кораћи били су ми тешки од помисли на искушења која су ме увек чекала на путу кроз џунглу, нарочито кад бих ишла узбрдо и кад бих носила нешто због чега ми руке нису биле слободне.

Међутим, тај мој додатни терет изненада несташе као руком однесен. Анђу није ни најмањим знаком показивао да би требало брже да ходам, нити да ће ме мање ценити ако ходам брзином која мени одговара, нити да процењује моје понашање. Такође није наговештавао да више цени само стицање на циљ од временаведеног на путу.

При сличним активностима са мојим компањонима белцима увек се водило рачуна о брзини, а ја сам жарко желела да одржим корак са мушкарцима и тако одбраним част лепшег пола, док нам је свима увек било на уму да смо у неугодној ситуацији којом се проверава физичка издржљи-

вост и морална чврстина сваког од нас. Анђу и Санема су се, међутим, понашали сасвим другачије, што је отклонило све те додатне елементе и ја сам, једноставно, ходала кроз џунглу са шећерном трском на рамену. Супарништво је изгубило сваки смисао, а напор се из телесне казне преобратио у пријатан доказ телесне снаге. Питање да ли ћу се са великим мукама суочити стиснутих зуба и челичне воље, уопште се није односило на ову ситуацију.

Кад сам постала свесна да носим не само шећерну трску него и један део заједничког терета, мом осећају слободу придружило се ново задовољство. Слушала сам много о „колективном духу“, све док тај појам није постао само симулација заједништва која влада у школи и летњим камповима. Тамо је положај сваког учесника у тимском раду увек био неизванредан; појединац се осећао угроженом, као да га стално посматрају и процењују. Такмичарски грч уништавао је смисао заједничког обављања посла, тако да исконски осећај задовољства при удруживању сопствене животне енергије са енергијом других људи није уопште добијао прилику да се појави.

Током пута чудила сам се брзини и лакоћи својих корака. У таквим приликама сам обично, сва натопљена знојем и прекорачујући сопствене границе, почињала да успоравам ход. Можда сам назирала решење загонетке зашто су Индијанци, упркос својој слабијој мишићној снази, бољи од наших ухрањених снагатора. Они снагу штеде трошећи је само на рад и не расипајући је улудо на пропратну напетост.

Сетих се колико сам се зачудила приликом прве експедиције, видевши како Таурипанци, сваки са преко тридесет килограма терета на леђима, опрезно прелазе преко „моста“ који се састојао од једног јединог танког дебла обореног преко реке, а онда би се неки од њих сетио неке шале, застао на сред дебла, окренуо се, испричао је људима који су се нагомилали иза њега, па потом наставио да прелази преко реке, смејући се са својим пријатељима, ме-

лодично, како само они умеју. Никад ми није пало на памет да се у тој прилици Таурипанци не муче као ми, па ми је њихово весело расположење изгледало некако чудно, скоро луцкасто. (У ствари, веома је подсећало на њихову навику да причају шале усред ноћи, док сви спавају. Мада су неки чак гласно хркали, сви би се тренутно пробудили, насмејали испричаној досетки и за неколико секунди поново заспали, хрчући. Таурипанци нису сан сматрали пријатнијим него будно стање, а будили би се одмах, сасвим орни, баш као што су се једном, када су сви спавали, пробудили истовремено јер су зачули крдо дивљих свиња у даљини, док ја нисам ништа чула иако сам била будна и ослушкивала звуке џунгле око нас.) Као и већина путника, и ја сам била сведок њиховог необичног понашања а да га нисам схватала, нити покушавала да премостим јаз између наших различитих начина изражавања људске природе.

Међутим, приликом те друге експедиције стекла сам склоност према новим идејама, претходно се запитавши колико су заиста неприкосновена начела попут следећих: „Напредак је нешто добро“, „Човек мора одредити правила игре по којима ће живети“, „Дете припада својим родитељима“, „Пријатније је излежавати се него радити“.

Започети процес наставио се током треће и четврте експедиције у исту област, које сам предводила сама и које су трајале четири, односно девет месеци. Моји дневници показују да је та техника одучавања постала моја друга природа; али што се тиче општијих непобитних претпоставки на којима је моја култура заснивала своје становиште о положају човека – попут оне да је несрећа легитимни део искуства као и срећа, а да је неопходна да бисмо срећу могли ценити, или пак да је много боље бити млад него бити стар – требало ми је много времена да почнем да их подвргавам испитивању.

По окончању четвртог путовања вратила сам се у Њу-јорк са главом пуном свега што сам видела и начином размишљања толико огољеним од предрасуда да ми је изгле-

дало као да сам, после дугог заморног пута, стигла на почетак. Држала сам своја запажања као засебне делове мозаика, плашећи се да их саставим у целину, већ навикнута да потанко анализирам све што би макар мало подсећало на групу образаца понашања која се представља као основа људског карактера.

Тек пошто ме је уредник новина замолио да напишем текст у коме ћу разјаснити своју изјаву цитирану у *Њу-јорк тајмсу*¹, престала сам са анализом и, обрнувши смер, мало-помало почињала да разабирам поредак ствари који је био темељ не само онога што сам искусила у Јужној Америци већ и огољених делова на које сам разбила свој живот у цивилизацији.

У то време још нисам била теоријски поткована, али сам, посматрајући људе око себе широм отворених очију, по први пут код неких од њих уочила извесне знаке поремећености и почела разумевати узроке таквог одступања од природног понашања. После отприлике годину дана већ сам препознала еволутивно порекло људских очекивања и тежњи, па ми је полако постајало јасно зашто су моји пријатељи у дивљини много срећнији него људи који живе у цивилизацији.

Помислила сам да је, пре него што изложим своје идеје у књизи, најбоље да пођем на пету експедицију; са ње сам се недавно вратила. Желела сам поново да осмотрим Јекане, овога пута са новим идејама у глави, да видим да ли се моји закључци, само ретроактивно ослоњени на доказни материјал, могу сврсисходно поткрепити у току једног планираног истраживања.

На провизорном узлетишту које смо искрчили приликом друге експедиције, а користили током треће и четврте, стајали су напуштени пребивалиште експедиције и метео-

¹ „Било би ме срамота да признам Индијанцима да тамо одакле ја долазим жене себе не сматрају способним да подижу децу све док не прочитају упутства у књизи коју је написао непознати мушкарац.“

ролошка станица. Неке Јекане су имале на себи кошуље и панталоне, али се у другом погледу нису промениле; и суседне Санеме, иако готово истребљене болешћу, чврсто су се и даље држале свог древног и опробаног начина живота.

Оба племена била су вољна да раде за поклоне или да их размењују, али не и да тргују са било који делом својих животних ставова, традиције или начина живота. Властници неколико пиштоља и батеријских лампи добили су умерену жељу за барутом, меџима, капислама и батеријама, али недовољно јаку да бих могла да их наведем да раде било шта у чему нису уживали нити да раде посао пошто би им досадио.

Овог пута сам се распитала за појединости које су ми промакле при ранијем успутном посматрању – рецимо, да ли су деца присутна за време сексуалног чина родитеља, или како Индијанци гледају на свемир, митологију, чинодејствовање шамана, итд. – све што је значајно за такву културу, управо веома добро прилагођену њиховој природи.

Међутим, пета експедиција ми је највише послужила да ме учврсти у уверењу да моје тумачење понашања Индијанаца, утемељено на сећању, има упориште у стварности. Заиста, раније необјашњиво понашање Индијанаца оба племена, могло се у светлу појма континуума не само разумети него често и предвидети.

Трагајући за изузецима који би могли указати на грешке у расуђивању, закључила сам да су они чврсто „потврђивали правило“, као у случају бебе која је сисала палац, грчила тело и урлала као беба из цивилизације, али тајне није било јер њу је, убрзо по рођењу, неки мисионар однео у Каракас у болницу, у којој је лечена осам месеци пре него што је враћена породици.

Дечјег психијатра и публицисту др Роберта Коулса позвала је извесна америчка фондација да изнесе мишљење о мојим идејама. Рекао ми је да је позван као „стручњак за ту област“, али да „та област, нажалост, још увек не постоји“, те да ни он, нити било ко други, не може би-

ти сматран ауторитетом у њој. Појам континуума мора, стога, бити оцењен по томе колико сам по себи вреди, да ли успева, или не, да изазове реакцију полууспаваних чула и способности сваког појединца кога има намеру да опише и врати у пређашње стање.

Појам континуума

Човек се успешно развијао неких два милиона година. Еволуирао је од стадијума човеколиког мајмуна до људског бића као ловац и скупљач јестивих плодова, живећи успешно на начин који би, да је потрајао, могао да га проведе кроз многе наступајуће миленијуме. Међутим, већина еколога сматра да се свакодневно смањују човекови изгледи да преживи чак и наредни век.

Током краткотрајног периода од неколико хиљада година, од када је напустио начин живота којем га је прилагодила еволуција, човек не само што је разорио природни поредак ствари на целокупној планети већ је успео да баци љагу на високо развијен здрав разум који је усмеравао његово понашање током путовања кроз протекле, бескрајно дуге периоде времена. Много тога је подривено тек недавно, кад је последње уточиште наше инстинктивне компетенције искорењено и подвргнуто продорном, али неразумевајућем погледу науке. Наш урођени осећај за оно што је за све нас најбоље често бива раздиран сумњом, док интелект, који никада и није много знао о нашим стварним потребама, одлучује шта да чинимо.

Тако, рецимо, одлука о томе како треба поступати са бебом није ствар мишљења. Ми имамо изванредно прецизне инстинкте оспособљене за сваки детаљ бриге о детету, још од много пре но што смо и почели да наликујемо *homo sapiens*-у. Заверили смо се, ипак, да осујетимо то древно знање тако потпуно да сада упошљавамо истраживаче да нам одгонетну како треба да се понашамо пре-

ма деци, једно према другом и према самима себи. Није никаква тајна да надлежни стручњаци нису „открили“ тајну задовољавајућег живота, али да, што чешће греше, то више покушавају да постојеће проблеме подведу под искључив утицај разума, а да одбаје све оно што разум не може да схвати нити контролише.

Сада смо у позицији да слепо следимо интелект; наш урођен осећај за оно што је за нас добро подривен је до те мере да смо једва свесни да га имамо и да не можемо да разлучимо аутентичан порив од изобличеног.

Верујем, ипак, да можемо да почнемо овакви какви је-смо, изгубљени и хендикепирани, и да пронађемо пут повратка. Бар бисмо могли сазнати где се налази оно што је најбоље за нас, а не да наставимо из петних жила у смеру који нас лако може још више скренути са пута. Свесни део ума, као добар „технички саветник“ у туђем рату, када уочи грешку у свом начину рада, мора да се ангажује да би сам себе искључио, а не да би зашао дубље на страну територију. Има, наравно, много задатака које наш разум може да решава, не узурпирајући посао који је много милиона година обављао бескрајно префињенији и упућенији део ума, онај који називамо инстинктом. Да је, којим случајем, тај део ума такође свестан, довољан би био тренутак да буде стављен ван употребе баш као потопљен брод, ако ни због чега другог онда због тога што свесни ум, по својој природи, може да разматра само једну тему одједном, док је несвесни ум у стању, истовремено и исправно, да обавља читав низ операција – укључујући опсервације, прорачуне, синтезе и разне друге задатке.

У поменутом контексту, реч „исправно“ је варљива реч. Та реч подразумева да се сви слажемо око тога какви желимо да буду резултати нашег деловања, док се, у ствари, разумска замисао о ономе што желимо разликује од особе до особе. *Под појмом „исправно“ овде се подразумева оно што је прикладно древном континууму наше врсте у оној мери у којој је он усклађен са тежњама и очекива-*

њима са којима смо еволуирали. Појам очекивања, овако како је малопре употребљен, у човеку је утемељен колико и сам његов склоп. Човекова плућа не само што очекују ваздух већ и *јесу* очекивање ваздуха; његове очи су ишчекивање светлосних зрака одређеног распона таласних дужина које одапиље оно што је за човека корисно да види у часовима примереним његовој врсти да их види. Човекове уши су ишчекивање вибрација узрокованих збивањима за која постоји највећа вероватноћа да ће га се тицати, што укључује и гласове других људи; и његов сопствени глас је очекивање ушпију које и саме слично функционишу. Листу можемо настављати до у бескрај: кожа и коса који су непромочиви – слутња су кише; длаке у носу – очекивање прашине; пигментација коже – слутња на сунце; механизам знојења – очекивање врућине; механизам коагулације – очекивање повреда телесних површина; један пол – очекивање другог пола; рефлексни механизам – очекивање потребе за брзом реакцијом у критичним тренуцима.

Како силе које су сачиниле човека знају унапред шта ће му бити потребно? Тајна је у искуству. Ланац искуства који припрема људско биће за његов боравак на земљи почиње авантуром првих једноћелијских јединки живе материје. Оно што су оне искусиле о температури, саставу окружења, доступној храни као гориву за активности, временским променама, налетању на друге предмете или припаднике сопствене врсте, преносило се потомцима. На основу таквих података, преношених начинима који су науци у великој мери још непознати, догађале су се врло, врло споре промене које су, током незамисливо дугог времена, производиле разнолике облике, који су пак били у стању да преживе и да се размножавају прилагођавајући се животном окружењу на различите начине.

И као што се увек дешава када се систем разгранат и усложни, прецизније се прилагођавајући на шири дијапазон услова, резултат је био већа стабилност. Сам живот је био мање угрожен природним катастрофама. Штавише,

ако би чак и читав један облик живота био збрисан са лица планете, многи други облици живота опстали би и истовремено наставили да се усложњавају, разгранавају, прилагођавају, стабилизују. (Уопште није неразумна претпоставка да је приличан број „првобитних“ облика живота био искорењен пре но што је један преживео, можда више милиона година након претходног облика, и разгранав се довољно брзо да га не уништи нека страшна елементарна непогода.)

Истовремено, у сваком животном облику и у сваком делу сваког од њих деловао је принцип стабилизације, узимајући податке из своје баштине искуства, из контакта сваке врсте и опремајући своје потомке сваки пут све сложенијим методама још успешнијег сналажења у таквим ситуацијама. *Стога је устројство сваке индивидуе било одраз искуства које је она очекивала да доживи.* Искуство које је она могла да поднесе било је одређено околностима на које су се њени преци прилагодили.

Ако су се нека створења током еволуције формирала при климатским условима у којима температура не би никада дуже од неколико сати била виша од плус 40 нити нижа од плус 5 степени Целзијуса, постојећи облик живота могао би опстати у таквим условима; али не би могао, баш као ни његови преци, опстати ако би предуго био изложен највишој или најнижој температури са скале своје толеранције. Кризне резерве истрошиле би се и, ако се екстремни услови ускоро не би окончали, уследила би смрт – појединца или врсте. *Ако желимо знати шта је исправно за неку врсту, морамо бити упознати са урођеним очекивањима те врсте.*

Колико знамо о урођеним очекивањима човека? Добро нам је познато шта човек добија и често нам је речено шта жели, или шта би, према важећем систему вредности, *требало* да жели. Подругљиво звучи, али одговор на питање до којих очекивања је еволуција довела њега као последњег представника на његовом дугом ланцу наслеђа, нала-

зи се у домену најдубље тајне. Интелект је преузео на себе да одлучује о томе шта је боље и инсистира на свом сувереном праву на пристрасност и претпоставке. Као резултат тога, човеково нормално очекивање одговарајућег третмана и окружења толико је данас извитоперено да особа често себе сматра миљеником судбине само ако не пати или није, којим случајем, бескућник. Али чак и док човек говори: „Добро ми је“, у њему, чини се, живи осећај губитка, чежња за нечим што не уме да именује, осећај да је избачен из равнотеже, да му нешто недостаје. Ако га запитамо отворено, малокад ће то порицати.

Отуда, да бисмо сазнали прецизну природу човекових очекивања насталих током еволуције, нема никакве сврхе посматрати нови, цивилизовани примерак врсте.

Посматрање других врста могло би нам бити од помоћи, али нас истовремено може одвести на погрешан пут. Тамо где се развојни нивои подудараву, поређење са другим врстама живих бића може бити оправдано, као у случају старијих, дубљих и основнијих потреба које претходе нашој антропоидној врсти; таква је, рецимо, потреба за дисањем ваздуха, која је настала пре неколико стотина милиона година и својствена је многим живим бићима која сада са нама бораве на овој планети. Ипак је, очигледно, много корисније проучавати примерке људске врсте који нису одустали од континуума властитог понашања и окружења. Чак и ако успемо да идентификујемо нека од наших очекивања која нису толико очигледна као што је дисање, увек ће преостати да се дефинише велика количина суптилнијих очекивања пре но што се обратимо компјутеру да се позабави малим делом нашег инстинктивног знања о њима. Стога је суштински важно да будно пратимо када ће искрснути повољна прилика да обнови-мо своју *урођену* способност за одабир онога што нам је примерено. Незграпни интелект, помоћу којег је ми сада морамо препознати, може онда да се позабави стварима које боље зна да ради.

Очекивања са којима наступамо према животу чврсто су испреплетена са одређеним тежњама (да сисамо, избегавамо физичке озледе, пузимо, опонашамо...). Чим очекивани третман и околности постану доступни, читаве групе таквих наших тежњи ступају у интеракцију, и то опет онако како их је искуство наших предака за то припремило. Када се очекивано не догоди, тежње за корекцијом или компензацијом потруде се да врате стање равнотеже.

Људски континуум може се дефинисати и као след искуства који одговара очекивањима и тежњама људске врсте у окружењу које је у складу са оним у којем су таква очекивања и тежње створени. Тај појам обухвата и одговарајуће понашање других људи и њихов однос према нама, јер су и они део тог окружења.

Континуум појединца је целина, а ипак представља део континуума његове породице, која је, затим, део континуума његовог племена, заједнице и врсте, баш као што континуум људске врсте представља део континуума васколиког живота. Сваки континуум има сопствена очекивања и тежње, који проистичу из дуге претходне фазе. Чак и континуум који обухвата сва жива бића очекује из искуства са неорганичким окружењем изврстан распон погодних фактора у њему.

У сваком од облика живота тежња за развојем није случајна, већ подупире његове сопствене интересе. Тежња за развојем усмерена је ка већој стабилности, то јест већој разноликости, сложености и, отуда, већој прилагодљивости.

Овде уопште није реч о ономе што називамо „напретком“. Заправо, да би било који систем остао стабилан, неопходан је *отпор* промени, који никако није у сукобу са тежњом ка развоју.

Можемо само да нагађамо шта је то, пре неколико хиљада година, прекинуло наш урођени отпор према променама. Битно је схватити важност еволуције наспрам промене (која није настала еволуцијом). Циљеви су им потпуно супротни, јер ону разноликост коју створи ево-

луција, сваки пут све прецизније прилагођена нашим захтевима, промена уништава увођењем понашања или ситуација који не узимају у обзир читав низ фактора који нам највише користе. Све што промена може да учини јесте да замени део добро интегрисаног понашања понашањем које није такво. Промена замењује нешто што је сложено и прилагођено нечим што је једноставније и мање прилагођено. Последица тога је да промене изазивају поремећај равнотеже свих испреплетених фактора унутар одређеног система и изван њега.

Отуда еволуција обезбеђује стабилност, а промена узрокује рањивост.

Та правила следе и друштвене организације. Развијена култура, начин живота групе људи који испуњава њихова друштвена очекивања, може бити било која из бескрајне разноликости структура. Спољне карактеристике таквих структура су најразличитије, а основна начела су најсличнија и, у извесном фундаменталном смислу, теже да буду идентична. Те структуре требале би да буду отпорне на промене, пошто су се дуго развијале, као и сваки други стабилан систем у природи. Из тога следи да ће, што мање интелект смета инстинкту при стварању образаца понашања, структура бити мање ригидна у свом површинском слоју (у вези са појединостима у понашању, обредима и захтевима за удобношћу), а у већој мери непроменљива у свом језгру (у ставу према себи и према правима других, осетљивости на оне сигнале инстинкта који потпомажу опстанак, здравље и задовољство, уравнотежености различитих активности, нагону за заштитом врсте, економичном коришћењу биљака и животиња у окружењу и тако даље). Укратко, што се више нека цивилизација ослања на интелект, више мора, да би се одржала, спутавати појединца.

Нема суштинске разлике између потпуно инстинктивног понашања, са свим његовим очекивањима и тежњама, и нашег подједнако инстинктивног очекивања погодне културе, такве у којој можемо развијати своје тежње и ис-

пуњавати своја очекивања, прво, да се према нама на одговарајући начин понашају док смо бебе и, постепено, за једном (флексибилнијом) врстом третмана и околности, као и за читавим дијапазоном захтева којима можемо одговорити одмах, жељно и компетентно.

Улога културе у људском животу легитимна је баш колико и улога језика. И култура и језик започињу очекивањем и тежњом да свој садржај пронађу у животном окружењу. Социјализација детета развија се међу очекиваним утицајима и примерима које му обезбеђује његово друштвено окружење. И урођени нагони терају га да чини оно што види да од њега очекују његови саврузи, а они му стварно стављају до знања шта очекују, у складу са културом којој припадају. Учење је процес испуњавања очекивања одређене врсте информација. Врсте информација се умножавају према одређеном реду сложености, баш као и језички обрасци.

Усклађеност са нивоом наших очекивања, која се одржава помоћу осећаја за континуум сваког појединца понаособ (тај осећај подстиче задовољство, а не скреће с пута захваљујући природној одбојности, која расте како се приближава границама своје компетенције), представља темељ система вредности о исправном и погрешном у тој култури. Наравно, поједине карактеристике система могу бесконачно варирати све дотле док остају у оквиру тих кључних параметара. И без прекорачивања тих граница има довољно простора за испољавање различитости, и појединачних и племенских.

Почетак живота

Док је у материци, малено људско биће још увек може тачно да следи развојне фазе предака, од једноћелијског организма, преко амфибијске фазе, па до *homo sapiens*-а спремног за рођење, а да му се притом не догоди ништа битно другачије од онога на шта га је већ припремило искуство боравка у материци које су имали његови преци. Нахрањено је, утопљено и љуљају га готово сасвим на исти начин као и његовог претка ловца и скупљача плодова док је био у ембрионском стадијуму. Звуци које чује ни су много другачији од оних које је слушао његов предак, осим ако му мајка не станује близу полетне писте суперсоничних летелица, редовно посећује врло бучне диско-теке или пак вози камион. Беба чује мајчине откуцаје срца, њен глас, као и гласове других људи и животиња. Чује звукове док њен организам вари храну, док она хрче, смеје се, пева, кашље, као и све друге звукове, али га они не узнемиравају јер их је његов систем за прилагођавање усвајао милионима година, док су његови преци слушали сличне звуке, исто тако гласне и изненадне. Захваљујући таквом искуству, људско биће *очекује* такве звуке, љуљашкање и изненадне покрете; они чине део искуства које јој је неопходно да би довршила свој пренатални развој.

Пошто се већ довољно развила у безбедности материце, по рођењу је беба спремна да настави живот у неупоредиво мање заштићеном спољном свету. Шок преласка у тај свет делимично ублажавају механизми као што је висок ниво гамаглобулина, који штити бебу од инфекције,

а који се смањује довољно споро да би беба могла да развије свој имунитет, затим делимично слепило, које постепено прелази у развијен вид подоста пошто је прошао порођајни шок, као и општи програм развоја који усклађује многобројне аспекте дететове грађе – неке од њих, као што су рефлекси, крвоток и слух, пре самог рођења, а друге, као што су постепена мождана активност, данима, недељама, чак месецима после рођења.

У тренутку самог рођења непосредно окружење се радикално мења од влажног на суво, на нижу температуру, на одједном непригушене звуке; беба одједанпут почиње да се ослања на сопствено дисање, а мења и положај: глава јој више није надоле, него је у нивоу тела или изнад њега. Али тек рођена беба у стању је да поменута и сва друга узбуђења природног рођења поднесе задивљујуће сталожено.

Она се не чуди сопственом гласу, иако га никад није чула и иако јој он одзвања у глави тако бучно, јер су га чули они који су обавестили њено тело и оспособили га да се плаши и да разликује застрашујуће од нормалног. Када су њени преци стекли глас, развили су и читаву мрежу способности за ублажавање његове појаве у континууму своје еволуционе врсте. Како се глас развијао заједно са целокупним развојем врсте из једног облика у други, уразноличујући се да би се ускладио са све сложенијим организмом, усавршавали су се и механизми који су га одржавали у равнотежи са бићем које је требало да га користи и друштвом у којем је требао да се користи. Према таквом гласу подесиле су се и уши, и рефлекси, а бебина очекивања укључила су и звук гласа међу „изненађења“ првих доживљаја по изласку из материце.

У најранијим фазама развоја после рођења, беба је у стању свести које је читаво од осета; нема способност да мисли, у смислу расуђивања, свесног памћења, промишљања и доношења суда о нечему. Можда се може рећи да је пре биће од осета него свесно биће. Док спава, беба

зна да јој је добро, нешто као одрасла особа која, док спава, зна да ли је партнер поред ње или не. Док је будна, беба је много свеснија свог стања, али на начин који би се код одрасле особе још увек звао подсвесним. И кад спава и кад је будна, беба је осетљивија на нове утиске него одрасла особа, јер нема претходно искуство са којим би могла да их упореди.

Недостатак осећаја за проток времена ништа не смета беби док је у материци или док је држимо у рукама – њој је, једноставно, све потаман; али за бебу коју не држимо у рукама, немогућност да утажи макар и делић патње надом (која зависи од осећаја за време) можда представља најсуровији аспект страхоте у којој се налази. У бебином плачу, стога, чак и не може бити наде, иако она функционише као сигнал који треба да призове избављење од онога што је мучи. Како пролазе недеље и месеци и дететова свесност расте, тако оно почиње да осећа нејасну наду и плач постаје чин повезан са последицом, негативном или позитивном. Ипак, дуги часови чекања тешко да се могу избрисати рађањем осећаја за време. Пошто нема претходно искуство, детету се стање неутажене преке потребе чини као неподношљиво дуг период.

Чак и неколико година касније, када дете има, рецимо, пет година, обећати му у августу бицикл за Божић отприлике је исто као да му нисте ништа обећали. Десетогодишње дете је, захваљујући искуству, већ толико уобличило свој појам о времену да може, с мање или више стрпљења, сачекати неке ствари дан-два, на нешто друго може чекати и недељу дана, на нешто специјално и читав месец; али кад је реч о испуњењу нужне потребе, година дана чекања још увек нема никаквог смисла, јер тренутна стварност задржава својство апсолутног које ће, тек после још много стеченог искуства, бити замењено осећајем да догађаји стоје у односу према нечијој временској скали и вредносном систему. Тек негде у четрдесетој или педесетој већина људи заиста има неку врсту правог осе-

ћаја за то шта представља дан, а шта месец у контексту једног животног века, док тек понеки духовник и осамдесетогодишњак умеју да цене однос тренутка или животног века према вечности (потпуно спознавши небитност произвољно одређеног појма времена).

Дете (попут духовника) живи у вечној садашњости; дете у наручју (и духовник) налази се у стању блаженства; дете које не држе у наручју налази се у стању чежње и у пустоши празног свемира. Дететова очекивања се мешају са збиљом која га окружује, а преко урођених, прадедовских очекивања (која се не мењају нити се замењују) долазе очекивања утемељена на личном искуству. Онолико колико су та два скупа очекивања међусобно удаљена, толико ће дете бити удаљено од свог урођеног потенцијала да буде срећно.

Та два скупа очекивања нису уопште слична. За она очекивања која су резултат еволуције дете узима здраво за готово да ће се испунити, све док не буду изневерена; научена очекивања која од њих одступају имају негативну особину отрешњења од илузија и испољавају се као неизвесност, сумња, страх од повређености новим искуствима или, као од свих најжилавија, резигнација.

Све су ове реакције заштитници континуума који ступају у акцију, али резигнација, као резултат потпуне безнадежности, служи да отупи првобитно очекивање да ће се стећи услови у којима ће моћи да се настави след очекивања и испуњавања.

Линије развоја су заустављене у тачки у којој њихови захтеви за одређеним искуством престају да се испуњавају. Једне се заустављају док је беба сасвим мала, друге се прекидају касније у детињству, а треће се настављају и током човековог зрелог доба, како и треба да буде. Код особа које су лишене одређеног развојног искуства, неки аспекти емотивних, интелектуалних и физичких способности могу коегзистирати, мада могу бити у веома различитим стадијумима зрелости. Све развојне линије, закржљале или пот-

пуно развијене, настављају да функционишу заједно такве какве јесу, док свака од њих чека на искуство које може да задовољи њену потребу, неспособна да напредује с нечим другим. Срећа појединца много зависи од тога како је то функционисање ограничено и у којем свом аспекту.

При рођењу, отуда, постоје потреси који не потресају, било због тога што су очекивани (па би, да их нема, недостајали), било зато што се не догађају сви одједном. Није исправно рођење бебе сматрати обележавањем завршне фазе њеног развоја, као да је то крај покретне траке производне линије, јер су неки делови већ „рођени“ у материји, а други ће прорадити тек касније. Са свежим сећањем на низ очекивања и њихових испуњења у материји, тек рођена беба очекује или, тачније речено, сигурна је да ће њеним новим захтевима такође бити удовољено.

Шта се даље догађа? Током десетина милиона генерација беба прелази из потпуно живог окружења у мајчином телу у делимично живо окружење ван њега. Мада се у близини налази мајчино тело које беби даје све што јој је потребно, као и (од тренутка почетка усправног хода који ослобађа руке) њене руке које је држе и помажу јој у свему, бебино тело додирује маса беживотног, непријатног ваздуха. Али, беба је и за то спремна; она очекује своје место у наручју, њеном најдубљем чулу познато као њено место, и оно што доживи док је у наручју прихватљиво је са гледишта њеног континуума, задовољава јој текуће потребе и правилно доприноси њеном развоју.

Да поновим, бебина свест је веома различита од свести у коју ће се развити. Беба не може ближе да одреди утисак о свом стању – оно је за њу онакво какво треба да буде или није такво. У тако раном узрасту захтеви су врло тачно одређени. Као што смо видели, беба која се сада не осећа пријатно не може да се нада да ће јој касније бити добро. Ако је остављена, обећање „Мама ће се одмах вратити!“ њој не значи ништа. За дете, свет се одједном руши, стање је неподношљиво. Беба чује и прихвата сопствени плач и,

мада њена мајка познаје тај звук и његово значење од памтивека, као и свако дете и одрастао човек који га чују, она сама га не препознаје. Она само осећа да је плач позитивна радња у правцу постављања ствари на своје место. Али кад бебу оставе да предуго плаче, кад плач не успева да измами жељени одговор, поменуто осећање уступа место потпуној пустоши без времена и наде. Када мајка напослетку дође, беба се, једноставно, осећа добро, није свесна да је мајка била одсутна, не сећа се свог плача. Поново је прикопчана на жилу куцавицу свог живота, а околина задовољава њена очекивања. Када је напуштена, стављена ван свог континуума исправног искуства, ништа није прихватљиво нити прихваћено. Постоји само жудња, нема ничега на шта може да се ослони, ничега што ће јој омогућити да расте, да задовољи њен захтев за искуством, јер искуства морају бити очекивана искуства, а ништа у животном искуству њених еволуцијских предака није бебу припремило да буде остављена сама, било да спава или је будна, а још мање да буде остављена сама и уплакана.

Беба у наручју осећа да је све на свом месту, односно да ужива суштинско благостање. Једини позитиван идентитет за који беба може знати, као живо биће, темељи се на претпоставци да је она исправна, добра и добродошла. Без тог уверења људско биће било ког узраста обогаћено је, јер нема самопоуздања нити потпуну свест о себи и лишено је спонтаности и склада. Све бебе су добре, али то саме могу знати само посредно, по начину на који се према њима поступа. Не постоји ниједан други начин да људско биће стекне свест о себи. Ниједна друга врста утиска не може бити темељ благостања. *Основни утисак о себи примерен појединцима наше врсте јесте осећај да смо исправни.* Понашање које није условљено свешћу о сопственој исправности неће бити понашање достојно наше еволуције, те не само да ће бити протраћени милиони година нашег усавршавања него оно не може бити подесно ни за односе унутар, ни изван нас. Без свести о

томе да смо исправни такви какви јесмо, не знамо на колико удобности, сигурности, помоћи, дружења, љубави, пријатељства, ствари, задовољства и радости имамо право. Таква особа често има осећај да се на месту где би требало она да буде налази празан простор.

Многи људи проведу цео живот трагајући за доказом да постоје. Возачи ауто-трка, планинари, ратни хероји и други лудо храбри људи који страсно кокетирају са смрћу, често само покушавају да осете, гледајући смрти у очи, да су, у ствари, живи. Подстрекавање инстинкта самоодржања може само, неодређено и привремено, опонашати стабилан и топао ток самосвести које нема.

Бебе и деца су веома дражесни, што им даје моћ која им је неопходна у неповољном положају у којем се налазе као мала, слаба, спора, незаштићена, неискусна и зависна бића окружена старијима од себе. Захваљујући својој привлачности, не морају да се надмећу с другима и добијају помоћ која им је потребна.

Улогу мајке, једине која може првих месеци да успостави однос са малим дететом, инстинктивно обављају и очеви, друга деца и све друге особе које се баве дететом макар и на тренутак. Бебу не интересују полови ни старосне групе.

Експерименти у једној француској психијатријској клиници показали су да за обављање мајчинске или очинске функције нису битна својства мушког или женског пола. Жене лекари биле су својим пацијентима очинске фигуре, док су мушкарци болничари, бринући свакодневно о пацијентима, постали такође добро оличење мајке. (Човек се инстинктивно понаша на тај начин већ неколико милиона година, а интелект то тек сада, изненада, открива.)

За мало дете, дакле, могућа је само једна врста односа, а у сваком од нас постоји читав низ реакција на знакове које нам дете упућује. Поред тога, сви ми, сваки мушкарац, жена, девојчица или дечак, познајемо вештину бриге о детету до крајњих танчина, упркос чињеници што у по-

следње време (мислим при томе на свега пар хиљада година) допуштамо интелекту да се овом судбински значајном материјом неспретно поиграва и толико изневеравамо своју урођену способност да смо заборавили да је уопште и имамо.

У „напредним“ земљама је уобичајено да се, одмах чим се сазна да ће стићи принова, купи књига о нези беба. Изгледа да је најновија мода да се беба пусти да плаче док јој срце не препукне и док сама не одустане од плача, обамре и постане „добра“; или да мајка узме у наручје бебу када сама пожели, а не кад беба то тражи, и ако тог тренутка нема шта друго да ради; или, по захтевима извесне новије школе мишљења, да се беба остави у емоционалном вакууму, да је не дирају осим ако је нужно потребно, па и тада да јој приђу без икаквог израза на лицу, без задовољства, без осмеха, без дивљења, само да празно буље у бебу. Шта год да је, младе мајке читају и покорављају се, не верујући сопственом унутрашњем осећају, не верујући бебиним „мотивима“ за упућивање, упркос свему, савршено јасних сигнала. Бебе су, нема сумње, постале нека врста непријатеља којег мајка треба да победи. На бебин плач не треба обраћати пажњу, јер беба мора да зна ко је главни, а основна претпоставка у односу између бебе и мајке јесте да се беба на сваки могући начин примора да се повинује мајчиним жељама. Када бебино понашање тера на „рад“, „траћи“ време или се на неки други начин сматра неприкладним, треба исказати незадовољство, осуду или упутити неки други знак ускраћивања љубави. Основна идеја је да ћемо бебу „размазити“ ако удовавамо њеним жељама, а да ћемо је укротити и социјализовати ако се супротставимо ономе што тражи. У оба случаја се, међутим, постиже супротан учинак.

Период одмах после рођења за бебу је најупечатљивији део живота ван мајчиног тела. Оно са чиме се тада сусретне, представља за њу живот какав је очекује. Сваки каснији утисак може само ближе да одреди, више или мање, тај први утисак, који је беба стекла када није имала

претходних података о спољном свету. Та њена прва очекивања су у највећој могућој мери одређена. Напуштање потпуне гостољубивости материје огромна је промена, али, као што смо видели, беба долази припремљена за велики прелазак из материје на своје место у наручју.

Беба, међутим, није дошла припремљена за већи скок било које врсте, а поготово не за скок у ништавило, мртвило, корпу са парчетом тканине, или пак непомичну пластичну кутију, без звука, мириса и додира живота. Насилно раскидање континуума мајка–дете, који се учврстио током развоја у материци, може, разумљиво, произвести депресивно расположење мајке, као и агонију детета.

Сваки нерв бебине коже, тек одскора изложене спољној средини, чезне за очекиваним загрљајем, а целокупно њено биће, све у њој, води ка томе да буде ношена у наручју. Милионима година су бебе биле уз своју мајку од самог тренутка рођења. Последњих неколико стотина генерација неке бебе су можда биле лишене овог необично значајног искуства, али то није умањило очекивање сваке бебе да ће *она* бити на месту које јој припада. У време када су наши претходници ходали на све четири и имали крзно за које се могло качити, управо су бебе чувале од раскида спону између мајке и детета. Од те споне зависио је опстанак. Кад смо изгубили длаку и стали на стражње удове, чиме су се мајчине руке ослободиле, *она* је стекла обавезу да сачува спону између себе и детета. То што је мајка одавно, у неким деловима света, схватила да је њихова веза питање избора, не мења ни најмање бебину снажну и преку потребу да буде ношена у наручју.

И мајка се лишава драгоценог дела сопственог очекиваног животног искуства, оног доживљаја који би је, када би у њему уживала, подстакао да се и даље понаша онако како је и за њу и за њену бебу набоље.

Свест малог детета јако се мења у фази коју проводи у мајчиним рукама. У почетку више наликује другим животињама него одраслом људском бићу. Корак по корак, како

му се развија централни нервни систем, оно све више постаје *homo sapiens*. Како се повећавају број и прецизност дететових способности, искуство не оставља на њега једноставно већи или мањи утисак, већ га оставља на различите начине. Они делови психобиолошке структуре детета који су се први развили, заправо највише обликују његов поглед на свет. Оно што беба осећа пре него што постане способна да размишља у огромној мери одређује о чему ће размишљати када мисао постане могућа.

Уколико се мало дете пре него што почне да размишља осећа безбедно, жељено и удобно усред животних активности, на потоње животне догађаје гледаће сасвим другачије него дете које осећа да је нежељено, неподстакнуто доживљајима који су изостали, и навикло на живот у стању незадовољене потребе, чак и онда кад су каснија животна искуства оба детета потпуно иста.

У почетку, дете само опажа; не може да расуђује. Окружење упознаје помоћу асоцијација. На самом почетку, у првим порукама по рођењу које детету долазе преко чула, садржана је апсолутност, неодређен утисак о стању ствари, који се не може довести у везу ни са чим другим осим са дететовим урођеним очекивањима и који је, наравно, независан од протока времена. Кад континуум не би функционисао на тај начин, утисак који би нови догађаји остављали на млад организам били би неподношљиви. Кад дете постане способно да обраћа пажњу на догађаје изван себе, оно уочава разлику између онога што непосредно доживљава чулима и сличног доживљаја од раније. Спознавање света путем асоцијација значи да дете усваја као целину оно што никада пре није познавало, без икаквих других „опажања“. Пажња се обраћа само на сличне, али ипак делимично различите потоње доживљаје, тако да се свет прво спознаје грубо, а потом у све префињенијим појединостима.

Homo sapiens је јединствен међу животињама по томе што очекује да нађе погодно окружење, које ће све боље

упознавати и, сходно томе, у њему постајати све сналажљивији. Други примати прилагођавају се, у различитој мери, *неким* животним околностима које их задесе, али животиње су превасходно тако саздане (односно, током еволуције тако обликоване) да се понашају у складу са урођеним обрасцима.

Огромно младунче мравоједа, које сам добила када је имало само четири дана, расло је срећно у људском друштву, очигледно све нас сматрајући мравоједима и очекујући да се тако и понашамо, да скакућемо и рвемо се с њим, онако како је то за мравоједе уобичајено. Од мене, као његове мајке, очекивао је да с њим будем стално у контакту, мада се он, постајући самосталнији, све више удаљавао. Прво је очекивао од мене да га стално носим, потом да му дозволим да ме грли колико му душа иште и да ми непрестано лиже прсте на ногама, да му правим друштво док једе и да дођем кад ме позове јер је одлутао далеко, па не може њухом да пронађе пут назад. Псе и коње, међутим, сматрао је непријатељима, јер нису припадали његовој врсти.

Длакава мајмуница, коју сам такође одгајила од малих ногу, изгледа да је, за разлику од мравоједа, себе сматрала човеком. Према псима, чак и оним крупнијим, држала се надмено и обичавала би да седне на столицу, придруживши се људима, док би пси, збуњени њеним бахатим понашањем (иначе спремни да појуре мачку двапут већу од ње), верно лежали крај њених ногу. Научила је да се лепо понаша за столом, а после годину дана посматрања, и да отвори врата пењући се на довратак и истовремено окрећући кваку у правцу супротном од кретања казаљке на сату и повлачећи је.

Обрасци понашања мајмунице су, дакле, били прилагодљивији. Она је у већој мери очекивала да треба да учи из сопственог искуства него мравојед, чије је понашање било унапред сасвим одређено урођеним механизмима.

Човек, који боље од њих уме да се снађе у животним ситуацијама, у стању је да изиђе на крај и са таквим про-

менама у окружењу какве би неку мање спретну врсту довеле до истребљења. Када се појави проблем, човек може да бира између великог броја реакција. Мајмун има на располагању сразмерно мали простор унутар којег одговара на подражај; мравојед нема уопште никакав избор и стога реагује непогрешиво. Са становишта континуума, мајмун може да направи неколико грешака, док човек, имајући могућност да бира, постаје изузетно рањив.

Што више човек може да бира како ће се понашати, то чешће има прилике да погрешни. Али истовремено се у њему развило и чуло континуума које га припрема да врши прикладан избор, тако да, ако постоји таква врста доживљаја каква је потребна да дође до избора и ако постоји тип окружења у којем може да га спроведе, човеков избор може бити исто онолико непогрешив колико и мравоједов.

Човеково младунче које је одгајила животиња још очигледније показује колико је значајно одговарајуће окружење да би људска врста досегла до очекивања развијених током еволуције.

Од многих забележених случајева можда је најдокументованија прича о сестрама Амали и Камали, које су одгајили вукови у џунглама Индије. Кад су их пронашли, одвели су их у сиротиште, а свештеник Синг и његова супруга покушали су да их прилагоде животу у људској заједници. Упорна настојања Сингових углавном су била потпуно неуспешна или су доживела незнатан успех. Девочице су деловале јадно и лежале су голе у угловима просторије, склупчане као вукови. Ноћу су постајале живахне и завијале као вукови, желећи да привуку пажњу свог чопора. После много вежбања Камала је научила да хода на две ноге, али могла је да трчи само на све четири. Неко време су одбијале да носе одећу и да једу кувану храну; више су волеле сирово месо и стрвине. Пре него што је умрла, у седамнаестој години, Камала је научила педесет речи. Процењено је да је њена ментална зрелост тада одговарала зрелости троипогодишњег детета.

Деца која су одрасла међу животињама много су способнија да се прилагоде условима неповољним за њихову врсту него што је било која животиња способна да се прилагоди човековом начину живота. Али, рана смрт већине такве деце и патња кроз коју пролазе када их ухвате, неспособност да своју већ формирану и уходану животињску културу преобрате у људску, такође показују да таква култура, пошто се једном научи, у великој мери представља саставни део карактера појединца људске врсте. *Резултат наше еволуције је очекивање да се понашамо у складу са понашањем врсте, а правила понашања којих се дочепало поменуто очекивање, пошто се усвоје, постају неодвојив део наше личности исто онолико колико је другим животињским врстама својствено урођено понашање.* Стога су поменута деца дивљине, будући да припадају људској врсти и да су подложнија утицају свог искуства него иједна друга животињска врста, била толико темељно одгојена по обрасцу понашања друге животињске врсте да су показала много већи стрес од промене свог окружења него што би то показала нека животиња, која је у много већој мери формирана помоћу урођених образаца понашања, на које се не може утицати.

Посматрана сама за себе, чињеница да је Камалина ментална зрелост била на тако ниском нивоу, неважна је; али виђена као део континуума створења које је рођено као људско биће а одгајано као вук, може лако представљати оптималну примену памети у датим условима. Друге њене особине биле су изванредне: спретност да се креће на све четири, изострено чуло мириса (била је у стању да намирише месо са удаљености од 70 метара), способност да види у мраку, брзина и прилагодљивост температурним променама. Да би могла да преживи као вук, морала је бити и изузетно проницљива у лову и одлично се сналазити у простору. Укратко речено, њен континуум дао јој је све што јој је требало. Из арсенала својих могућности она је развила оно што јој је било

потребно за живот. То што није могла оно што је до тада научила поништити нити заменити нечим сасвим новим, није битно; нема разлога због којег би било које створење требало да буде спремно на прилагођавање толикој неочекиваној промени. Ни одрастао човек се не би у већој мери могао прилагодити другој животињској врсти, ако се његово понашање већ формирало у складу са очекивањима људске заједнице.

Учење је од почетка селективно, јер јединка учи оно што осећа да ће јој бити потребно за живот. О томе се стара асоцијативни процес. Као и радио-апарат, који је подешен да прими само одабране таласне дужине, док му је пријемник способан да прими много већи број, чак и различитих таласних дужина, психобиолошки рецептор наступа са огромним потенцијалом, да би се убрзо подесио на тражени распон. Начину живота који води већина људи углавном одговара чуло вида прилагођено дневном светлу, и у извесној мери мраку, као и спектру боја између црвене и љубичасте. Веома ситне или веома удаљене објекте наша чула не хватају, а изоштрено можемо видети само ограничен број објеката у видокругу. На средњој удаљености, на којој је корисно видети све око себе, види се оштро. Када нам се приближава нешто или неко од интересовања, периферна слика се замагљује све док објекат не приђе близу. Средња удаљеност је изван средишта пажње, јер је ова усмеренија на ближи објекат, коме се треба неометано посветити. Ако бисмо и околинду посматраног објекта видели подједнако оштро, притисак на чула би се повећао и оптеретио би мозак, који, да би био што делотворнији, мора да усмери своју пажњу на један једини објекат или, чак, на само један његов део. Култура којој особа припада одређује акциони радијус чула вида, мада, наравно, у границама онога што јој је подарила еволуција.

За децу коју су одгајили вукови кажу да ноћу виде изванредно. Припадници племена Јекана могу разабрати птичицу у сенци у зеленилу џунгле, док бисмо ми тамо

видели само лишће, чак и када би нам је показали прстом. Могу, такође, да уоче рибу усред пенушавих таласа брзача, коју ми не видимо чак и када се помно загледамо.

Слух је такође селективан – ограничен је на оно што култура којој припадамо сматра релевантним, а одстрањује све остало. Сам слушни механизам способан је за много више него што ми тражимо од њега. Сви јужноамерички Индијанци које сам упознала навикли су да послушкују сигнале опасности и гласове дивљих животиња скривене у џунгли на удаљености од свега неколико корака, а могу чути и како се приближава моторни чамац или авион много пре било кога од нас.

Опсег индијанског слуха одговара њиховим потребама. Наш слух служи боље нашим потребама, јер одбацује све оно што би нам најчешће била некорисна бука. Нама који живимо у граду, на пример, само би сметало да нас пробуди гроктање удаљено готово два километра.

Да нам мозак не би био затрпан несређеним осетима, нервни систем функционише као селектор. Наш слух може да прима или занемарује звуке без утицаја воље, у складу са захтевима механизма за селекцију. Мада се слушни апарат не може искључити, неке звуке никад нисмо свесни да чујемо, јер они остају у подсвести од најранијег детињства до смрти. Уобичајен доказ за то даје хипнотизер, кад пред публиком наређује учеснику експеримента да чује шапат из наизглед невероватне удаљености. Хипнотизер, заправо, замењује уобичајени домашај слуха учесника експеримента својим одабиром звукова. Он успева да створи илузију како повећава нечији домашај слуха, док, у ствари, обуставља селекцију звукова на неупотребљеном крају слушног домашаја.

Моћи које називамо натприродним или чаробним често су само оне које наш нервни систем није одабрао (по налогу континуума) као погодне да уђу у опсег наших способности. Оне се могу развити вежбањима која савлађују уобичајен поступак селекције; или се изненада поја-

вљују у тренутку велике нужде, као у случају десетогодишњег дечака чијег је брата прикљештило оборено дрво. Ужаснут призором, дечак је подигао стабло, склонио га с братовљевог тела и тек затим отрчао по помоћ. Касније су открили да би било потребно преко десет мушкараца да помери дебло које је дечак, у свом изузетном емоционалном стању, подигао потпуно сам. Има много таквих прича, а нарочите моћи описане у њима долазе до изражаја само у посебним приликама.

Занимљив изузетак од овог правила јесу појединци чији су селективни механизми на неки начин оштећени, привремено или трајно, и који су постали видовити. Не претварам се да знам како то функционише, али неки појединци су у стању да виде подземне воде или метале. Други пак могу да виде људску ауру. Видовњак Питер Хуркос постао је видовит пошто је пао са мердевина и повредио главу. Двоје мојих пријатеља саопштило ми је у поверењу да су уочи нервног слома имали застрашујућу способност да завире у будућност. Приче су ми испричане засебно, девојке се нису међусобно познавале, али су у оба случаја обе смештене у болницу неколико дана после епизода видовитости, које се нису поновиле. Границе човекове уобичајене перцепције померају се обично кад се емоције напрегну до крајњих граница. Приликом несрећних случајева, када је жртва суочена са непосредном близином сопствене смрти без упозорења, због чега њен континуум није имао прилике да је припреми, она, у својој беспомоћности, тражи мајку или особу која игра њену улогу. Често мајка, или особа која је оличава, прима такву поруку без обзира на то колико је далеко. Таквих ситуација има много и свако од нас је доживео или чуо нешто слично.

Предосећај функционише другачије. Веома чудан догађај, који прети страшним последицама, може продрети у свест и сасвим спокојне особе, док сања или је будна. Велик део предосећаја прође незапажен, и често се не препознаје јер је забрањено веровати у „такве ствари“.

Натукница попут „Имао сам осећај да није требало да дођем“ обично је само признање да је постојао предосећај који је потиснуло нешто прече.

Како је могуће да се осете догађаји који се, колико ми знамо, још нису догодили – како догађаји могу постојати пре него што су се одиграли – немам појма. Подједнако су необјашњиви и неки прошли и садашњи догађаји које чула нису регистровала, али се за њих зна. Нисмо у стању да схватимо ни многе друге начине комуницирања, на пример, сигнале које шаљу недавно откривене хемијске материје и који изазивају посебно понашање животиња, као и начин на који птице селице прецизно показују правац лета.

Свесни део ума није оно мисли да јесте, нити има приступ тајнама програмирања континуума, чији је слуга. *Главни циљ филозофије континуума мора бити да се интелект од неспретног господара претвори у спретног слугу.* Када се правилно користи, интелект може бити непроцењиво благо. Запажањем, разврставањем и разумевањем особина и међусобне повезаности животиња, биљака, минерала и догађаја са којима се срећу, људски мозгови могу произвести, ускладиштити и пренети један другом огромне количне података и тако користити окружење потпуније и спретније него било која друга животињска врста. Тако човек постаје мање подложен хировима свог окружења. Човек има већи избор понашања према природним елементима, захваљујући чему његов положај у окружењу постаје стабилнији.

Када природна равнотежа није поремећена, интелект је способан да служи као заштитник континуума, јер постаје свестан диктата чула континуума и поступа у складу с њима. Разум, мишљење засновано на личном искуству и искуству других, и способност да се мисли и сећања споје у безбројне корисне комбинације индукцијом и дедукцијом, повећавају способност интелекта да служи најбољим интересима појединца и врсте.

На пример, интелект који је чврсто одлучио да упозна сваки аспект биљног света око себе, и удружен са континуумом који је потпуно развијен и функционише на здрав начин, може усвојити наизглед невероватну количину информација. Извештаји посматрача многобројних примитивних култура слажу се у изјави да сваки мушкарац, жена и дете у таквим заједницама знају напамет називе и особине стотина или хиљада биљака.

Један од таквих проучавалаца, Е. Смит-Бовен, говорећи о једном афричком племену и фантастичном познавању биљног света сваког припадника тог племена, рекао је: „Ниједан од њих ми не би поверовао да ја, чак и ако бих хтео, не бих био у стању да запамтим колико они.“¹

Не желим овим да наметнем закључак да су дивљаци природно интелигентнији од нас, али верујем да се природни потенцијал мозга може оштетити притисцима које на њега врши извитоперена личност.

Интелект испуњеног члана заједнице, ако друштво то од њега очекује, може да запамти невероватну количину података и сачува их за употребу. Чак и међу цивилизованим људима, неписмени, који складиштење података не препуштају књигама као ми, понекад имају изванредно памћење, а могли би га још више развити када би били у потпуном складу са собом и својим окружењем.

Припремљеност дететовог ума од пресудног је значаја за селекцију његових будућих моћи. Дете очекује да га усмерава искуство, као и да смернице буду бројне и разнолике. Затим, очекује да ће садржај искустава која га усмеравају бити у непосредној и корисној вези са ситуацијама са којима се сусреће у животу.

Када се дететово касније искуство не подудари по садржају са искуством за које је припремљено, оно тежи да утиче на ново искуство како би постало као оно за које је

¹ Е. Smith-Bowen, *Повратак смеху (Return to Laughter)*, Лондон, 1954.

припремљено, било да је та промена боље или нагоре. Уколико је особа навикла на усамљеност, она ће несвесно уредити ствари тако да је себи обезбеди. Отпор према промени супротставља се настојању саме особе, или настојању околности, да особа буде много усамљенија или много мање усамљена него што је за њу уобичајено.

Тежи да се задржи чак и уобичајен степен тескобе, јер ако одједном нема „за шта да се брине“, човек може запасти у далеко дубље и бескрајно јаче стање узнемирености. За особу којој је руб пропасти природно пребивалиште, огроман искорак у безбедност неподношљив је као да је реч о остварењу најгорих страховања. У питању је тежња да се задржи оно што је требало да буде стање благостања, установљено у најранијем детињству.

Унутрашњи стабилизатори противе се радикалним променама личних мерила успеха и промашаја, среће и несреће, као и свим променама установљених асоцијација; управо на тим местима најчешће ударамо у зид. Снага воље ретко значајније утиче на моћ „навике“. Међутим, дешава се да се појединцу промене наметну споља. Стабилизатори тада обезбеђују противтежу за ситуације које се не могу усвојити такве какве јесу. Скретање пажње на тежак (али познат) проблем може ублажити неподношљиво велик успех или неуспех.

Да би извршио прилагођавање које захтева неповратна промена, пошто му је пропао сваки труд да обнови претходно стање, човек често мора да се повуче из битке, пребаћи на „празан ход“ и преусмери на нове околности које налаже живот. То понекад подразумева болест или несрећан случај, који повлаче страдалника из уобичајеног животног тока довољно дуго да се одмори и преусмери све своје снаге на нове захтеве. Тело може поново да успостави равнотежу када му тежња за осећајем стабилности омогући да подлегне болести, ако постоји емоционална потреба да га мазе и ако је при руци особа која би то радила. Та иста тежња навлачи и прехладу, када особи

треба краткотрајни „предах од битке“ зато што је преда-
леко одгурнута од количине благостања на коју је навикла
или зато што сувише треба да прекорачи границе свог
уобичајеног понашања.

Да би живот учинили подношљивим, неки људи морају
изузетно често бити у врло лошем физичком стању
(склони незгодама), а неки под сталним притиском ра-
зних невоља, да би преживели своју унезвереност, потре-
бу да се неко о њима мајчински брине или да буду кажње-
ни. Други су крхког здравља да би се породица понашала
на одређен начин, а стварно се разболе само када је то по-
нашање сувише лоше или предобро.

Можда најнеобичнији случај те врсте међу мојим по-
знаницима представља жена која је побегла у болест да би
повратила осећај стабилности угрожен од готово непод-
ношљивог осећаја кривице.

Како су према њој поступали кад је била мала (што је
њеном дечјем уму послужило као необорив доказ да је
„неваљала“) није ми познато, а вероватно ни њој самој, али
њен брат близанац, кога мора да је мучила иста мука, из-
вршио је самоубиство у својој двадесет првој години. Тада
је она, под теретом још веће гриже савести, ирационалне
али неминивне за особу која је заувек изгубила брата, мо-
жда и удвостручене због изузетне блискости међу близан-
цима, почела да трага за одговарајућим казнама да би све
то избалансирала до нивоа подношљивог. Механизам ста-
билизације жениног унакаженог континуума, применивши
поступке својствене култури којој је припадала, морао је
смањити опасност од тога да она, док јој је брат мртав, во-
ди „успешан“ живот. Начин на који је одгајана, осећај кри-
вице који носи из најранијег детињства, потиснут а касни-
је грубо изнесен на видело братовљевим самоубиством,
није могао допустити да жена буде ни најмање срећна.

За неколико година ванбрачно је родила двоје деце,
једно са човеком друге расе, а за друго није знала ко му је
отац. Променила је неколико послова понижавајућих за

особу њеног социјалног порекла; разболела се од дечје
парализе и остала везана за инвалидска колица до краја
живота; боравећи у болници због дечје парализе, разбо-
лела се од туберкулозе, чиме је уништила једно плућно
крило а друго озбиљно оштетила; бојила је косу у потпу-
но неприкладну љубичастоцрвену боју, којом се упорно
трудила да уништи свој постојано леп изглед; и почела да
живи са пропалим уметником много старијим од себе.

Када смо се последњи пут чуле, рекла ми је, весело као
увек, да је, распремајући кућу после једне седељке, пала
из инвалидских колица и сломила парализовану ногу.

Увек је била расположена, никад се није жалила, а би-
вала је све веселија како ју је сустизала невоља за нево-
љом, ослобађајући је све више унутрашње тескобе. Јед-
ном сам је упитала да ли уображавам или је истина да је
срећнија откад је постала богаљ. Сместа ми је одговорила
да никад у животу није била срећнија.

Падају ми на памет још неки слични случајеви. Неки
од њих су мушкарци који су пустили браду или стекли
ожиљак да би прикрили физичку привлачност која је жи-
вот чинила непријатно лагодним а жене много љубазни-
јим према њима него што су то могли да ускладе са соп-
ственим осећајем невољености.

Има и мушкараца и жена којима су привлачне само
особе којима они сами уопште нису занимљиви.

Неуспесима било које врсте обично се може ући у траг,
а узрок није лична неспособност, несрећни стицај окол-
ности ни такмичење с другима, већ тежња особе да задр-
жи стање на које је навикла.

Отуда, када мало дете обликује утисак о својој вези са
свим оним што није оно само, оно гради оквир који ће му
постати доживотни дом, на основу којег ће се све проце-
њивати и мерити. Дететови механизми стабилизације да-
ље ће га одржавати. Беба којој је ускраћено искуство
неопходно да јој обезбеди темељ за пун развој њеног уро-
ђеног потенцијала, вероватно никада неће доживети тре-

нутак осећаја да је све-како-треба, који је за њену врсту представљао природно стање током 99,99 одсто периода еволуције. Ускраћивање, онолико колико је дете због њега трпело неугодности или ограничења у раном детињству, биће сачувано у целини, као део његовог развоја. Инстинкти се не понашају разумно. Инстинкти претпостављају, на основу огромне масе свог искуства с функционисањем природе, да ће за особу бити добро да се устали према свом првом искуству.

Да помоћ инстинкта може постати сурова замка, нека врста доживотне осуде на боравак у покретном затвору, реткост је за коју еволуција готово да не зна. Пошто се то догађа тек одавно, на располагању имамо мало механизма заштите од бола. Ипак, има неколико. Неурозе и умоболна стања штите од силине судара са неподношљивом стварношћу оне који су ускраћени за искуство на које су имали право у детињству. Обамрлост штити од неподношљивог бола. За неке особе спас је смрт; обично су у питању оне које су имале снажну инфантилну потребу за материнском фигуром чак и у својим средњим годинама или кад су остарили, а особа која је обављала функцију мајке повукла се, било тако што је умрла, побегла са секретарицом, или на неки други начин, остављајући зависну особу без икакве наде да ће наћи нову узданицу, а неспособну да живи са унутрашњом и спољашњом празнином коју је попуњавала одбегла особа.

Особа са потпуним раним детињством, која може, захваљујући томе, свој живот и даље да употпуњује, губитак дугогодишњег партнера не сматра губитком „свега“ у било којем узрасту. Њена личност није празна љуштура чији садржај или мотивисаност зависе од неког другог. Потпуно одрасло „ја“ туговаће и прегрупписати своје снаге, можда током периода повлачења у усамљеност, да би се прилагодило промени.

У развијеним културама, а и у многим цивилизованим, постоје ритуали који олакшавају период туговања (зајед-

ничко нарицање, церемоније, окупљања). Нарочито уколико друштвена заједница прецизно не прописује понашање ожалашћеног, нити је оно усмерено непрекидним захтевима деце или других који од те особе зависе, прилично је уобичајено да та заједница подржава одређен период преусмеравања начина живота. Ношење црнине, или беле одеће, или неког другог обележја да је особа ван игре, ван животних токова, упућује на учаурену душу и захтева да је друштво препозна и уважава.

То што се цивилизовани интелект дочепало таквих обичаја и умањило њихову делотворност преобраћујући их у гротескна претеривања која немају везе са стварном потребом, или их сасвим укидајући, не мења беспрекорност и благотворност њихове првобитне намене. Стабилизатори континуума не заборављају ни да задовоље потребе припадника културних заједница које имају неодговарајућа правила понашања за време туговања или их уопште немају. Као и за сва остала слична критична стања, они обезбеђују уточиште, најчешће кроз болест или повреду, уколико се нека боља прилика за рехабилитацију не укаже сама.

Колики бол ће особа осетити због настале промене у окружењу, зависи, наравно, од тога колико је она могла да развије свој урођени потенцијал за брзи опоравак и, сходно томе, следи мера опоравка.

Како можемо знати по чему се разликује детињство деце континуума од детињства деце која га немају? Можемо почети посматрањем људи као што су Јекане, а затим поново пажљиво осмотрити припаднике сопствене културе. Свет беба каменог доба и свет беба цивилизације разликују се као дан и ноћ.

Децу континуума од тренутка рођења носе стално и свуда. Дете је већ пуно тога доживело чак и пре него што је пупчана врпца отпала. Највећи део времена дете пре спава, али чак и док спава навикава се на гласове бли-

жњих, на жамор активности, на труцкање, гуркање и изненадна кретања и заустављања, на подизање и притиске на различите делове свог тела док га особа која га носи помера тамо-амо да би јој било удобније или згодније док ради, на ноћне и дневне ритмове, различиту структуру и топлоту материјала у додиру са његовом кожом, и на осећај да је безбедно и да му је потаман док га држе привијено уз живо створење. Дете ће приметити своју неодложну потребу да буде на свом месту само ако је склоњено са њега. Дететово недвосмислено очекивање управо таквог стања ствари – и чињеница да се догађа баш оно, а не неко друго стање ствари – наставља континуум његове врсте. Оно се осећа како треба, стога ретко има потребу да даје било какав знак плачем, или да ради било шта друго сем да сиса кад осети потребу и да ужива у њеном задовољавању, а исто тако да ужива у потреби и задовољству обављања нужде. Поред тога, дете је заузето још једино спознавањем доживљаја постојања.

У фази боравка у наручју, што је време од рођења до добровољног почетка пузања, беба прима искуство и њиме испуњава своја урођења очекивања, сазрева до нових очекивања и жеља, па их онда испуњава када за њих дође време. Беба се врло мало креће кад је будна и углавном је опуштена и пасивна. Она има мишићни тонус и не личи, наравно, на крпену лутку којој је налик кад спава, али користи само економичан минимум мишићне активности потребне да обрати пажњу на догађаје који га се тичу, да једе и да обавља нужду. Такође има задатак, којег се латила прилично рано, мада не одмах по рођењу, да држи у равнотежи главу и тело (приликом обраћања пажње, храњења и обављања нужде) у бескрајној разноликости положаја у зависности од кретања и положаја тела особе која је држи.

Беба можда лежи на крилу и само повремено је додирују руке и шаке које нешто раде изнад ње, на пример веслају, шију или припремају храну. Потом изненада осети

да је крило нагиње у страну, а шака хвата за ручни зглоб. Крило полако нестаје, а шака је стеже јаче и подиже кроз ваздух у нови контакт са горњим делом тела, онда је шака пушта а лакат преузима положај придржавања, прививши је чврсто уз кук и ребра пре но што се тело сагне да нешто подигне слободном руком, у тренутку је поново ослони на себе, потом настави да хода, трчи, поново хода, клати је горе-доле у посебном ритму и дрмуса је на разне начине. Бебу затим, рецимо, предају неком другом, па она осећа како губи контакт са једном особом а долази у додир са другачијом температуром, структуром материје, мирисом и гласом друге, могуће копчатије особе, или особе пискавог дечјег гласа или грубог мушког. Можда је поново подигне нека рука и умочи у хладну воду, па је поливају водом и трљају, отиру шаком све док вода не престане да капље с ње. Онда ће је можда вратити на њено место на бедру, мокро на мокро, све док површина додира не почне да производи велику топлоту а деловима тела изложеним ваздуху не почне бивати хладно. Потом осети како је греје сунце или хлади поветарац. Можда осети истовремено и једно и друго, пошто је пренесе са сунчаног места на сеновиту шумску стазу. Скоро је сува, па покисне до голе коже на пљуску, па касније поново пронађе утеху у наглom преласку из хладног и мокрог у заклон и уз ватру која је са спољне стране загрева брже него што се њена друга страна загрева телесним контактом.

Ако је у току нека забава док беба спава, она ће се јаче труцкати док јој мајка скакуће и табана у ритму музике за плес. И када спава преко дана, догађају јој се сличне пустиловине. Ноћу мајка спава поред ње, дотиче је мајчина кожа, као обично, а мајка дише, помера се и понекад мало хрче. Мајка се често буди ноћу да процара ватру, држећи бебу чврсто уз себе док се скотрљава са своје viseће лежаљке и спушта на под, а беба је у сендвичу између њеног бедра и тела док мајка додаје цепанице у ватру. Када се ноћу пробуди гладна, ако не може да пронађе дојку, бе-

ба даје знак мајци; ова ће јој дати да сиса и беба ће поново бити срећна а да се границе њеног континуума уопште нису напегле. Бебин живот, препун доживљаја, личи на живот милиона њених претходника и испуњава њена природна очекивања.

У тој фази, дакле, беба мало шта ради, али велик број различитих искустава долази јој преко пустиловина које доживљава у наручју особе забављене послом. Пошто јој се захтеви мењају, када су претходни успешно задовољени и беба је психолошки развијена и спремна за нове захтеве, она даје знак, у складу са својим урођеним нагонима, а такве знакове тачно протумаче одговарајући урођени механизми оних који је посматрају. Када се беба смеје и гуче, она побуђује задовољство и нагон да из ње измамљемо пријатне звуке што дуже и што чешће. Одговарајући подстицаји брзо се пронађу и, пошто беба на њих одговори са задовољством, понављају се. Касније, због понављања, ниво задовољства и узбуђења се смањује и, да би се он одржао, беба својим знаковима и реаговањем показује да захтева промену обрасца понашања.

Пример су игре приближавања и удаљавања. Игре могу започети нежним пољупцем бебиног лица или тела. Беба се смеши и гуче. Следи други пољубац. Од бебе долазе нови знаци задовољства и охрабрења. Тон њене радосне вриске и искре у очима не саопштавају да хоће мир и тишину, или утеху, нити да је нахране, или промене положај – она хоће узбуђење. Особа која се игра са бебом спонтано трља свој нос о бебине груди и, пошто наилази на одобравање, изазива још раздраганију реакцију тако што мичући уснама („б-б-б-б-б-б“) додирује голу површину бебиног тела.

Беба, реагујући унапред, почиње да гуче и вришти од узбуђења док јој се приближавају усне које пружају задовољство. Мушкарац, жена или дете који се тако играју са бебом, откривају да се радосна цика бебе може још више подстаћи зачицавањем, то јест тако што се неће приближи-

ти беби до тренутка постизања максималног ефекта – не одуговлачећи превише, да би беба задржала пажњу, не ни пребрзо, да би бебина очекивана реакција била што већа.

Следећи корак у игри је да се беба држи подаље од себе, а онда да се привуче у близак контакт или безбедан положај. Контраст између граничног подручја и подручја безбедности, однос између померања према спољашњој средини и враћања без последица, осећај победе после испробавања одвојености од зоне безбедности и успешног повратка, представљају почетак психобиолошког сазревања који ће довести до окончања најраније фазе развоја, оне која се проводи у наручју, са максималном оспособљеношћу и жудњом за новим авантурама на прастаром списку следа догађаја.

Пошто је беба испробала положај када је у рукама али подаље од особе која је држи, и пошто је овладала њиме, следећи корак је да се она подигне високо, при чему се попушта стисак руке у тренутку када је у највишој тачки. Када беба покаже да је спремна за нешто одважније, бацају је у ваздух и хватају. Колико јој расте самопоуздање, толико јој је допуштено да лети даље и пада ниже, јер се страх јавља све касније а распон самопоуздања расте.

Бебе уче и игре које стављају на пробу поменуте способности у контексту појединих чула. У игри скривалице, подједнако поступно, смењују се умирујући поглед на мајку, или неку другу блиску особу, и њено склањање из бебиног видокруга. Детету се директно на уво каже, сваки пут све неочекиваније и све гласније, на пример, „Бу!“ а одмах потом дете се уверава да је то само мама, или неко други, и да нема разлога да се плаши. Играчке, као што је лутка која искаче из кутије кад се она отвори, уклањају стресни надражај спољашњег света и у још већој мери стављају на пробу бебин осећај стабилности. Има игара које су по истом шаблону, али их започињу одрасли. Јекане користе дететову склоност ка купању и, задржавајући дететова правила и поштујући његов сигнал за почетак

игре, урањају га све више у воду. Свакодневно купање се обавља редовно од самог рођења, али се свака беба урања и у воде брзих река – прво само стопала, па ноге и, најзад, цело тело. Бебу урањају у све брже токове и, потом, у воде брзака и водопада, а и време урањања се продужава у складу са реакцијом бебе, која показује све веће самопоздање. Пре него што прохода или чак почне да размишља, беба племена Јекана већ је увелико на путу овладавања вештином познавања, по виђењу, снаге, смера и дубине воде. Јекане су међу најбољим светским кануистима по брзим водама.

Огроман број разноврсних догађаја и објеката стоје на располагању чулима да се на њима вежбају и усавршавају своје функције и координирају своје поруке мозгу.

Прво искуство је претежно дететов доживљај тела уполшене мајке. Врзмање тамо-амо је темељ за прихватање темпа активног живота. Такав темпо постаје обележје живота и увек се повезује са пријатним доживљајем себе као срећног бића, јер је то осећај стечен у наручју.

Када велики део времена бебу држи особа која само мирно седи, беби искуство неће послужити да спозна својство живота и кретања, иако ће држати подаље негативна осећања напуштености, одвојености и најгоре муке чежње. Чињеница да бебе активно подстичу људе да им приреде узбуђења, показује да бебе очекују и захтевају доживљај на темељу којег ће се развијати. Мајка која седи непомишно навешће дете да закључи да је живот спор и досадан. Дете ће у себи носити немир и често ће покушавати да измами од других да га подстичу. Поскакиваће горе-доле да покаже шта жели, или ће махати ручицама да убрза темпо мајчиних активности. Слично томе, уколико мајка упорно поступа према детету као да је крхке грађе, навешће га да поверује да је заиста такво. Али, ако поступа према њему строго и неусиљено, оно ће себе сматрати јаким и прилагодљивим и добро ће се сналазити у мноштву различитих ситуација. Дете које себе сматра

слабим, не само што се осећа нелагодно већ је оно заиста мање способно, док расте а и касније као одрасла особа, него дете које себе сматра јаким.

Призоре, звуке, мирисе, структуру ткива и укусе у почетку превасходно намеће тело у чијем је окриљу беба, а касније, кад се чула развију, проширује се понуда догађаја и ствари. Праве се асоцијације. Мрак колибе је увек присутан када се осећа мирис кувања, а готово увек када се осећа мирис ватре. Приликом купања је светлост увек јака, а готово увек и током ходања напољу. Температура у мраку је угоднија, уопштено говорећи, него напољу на светлу, где је обично или жарко топло или хладно са ветром и кишом; али баш свака промена је добродошла а варијације очекиване, јер је у бебином искуству увек било разноликости. Пошто је задовољен основни услов да беба борави у наручју, она је слободна да буде подстицана и обогачена сваким доживљајем који је у стању да спозна чулима. Збивања која би неприпремљену одраслу особу уплашила, дете у наручју једва да запажа. Људске прилике изненада промичу тик изнад бебиних очију, крошње дрвећа њишу се високо изнад њене главе. Ствари неочекивано потамне или се осветле. Грмљавина и муње, пси који лају, заглушујући тутањ водопада, стабла која падају раскољена, заслепљујуће ватре, изненадни пљусак кише или речни талас који га квасе до голе коже – ништа од тога не узнемирава дете. С обзиром на услове у којима се његова врста развила, разлог за узнемирење били би тишина или *помањкање* промене у чулним подражајима у дужем периоду.

Када беба ипак због нечега заплаче у тренутку док група одраслих разговара, мајка јој нежно шапне „Пст!“ да би јој скренула пажњу. Уколико то не успе, мајка је односи док се не умири. Мајка не супротставља своју вољу дететовој, већ себе измешта заједно са дететом, не показујући никаквим знаком да дететово понашање оцењује као добро или лоше, нити показује незадовољство што је

доведена у неприлику. Мајка ретко примети да дете балави по њој. Када беби отире уста својом надланицом, то чини само делимично усредсређена на то, као кад саму себе доводи у ред. Када беба пишки или врши велику нужду, мајка се можда насмеје и, пошто је ретко сама, смеје се и њено друштво, па она одмиче дете од себе што брже може, све док беба не престане. Једноставно се играју да виде колико брзо мајка може да одмакне дете од себе, а смеју се гласније кад при томе извуче дебљи крај. Прљави под зачас упије воду, а измет се одмах уклања лишћем. Повраћање или „бљуцкање“, свакодневне појаве у животима наших беба, толико се ретко догађају да могу да се сетим да сам, током свих година проведених са Индијанцима, тако нешто видела само једном, а та беба је имала високу температуру.

Помисао да је природа развила једну врсту тако да она има лоше варење сваки пут кад попије мајчино млеко, зачудо никада није заинтриговала образоване стручњаке. Подригивање, тапшање бебе руком по леђима док је држимо наслоњену на раме, препоручује се да би јој се помогло „да избаци ваздух који је прогутала“, при чему она често повраћа на наше раме. Будући да су наше бебе под притиском, није уопште чудно што су хронично болесне. Напетост, ритање, пропињање, извијање и кмечање представљају симптоме једне исте, сталне и дубоке збуњености. Бебе племена Јекана никада не траже специјалан третман пошто се наједу – баши као што не траже ни младунци других живих бића. Можда делимично објашњење можемо наћи у чињеници што оне сисају много чешће током дана и ноћи него што је допуштено нашим бебама у цивилизацији. Ипак, пре ће бити да се одговор крије у томе што смо ми стално под стресом, јер чак и када о бебама Јекана већи део дана брину деца, па се не могу окренути мајци кад то пожелеле, оне не показују симптоме колика.

Касније, када се почне са домаћим васпитањем, дете које је проходило биће истерано напоље кад упрља под

колибе. До тада дете је већ толико навикло да се осећа присталим бићем, или „добрим“, и да га и други тако сматрају, да се његови нагони да буде друштвено развијају у складу са друштвеним нагонима припадника његовог племена. Када неки његов поступак наиђе на неодобравање, дете не осећа да други људи не прихватају њега лично, већ његов поступак, па је мотивисано да сарађује. Нема потребу да се брани од њих, у ствари чак нема ни нагон да заузме другачији став осим њиховог, јер су они његови проверени и истински савезници.

Веома је иронично што то уопште мора да се каже, али управо се то подразумева под појмом друштвене животиње.

СТИЖЕМО ДО ТЕМЕ ЖИВОТНОГ ИСКУСТВА СВОЈСТВЕНОГ ДЕЦИ БЕЗ КОНТИНУУМА У САВРЕМЕНИМ ЗАПАДНИМ КУЛТУРАМА.

Створење је исто. Мада нам је најновија фаза развоја врло различита, еволуција и милиони година током којих се развијало људско биће заједнички су и Јеканама и нама. Неколико хиљада година одступања од континуума у правцу цивилизације није временски распон од значаја за еволуцију. У тако кратком периоду није могло доћи до значајног нити уочљивог развоја. То значи да потпуно иста очекивања имају и деца која долазе директно из континуума неускраћених предака и она деца чије је рођење можда индуковано, да акушер из предграђа не би закаснио на голф.

Као што смо управо видели, деца људске врсте нису мање припремљена за чин рођења него што су младунци било које друге врсте. Искуство рођења део је нашег репертоара способности прилагођавања захваљујући томе што смо еволуирали у складу са искуством предака од којих су се сви рађали – од појаве сисара – а пре тога, уз исто толико захтева за прилагођавањем, излегали из јајета. Очекивани догађаји су они који следе за догађајем који их је формирао. За неочекиване догађаје не постоје одговарајући механизми стабилизације који би их поништили. Постоји и опасност да неочекивани догађаји при рођењу

не само буду присутни уз очекиване догађаје, који су потребни за извесне развојне линије, него да их потпуно замене. У природи нема много расипања. Суштина једног развијеног система јесте у томе да су сви његови аспекти међусобно повезани на економичан начин, тако да сваки од њих у развојном процесу истовремено функционише и као узрок и као последица.

То значи да ће ускраћивање сваког делића искуства добро утемељеног у претходном искуству смањити у извесној мери благостање појединца – можда толико мало да он то неће ни приметити, а можда ће губитак бити тако уобичајен да га уопште и не примећујемо као губитак. Као што ћемо видети, истраживање је већ показало да ускраћивање детету искуства пузања на рукама и коленима има погубан утицај на каснији развитак вербалних способности. Такође би се могло изненада испоставити да неко, због тога што у детињству није ношен на разне начине, или што није покисао барем накратко, или што није доживео природну смену светлости и мрака током дана и ноћи, касније у животу није стабилан на сопственим ногама, или не подноси добро температурне промене, или је склонији оболевању. Кад је реч о стабилности на сопственим ногама, истраживач би могао видети да ли у искуству беба племена Мохавк постоји нешто чега нема у нашем искуству а што објашњава зашто оне немају вртоглавицу, док смо јој ми подложни у различитом степену. (Ни Јекане, ни Санеме, а можда ниједно индијанско јужноамеричко племе, немају вртоглавицу, но Мохавке су много више ствари научиле од нас, па би било лакше издвојити искуства другачија од наших у потрази за податком који нас интересује.)

Примењено на феномен трауме при рођењу у случају цивилизованих људи, начело континуума наводи на помисао да би узроци који доприносе њеној појави могли бити употреба челичних инструмената и гумених рукавица, затим јака светлост, мириси антисептика и анестетика, буч-

ни гласови или звуци разних апарата. Бебино искуство за време самог рађања без трауме морало би бити оно, и једино оно, које одговара древним очекивањима бебе и њене мајке. Многе добре, здраве културе препуштају мајци да рађа дете сама, без ичије помоћи, док друге, такође здраве културе, прописују да се мајци помаже. У оба случаја беба је у блиском додиру с мајчиним телом од тренутка када изађе из материце. Пошто беба почне да дише, она лежи спокојно на телу своје мајке, која је милује да је умири; пупчану врпцу пресеку тек кад сасвим престане да пулсира; малом бићу дају да сиса без одлагања – нема пре тога купања, ни мерења, ни прегледа, нити било чега другог. Тачно тада кад се рођење обави, када се мајка и беба сретну први пут као засебне особе, мора да се одигра важан догађај „утиснућа“. Добро је познато да се многе мале животиње по рођењу прикаче уз мајку. Гушчићи, чим се излегу, прилепе се уз први оближњи објекат који виде да се креће. Том објекту, било да је реч о механичкој играчки или Конраду Лоренцу, намењено је да буде њихова мајка, а гушчићи су својим еволутивним нагоном приморани да иду за њим свугде. Живот гушчића зависи од њихове „утиснутости“ у мајку, пошто она никако не може ићи за свима њима истовремено, а они нису у стању да се сами брину о себи. Код наше врсте, за разлику од већине других, неопходно је, уместо тога, да се мајка „утисне“ у бебу, јер је људско младунче превише беспомоћно да би ишло за неким или чак да би учинило било шта у правцу одржавања контакта са мајком, осим да јој сигнализује када није удовољила његовим очекивањима.

Такав нагон за утиснућем толико је значајан за мајку људске бебе да има првенство у односу на све остале њене потребе; без обзира на то колико је уморна, гладна, жедна или на неки други начин мотивисана уобичајеним личним интересима, она највише чезне да нахрани и утеши овог, не баш лепог странца. Да није тако, ми не бисмо преживели све ове стотине хиљада генерација. Утиснуће,

убачено у след хормонима поспешених догађаја при рођењу, мора да се догоди одмах или ће после бити касно. Праисторијска мајка није могла приуштити себи да остане незаинтересована за тек рођену бебу, чак ни на само неколико тренутака, тако да овај моћни нагон захтева хитно испуњење. Обезбеђивање овога у континууму догађаја суштински је предуслов глатког смењивања подстицаја и одговора на њих, које предстоји чим мајка и дете започну свој заједнички живот.

Ако се спречи утиснуће, ако се беба одузме мајци која је припремљена да је милује, да је привине на груди, узме у своје руке и срце, или ако је мајка превише омамљена лековима да би се повезивање са бебом одиграло у потпуности, шта се догађа? Чини се да побуда на утискивање, ако се на њу не одговори очекиваним сусретом са бебом, уступа место стању дубоке ожалостености. Одувек, откад се рађају људи, ако није било објекта на који је мајка могла да усмери свој огромни талас нежности, то је било зато што се дете родило мртво. Психобиолошка реакција је била туговање. Када се тај тренутак пропусти, побуда за утиснућем остане без одговора, силе континуума закључују да нема бебе и да се та побуда мора поништити.

Када, дакле, у савременој болници одједном почну да доносе бебу у одређен сат, или чак минут, а мајка је већ ушла у физиолошко стање туговања због губитка, често имамо за последицу мајчин осећај кривице што није могла одмах „да почне да се понаша као мајка“ или „да воли бебу јако много“ (видети део о закључцима професора Кемпа даље у књизи), као и класичну трагедију цивилизованог друштва названу нормалном послепорођајном депресијом... баш када ју је природа специјално припремила за једно од најдубљих и најснажнијих емоционалних доживљаја у њеном животу.

Вучица верна вучјем континууму била би боља мајка људској беби у овој фази него бебина биолошка мајка у кревету удаљеном тридесетак центиметара. Беба би мо-

гла да додирне мајку вучицу, а људска мајка би слободно могла бити и на Марсу.

У породилиштима Западне цивилизације беба нема много прилике да је утеше вукови. Тек рођено дете, чија кожа вапи за од давнина знаним додиром глатког, живог тела које зрачи топлоту, умотано је у суво, беживотно парче тканине. Стављају је у бокс за бебе, одакле је неће узети без обзира на то колико плаче, и који за њу представља непокретну празнину (по први пут откад бебино тело зна за себе, током бескрајно дугог трајања еволуције или вечног блаженства боравка у материци). Чује само тужан плач других жртава исте неизрециве агоније. А он јој ништа не може значити. Беба непрестано плаче, а плућа, која тек што су удахнула ваздух, већ раздире очај којим јој је испуњено срце. Нико не долази. Верујући у исправност живота, што по природи и мора, дете ради оно што једино зна – наставља да плаче. Најзад, читаву вечност касније, заспи исцрпљено.

Затим се буди у равнодушном ужасу тишине у којој се ништа не дешава. Вришти. Од главе до пете је у грозници нужне потребе, жудње, неподношљивог нестрпљења. Хвата дах и цичи док јој је глава испуњена сопственом вриском и почиње жестоко пулсирати. Вришти све дотле док је грудни кош и грло не заболе. Пошто не може више да поднесе бол, јецај јој слаби и престаје. Ослушкује. Отвара и затвара шаке. Окреће главу лево-десно. Ништа не помаже. Неподношљиво је. Почиње поново да плаче, али је то већ превише за њено пренапрегнуто грло, па убрзо престаје. Грчи своје тело измучено жудњом и осећа сенку олакшања. Маше ручицама и рита се ножицама. Застаје, способна да пати, а неспособна да размишља, неспособна да се нада. Ослушкује. Потом поново заспи.

Када се пробуди, упишки пелене и то јој скреће пажњу са сопствене патње. Међутим, пријатно топло, влажно струјање око доњег дела тела брзо престаје, хлади се и постаје лепљиво. Дете се рита. Кочи се. Јеца. Очајно због

чежње, у мокрој и неудобној мртвилу, вришти осећајући се јадно, све док се не умири и заспи усамљено.

Дете изненада подижу и оно очекује да добије шта му припада. Склањају мокру пелену. Олакшање. Живе руке додирују му кожу. Подижу му ноге и обавијају му око бедара нову, потпуно суву, беживотну тканину. Само тренутак касније као да ни руке, а ни мокре пелене, никада нису биле ту. Нема свесног сећања, ни наговештаја наде. Налази се у неподношљивој, безвременој, непомичној и бешумној празнини и чезне, чезне, чезне. Дететов континуум испробава специјалне мере за хитне случајеве, али су све оне намењене преошћивању кратких прекида до којих долази при исправном третману или треба да дозову у помоћ некога за кога се претпоставља да је спреман да пружи помоћ. Дететов континуум нема решење за овако велику невољу. Ситуација се налази ван оквира огромног искуства континуума. Дете дише својим плућима тек неколико сати, а већ је до те мере збуњено да до њега не допиру спасилачки покушаји моћног континуума. Боравак у материци последњи је дететов доживљај непрекидног благостања у којем оно природно очекује да ће провести цео свој живот. Дететова личност заснована је на претпоставци да му се мајка понаша онако како треба, те да ће његове и мајчине побуде, и понашање у складу са њима, природно служити једни другима.

Неко прилази детету и нежно га подиже у ваздух. Укључују га у живот. Носе га превише живахно за његов укус али – постоји кретање. Тада је дете на свом месту. Целокупна агонија кроз коју је прошло не постоји. Ослања се о руке које су га обгрлиле и, мада кожа не шаље поруку да се ослободила тканине и још увек не осећа додир живог тела другог бића, руке и усне јављају да је све нормално. Позитивно задовољство живота, као уобичајено стање континуума, скоро је потпуно. Укус и ткиво груди присутни су, топло млеко тече у његова жељна уста, чује откуцаје срца који су требали да буду његова веза, потвр-

да континуитета из материје, постоји кретање које уочава замагљеним погледом. И глас звучи како треба. Само, због тканине и мириса (мајка користи колоњску воду) као да нешто недостаје. Беба сиса а затим, сита и румена, то не у сан.

Када се пробуди, налази се у паклу. Никакво сећање, ни нада, ни мисао не могу, у ово суморно чистилиште дозвати угодност бебине посете мајци. Пролазе сати, дани и ноћи. Беба вришти, умори се, спава. Буди се и упишки у пелене. У том чину сада већ више нема задовољства. Тек што је потакнут бебин нагон за задовољством олакшања бешике и црева, већ је и потиснут, јер топла, кисела мокраћа облива сада већ оједену кожу све јачим болним жарењем. Беба вришти. Њена исцрпљена плућа морају да вриште да би потиснула жесток бол од оједа. Беба вришти све док је бол и вриштање не заморе и онда заспи.

У овој болници, која се не разликује од осталих, ревносне болничарке мењају пелене по утврђеном плану, било да су бебе суве, мокре или одавно мокре, и шаљу их кући оједене коже, коју ће залечити неко ко има времена за такве ствари.

Када дође време да бебу однесу мајчином дому (наравно да га никако не може назвати својим), она већ добро зна какав је живот. На нивоу који постоји пре појаве свести а који ће одредити све дететове потоње утиске, дете је спознало живот као неизрециво пуст, равнодушан на знаке које му шаље, и пун бола.

Али, дете не одустаје. Његова воља за животом покушаваће вечно да поново успостави равнотежу, докле год постоји живот.

Дом се у суштини не разликује од породилице, осим по томе што ће детету кожа бити мање надражена. Часови које беба проводи будна испуњени су чежњом, незадовољеном потребом и бескрајним чекањем да мук празнине буде замењен осећајем да је све онако како треба да буде. На неколико тренутака дневно чежња се привреме-

но прекида и утажује се бебина жудња за додиром, ношењем и кретањем. Бебина мајка је особа која, после дугог премишљања, одлучује да јој омогући приступ грудима. Мајка је воли нежношћу коју беба никада пре није познавала. У почетку је мајци тешко да остави бебу пошто ју је нахранила, нарочито зато што беба очајнички заплаче чим је спусти. Али, мајка је убеђена да мора да остави бебу, пошто јој је њена мајка рекла (а она сигурно зна) да ће бебу размазити ако јој сада попусти, па ће јој ова касније правити тешкоће. Мајка жели да уради све исправно; на тренутак осећа да је мали живот који држи у рукама важнији од свега на свету.

Мајка уздише и ставља бебу нежно у колевку, која је украшена жутим пачићима и пристаје уз собу. Уложила је много труда да дечју собу опреми пенушавим завесама, простирком у облику огромног панде, белом комодом, кадицом за купање и столом за пресвлачење на којем стоје пудер, уље, сапун, шампон и четка за косу, а све то направљено и спаковано у бојама намењеним специјално бебама. На зиду су слике младунаца животиња обучених попут људи. Комода са фиокама пуна је малих поткошуља, пицама, чизмица, капица, рукавица без прстију и пелена. Ту су и вунено јагње постављено на врх пеџалке-варалице и ваза са цвећем – сасеченим у корену, јер бебина мајка „воли“ цвеће.

Мајка беби поравнава поткошуљу, а затим је покрива извезеним покривачем и ћебетом са њеним иницијалима. Са задовољством скреће пажњу другим људима на помнуте ствари. Није се ни у чему штедело да би дечја соба била савршена, мада она и њен млади супруг још не могу купити сав намештај који су планирали за остале просторије у кући. Мајка се сагиње да пољуби бебин свиленкасти образ и креће према вратима, када први крик агоније уздрма бебино тело.

Мајка нечујно затвара врата. Објављује рат беби. Њена воља мора победити бебину. Она кроз врата чује нешто

што јој личи на глас особе која је на мукама. Њен континуум препознаје звук као такав. Природа не даје јасне знаке да је неко на мукама осим ако то није истина. *Догађај је тачно онолико озбиљан колико озбиљно звучи.*

Мајка оклева, срце је вуче детету, али успева да се одупре том нагону и одлази својим путем. Тек што му је променила пелене и нахранила га. Сигурна је да детету *стварно* ништа не треба, зато га пушта да плаче док се не исцрпи од умора.

Дете се буди и поново плаче. Мајка провирује с врата да се увери да је дете на свом месту и тихо, да у детету не пробуди лажну наду да ће му бити указана пажња, опет затвара врата. Жури до кухиње у којој ради, оставља врата отворена да би могла да чује бебу у случају „да јој се нешто деси“.

Вриштање детета прераста у испрекидан јецај. Пошто никакав одговор није на помолу, покретачка сила сигнала губи се у хаосу јалове празнине у коју је спас већ одавно требао да стигне. Дете гледа околост. Иза ограде кревета налази се зид. Светлост је мутна. Не може да се окрене на другу страну. Види само пречке ограде, непомичне, и зид. Чује у даљини звуке који му ништа не значе. У његовој близини нема звука. Гледа у зид док му се очи не склопе. Када их поново отвори, оградица кревета и зид су потпуно исти као што су и били, али је светлост слабија.

Између вечности гледања у оградицу и зид постоје друге вечности, у којима се налазе пречке оградице са обе стране кревета и удаљена таваница. С једне стране, далеко, налазе се непомични облици, и увек су тамо.

Понекад се деси кретање и детету нешто покрива уши, затомљујући звуке, а на њега стављају гомиле покривача. Повремено може да види бели пластични угао унутар дечјих колица, а некад, када је лицем окренуто нагоре, небо, унутрашњу страну крова дечјих колица и, опет понекад, велике блокове који су у даљини и промичу поред њега. Има ту и удаљених крошњи дрвећа, које такође

немају ништа с њим, а понекад људи спусте поглед на њега и говоре, обично један другоме, али понекад и њему.

Чешће се дешава да испред њега дрмусају предмет који звечи и дете осећа, пошто му је тај предмет врло близу, да је тик до живота, па пружа ручице и маше њима очекујући да ће се наћи на месту које му припада. Када му звечка додирне руку, оно је граби и ставља у уста. Погрешно. Маше ручицама и звечка одлети. Нека особа му је врати. Дете научи да ће му, ако баци предмет, нека особа прићи. Дете хоће да та појава која обећава дође, па баца звечку или какав други предмет који има при руци све догле док трик не упали. Када престану да му враћају бачени предмет, остају му само празно небо и унутрашњост дечјих колиџа.

Када дете плаче у колиџима, често га награде знајима живота. Колиџа љуља мајка, која је схватила да љуљање умирује дете. Болну потребу за кретањем и животним доживљајем, свим тим што су његови преци имали у првим месецима свог живота, незнатно смањује љуљање које, иако недовољно, ипак пружа детету бар некакав доживљај наспрам никаквог. Гласови које чује око себе немају никакве везе са било чим што се детету догађа, што значи да мало вреде као испуњење његових очекивања. А ипак, пружају му више него тишина дечије собе. Коефицијент искуства његовог континуума близу је нули, а главни стварни доживљај детета јесте доживљај незадовољене потребе.

Мајка редовно мери дететову тежину и поноси се његовим напредовањем.

Беба једино употребљиво искуство стиче током оних неколико минута дневног следовања ношења у наручју, плус оно мало времена које се проведе у задовољавању његових одвојених потреба. У тренутку када се беба налази у крилу особе која води бригу о њој, може се догодити, док се налази на сигурном, да пожури са дерњавом и придода узбуђење догађајима око себе. Беба воли осећај

да пропада кад се вози лифтом. А ту је и осећај наглог подизања у лифту. Ту је и угодно брујање аутомобила, а затим и пријатно тумбање на крилу мајке док се аутомобил креће или зауставља. Чују се лавез паса и други неочекивани звуци. Неке од њих може поднети док је у колиџима, док га други, ако није у сигурносној зони наручја, плаше.

Ствари које се стављају детету на дохват руке намењене су томе да симулирају оно што му недостаје. По традицији се сматра да играчке пружају утеху детету које је тужно. Међутим, истовремено се не признаје да је дете тужно.

Ту је, пре свих, плишани меда или нека слична мека играчка „са којом се спава“. Таква играчка детету треба да пружи осећај да стално има друштво. Кад се деси да се дете на крају страсно веже за такву играчку, на то се гледа као на љупки дечији хир, а не као на испољавање жестоке ускраћености од стране детета које је, жељно другара који га неће напустити, приморано да се веже за беживотан предмет. Нешто слично томе детету пружају дрмусање дечијих колиџа и љуљање колевке. То љуљање је, ипак, јадна и неспретна замена за љуљускање у наручју, те једва успева да мало стиша чежњу усамљеног детета. Не само што је детету то недовољно већ се и не догађа често. Изнад креветића и дечијих колиџа такође су окачене играчке које звече, звецкају или звоне када их беба додирне. Реч је често о весело обојеним предметима који висе о конџу и у које дете може да гледа кад му досади гледање у зид. Они заиста привлаче дететову пажњу. Међутим, те предмете замењују другима веома ретко, чак некад и не замене, па престају да задовољавају развојне потребе детета за различитим визуелним и слушним доживљајима.

Сва та дрмусања, љуљања, разни звуци, звечке и обојени облици, иако их је мало, нису изгубљени. Континуум, увек спреман да му очекивања буду испуњена, прихвата искуство без обзира на његову количину или димензије. То што поменути утисци долазе ретко и на махове, што

нису повезани онако како би било повезано искуство детета континуума (са призорима и звуцима које нуди положај у наручју, покретима, мирисима и укусима који делују на чула на складан начин, као код наших заједничких предака), те што се нека искуства понављају релативно често а друга сасвим изостају, ништа од тога не спречава да их дете усвоји као прикладан материјал. Складан континуитет искуства, хоризонтално и вертикално кроз време, нашим чулима оставља утисак јединственог процеса. Може се, ипак, уочити да свака компонента искуства функционише засебно, тако да сваки наредни захтев у једној развојној линији може бити прихваћен и, уколико је задовољен, може уступити место следећем захтеву у тој линији. За поједине елементе понашања, међу којима изгледа да постоји веза узрока и последице, може се испоставити да су подстакнути независно једни од других.

То се може јасније видети у случајевима испуњавања функционалних потреба других животиња, код којих изражавање тих потреба није спутано нужношћу да рационално објасне због чега раде оно што осећају да морају да раде.

Капуцино мајмуница коју сам понела са собом при повратку из своје прве експедиције, имала је обичај да поједе онолико банана (које сам јој ја љуштила и давала) колико је том приликом хтела, а затим, претварајући се да не ради ништа нарочито, замотала би остатке банане у папирнату салвету и гледала околу као да нема појма шта јој руке раде. Затим би кружила по околини, правећи се да је обичан незаинтересован пролазник, изненада спазила тајанствени пакет и, показујући велико узбуђење, растргнула омот са скривеног блага. Гле чуда! Допола поједена банана! Згодитак! Али, тада би представи био крај. Управо је ручала и није се могла натерати да се баца на згодитак. Замотала би згњечену банану у поцепане парчиће папира и започела своју представу испочетка. Убедила ме је да су њен нагон, њена потреба да трага за јестивим плодовима и да их

отвара, на пример воћке са кором или орахе са љуском, потпуно одвојени и независни од њеног нагона за јелом.

Ја сам из најбоље намере избајила потрагу и љуштење из следа догађаја који је природа захтевала од предака њене врсте (а потрага и љуштење би задовољили њена искуствена очекивања). Мислила сам да је „спасавам мука“. У то време, међутим, нисам схватала континуум. Мајмуница би прво следила свој најјачи нагон и појела храну. Пошто би тај нагон ослабио због ситости, следећи по јачини нагон преузимао је вођство. Желела је да лови. Ситуација јој није ишла на руку, јер је банана била ољуштена и могла је да је види. Смислила је излаз из такве ситуације тако што је сама поставила сцену и извела представу потраге за бананом. Није глумила да је узбуђена када би отварала пакет. Сасвим сам сигурна да је срце почињало брже да јој куца и показивала је све физиолошке знаке искреног очекивања, мада је наводна сврха таквог очекивања, храњење, већ била остварена. Права сврха трагања за храном, баш као што је сваки део животног искуства континуума истовремено узрок, последица и циљ, у ствари је задовољење потребе за самим искуством.

Сврха живота је живот. Сврха благостања јесте да се подстакне оно што даје осећај благостања. Рађање је стварање оних који ће рађати. Врћење у круг, далеко од тога да је јалово бесмислено, најбоље је (и једино) од свих могућих последица. Нормално је за нас да будемо доследни таквој нашој природи и због тога је она „добра“, при чему је појам доброг релативан. У односу на људски потенцијал, то је најбоља од свих могућности.

Има много примера људског понашања који испуњавају сопствене захтеве у низу који унапред спречава да служе било којој другој сврси. Реч је, чешће него што мислимо, о захтевима за искуством које поставља континуум, а које је културни образац избајо из првобитног следа догађаја, по наређењу разума, под изговором да је реч о траћењу времена, неспособности или обесном понашању. Ка-

сније ћемо детаљније размотрити нешто од тога, али као врло сличан примеру са мајмуном нека послужи феномен спортског лова уместо лова ради хране. Преостали нагон за физичким радом они који то себи могу приуштити троше на игралиштима за голф, у кућним подрумским радионицама и на једрењу, док се они са мање пара а лишени физичког рада задовољавају баштованством, пословима типа „сам свој мајстор“, моделарством и кувањем из хобија. За жене, обично оне које су лишене чак и кућних послова, постоје вез, израда таписерија, аранжирање цвећа, чајне церемоније и читава гомила простијих волонтерских послова који се обављају за добротворне установе, као помоћ болничком особљу, у продавницама половне одеће и народним кухињама.

Дете, према томе, складишти сваки делић позитивног искуства које има, без обзира на то којим редом се догодило или колико непотпуно било. Међутим, на крају процеса сакупљања, дете мора имати неопходан минимум било којег искуства да би га искористило као основу за евентуална наредна искуства. Без остварења квоте претходног искуства, у наредној фази може бити на хиљаде искуствених доживљаја, али они неће допринети сазревању појединца.

Сакупљајући сваковрсне мрвице искуства, дете ускраћено за доживљај ношења у наручју истовремено покушава да се ослободи патње. Рита се што снажније може не би ли ублажило свраб по кожи, маше ручицама, врти главом лево-десно да би отупело своја чула, укрућује тело, извија леђа што више може да би престало да осећа бол. Неку утеху налази у свом палцу, јер се тако ослобађа дела непрестане чежње коју осећа у устима. Ретко стварно сиса палац, јер је довољно нахрањено и утолило глад; тражи да сиса палац само кад је гладно а још није дошао ред да буде нахрањено. Дете обично само држи свој палац у устима бранећи се од неподношљиве празнине, вечне усамљености и осећаја да се центар свега налази негде другде.

Дететова мајка се саветује са својом мајком и опет јој се сервира непрекидно иста прича о томе како сисање палица лоше утиче на положај сталних зуба. Подстакнута бригом за дететово добро, мајка му премазује све прсте нечим одвратног укуса, а када оно, подстакнуто својом нагонском потребом, и даље сиса палац, мајка му везује ручне зглобове за ограду креветића. Она затим открива да је дете, покушавајући да ослободи своје везане ручице, толико замрсило траку да је ометена циркулација у једној руци, а ускоро ће и у другој. Битка се наставља све док мајка не помене проблем свом зубару, који је увери да бака грешни и да је детету дозвољена та слаба утеха.

Не прође много, а беба је у стању да се смеши и гуче када јој неко приђе довољно близу да му може дати знак. Кад бебу не подигну у наручје, али јој укажу извесну препознатљиву пажњу, она се смеши и кмечи не би ли изазвала још пажње. Кад бебу узму у наручје, она је обавила свог задатак смешкања, а поново ће се насмешити само да подстакне неки нови пријатан поступак свог садруга: да је забавља разним звуцима, голицањем стомачића, љулањем на колену или тобожњим штипкањем носа.

Пошто се беба одушевљено смешка кад год јој мајка приђе, ова је убеђена да је цењена мајка срећног детета. Све остало време док је будна, беба се углавном осећа чемерно, али није љута на мајку; напротив, још више чезне да буде с њом.

Како дете сазрева и буде се његове сазнајне способности, оно постаје свесно да мајка мења понашање када сазна да му треба променити пелене. Мајка исказује јасне знакове неодобравања. Окреће главу у страну, показујући да јој се не свиђа што мора да га пере и пресвлади. Руке јој се крећу брзим и одсечним покретима, додирујући дете што је мање могуће. Поглед јој је хладан, не смеши се.

Како постаје све свесније таквог мајчиног става, дететово уживање док му мењају пелене, док се брину о њему, додирују га и привремено ослобађају хроничног, благог

оједа, почиње се мешати са збуњеношћу која је претеча страха и кривице.

С когнитивним развојем, детету све више расте страх да ће наљутити мајку, а она негодује све чешће – кад је вуче за косу, просипа храну, балави по одећи (и, чудно, по некој одећи више него по другој), гура јој прсте у уста, вуче огрлицу, баца звечку или меду из колиџа или случајно обара шољицу.

Већину тих поступака тешко је повезати са мајчином реакцијом. Беба није запазила да је шољица пала, не разуме због чега се мајка, кад повуче њену огрлицу, изненада понаша према њој као да јој је мрска; беба уопште није свесна да по било чему балави и тек нејасно наслућује да обарање чиније са кашицом, што је урадила да би скренула пажњу, изазива пажњу, мада не онакву какву је желела. Ипак, сматра да је таква пажња боља него никаква и наставља да обара чинију са кашицом са оградице, колиџа или столице, зависно од тога у какву су је замку сместили да би јој дали храну. Када мајка покуша да нахрани бебу кашиком, беба млатара ручицама, рита се и кмечи покушавајући да од храњења направи пријатнији догађај. Беба жели осећај да је све-како-треба, који треба пронаћи негде међу тим елементима: присуством мајке, хране и ње саме. Али упркос свим сигнаlima које шаље, беба не успева да дозове тај осећај. Уместо тога, дететови сигнали претварају пажњу коју му мајка указује у неку врсту одбијања које, временом, дете почиње лакше да тумачи, за разлику од свих оних раних вечних периода занемаривања које дете није уопште могло да протумачи. Занемаривање коме је дете изложено и његова чежња већ су темељно својство живота. Дете никада није ни знало за нешто друго. За дете, Ја чезне и чека, а Други одбија да му пружи то за чим чезне, не реагује. Такво стање, иако се наставља током живота, може проћи незапажено једноставно зато што дете не може да замисли неку другу врсту односа Себе према Другом.

Фаза пропуштеног искуства у наручју, и из тога проистекли јаз на месту на којем би требао да буде осећај самопоуздања, као и дететова неизрецива отуђеност, условиће све оно што ће дете постати, док одраста крај руба провалије на којем је престао развој његове самосвести. Али, мора бити јасно да у раној животној фази дете нема механизам који рачуна на мајку недораслу својој улози, мајку без функционалног континуума, мајку која не реагује на дететове подстицаје, која не испуњава дететова очекивања него им се противи. Касније, како се детету развија интелект, оно ће можда „схватити“ да су његови и мајчини интереси у завади и, док расте, можда ће се борити за самостално понашање не би ли спасло себе. Али у основи, дете никада не може сасвим *поверовати* да га мајка не воли безусловно, једноставно зато што постоји, мада ће можда из свег гласа викати да *зна* да ствари стоје другачије. Сви докази у прилог супротној тврдњи, све дететово разумно поимање чињеница, све његово протестовање и одрицање од мајке, и све што ради бунећи се против ње, а што је утемељено на тим доказима њеног непријатељског става према њему, било шта од тога не може да га ослободи његове основне претпоставке да га мајка воли, да мора да га воли, некако, упркос свему. „Мржња“ према мајци (или мајчинској фигури) израз је губљења битке за ослобађање себе од такве претпоставке.

Развој самосталности и способност емотивног сазревања највећим делом потичу из свих аспеката односа оствареног док је дете ношено у наручју. Стога, особа не може да се осамостали од мајке, осим *помоћу* мајке, тиме то што ће мајка тачно играти улогу која јој је намењена, пружити искуство боравка у наручју и омогућити детету да се развија даље пошто испуни захтеве ове фазе.

Особа се, међутим, никада не може ослободити мајке која не следи континуум. Потреба за њом мора увек постојати. Особи преостаје само да се копрца на удици, попут „атеисте“ који песницом прети богу на небу узвикујући

„Не верујем у тебе!“ и добацује клетве које вреди изговарати једино зато да би се Његово име поменуло узалуд.

Др Џона Баулбија, из лондонске клинике „Тевисток“, 1950. године ангажовала је Светска здравствена организација да сачини извештај о судбини „деце која су бескућници у сопственој домовини“ и њиховом менталном здрављу². Особе које су биле предмет његовог проучавања представљају најизразитије случајеве ускраћености мајчинске бриге у свакој од испитиваних земаља и било их је на хиљаде. Подаци које је прикупио од људи који су се бавили том темом обухватили су вишегодишњи период и многобројне случајеве: децу која од раног узраста бораве у домовима, нека од њих у усвојеничким породицама, другу коју су родитељи запоставили, бебе и децу у болницама у кризним месецима и годинама раног развоја, ратне избеглице и жртве различитих околности које су им ускратиле чак и најмању, уобичајену, меру контакта са мајком.

Све што није било „емотивно ускраћивање проистекло из недостатка мајчинске бриге“, елиминисано је из студије тек након веома брижљиве провере доказа. Слика илустрована описима и статистичким подацима у извештају представља призор ужасних душевних патњи, увећаних до размера несхватљивих људскоме уму, и сведочи о празним животима који су резултат ускраћености, о „безосећајности“ оних који су били ускраћени на најгрубљи начин, о онима који су изгубили способност да икада неке постану привржени, тј. да спознају вредност самог живота. Извештај наводи патње оних који још нису одустали од борбе за свој делић љубави, на који су стекли право рођењем, па лажу, краду, брутално нападају или се жестоко, попут пијавице, прикаче за мајчинску фигуру, регресирајући у инфантилно понашање у нади да ће се, најзад, понашати према њему као према детету, које још живи у

² Баулби (J. Bowlby), *Материнска нега и ментално здравље (Maternal Care and Mental Health)*, СЗО, 1951.

њима и које чезне за својим дечијим искуством. У извештају се оцртава вечни круг стварања истих таквих очајних људи, јер они рађају децу коју не могу да воле, децу која расту као што су они расли и која мрзе себе, мрзе друге, која су неспособна да дају, осуђена на вечну жудњу.

Они су јасан, непобитан доказ, пример и потврда, за свакога ко је иоле у стању да посумња у то да је искуство доживљено у најранијем детињству од пресудног и првенственог значаја за човеков карактер. Драстични случајеви поменути у извештају само су увеличавајуће стакло кроз које се могу јасније видети ускраћености и њихове многобројније, разноликије и скривеније последице које сматрамо нормалним. Овакве „нормалне“ ускраћености већ су тако уткане у ткиво култура којима припадамо да се готово уопште не запажају, осим у изузетним случајевима када се манифестују као опасност за нас остале (на пример, у облику насиља, умоболности и злочина), па и тада их не разумемо, већ само веома нејасно назиремо о чему је реч.

Откад је разум преузео команду парадирајући теоријама, зле судбине људских беба многобројне су и страшне. Разлози за преиначавање или револуционарну промену начина поступања према деци нису никада много наликовали „разлозима“ континуума, а и када јесу исправно усмерени, ако нису у вези са начелом континуума, заправо су непотпуни и јалови.

Таква једна теорија примењена је у једном америчком породилишту, где је неке пале на памет да кроз мегафон пусти откуцаје срца деци која су управо пролазила кроз прву агонију своје емпиријске ускраћености. Ефекат овог незнатног поступка у прилог деци био је тако умирујући и тако је побољшао здравље деце да је експеримент скренуо на себе пажњу целог света.

Један други експеримент, независан од овог, спровео је лекар специјалиста у одељењу за превремено рођену децу. Мали учесници у експерименту су упаљиво боље напредовали када су машине стално љуљале инкубаторе. У

оба случаја деца су брже добијала на тежини и мање су плакала.

Хари Харлоу је својим сјајним експериментима показао колико је важно за психолошки развој мајмунчета да мајмуница испољава нежност³.

Џејн ван Лавик-Гудол је пронашла инспиративне примере бриге о деци код својих пријатеља шимпанза, чије је понашање, мада припадају другој врсти, ближе људском континууму него понашање данашњих људских бића – што је, свакако, једна од највећих иронија свих времена. Говорећи о примени њиховог примера на сопствено дете, она пише: „Нисмо га остављали да вришти у колевци. Где год смо ишли, носили смо га са собом, тако да се његов однос према родитељима није мењао, без обзира на сталну промену окружења.“ Она даље извештава да је њен син у четвртој години „послушан, изузетно чио и живахан, да се лепо дружи подједнако и са децом и са одраслима, да је релативно неустрасив и пажљив према другима“. Но њена можда најзначајнија изјава је ова: „Да додам нешто што је сасвим супротно од оног што су предвиђали многи наши пријатељи: син нам је врло самосталан.“ Међутим, она не помиње основно начело на којем се темељи такво понашање и своје зрнице истине одваја од дубљег понирања у суштину ствари наредном реченицом: „Али, наравно, он би можда био такав чак и да смо га одгајали потпуно другачије.“⁴

Могло би се урадити поучно истраживање о утицају прихватања дечијих колиџа од стране краљице Викторије (која их је увела у редовну употребу) на карактер потоњих генерација и о последицама таквог потеза на западњачку породицу. Шта би било да је изум дечијих колиџа

³ H. W. Harlow, „Развој образаца привржености код мајмунчића“, у зборнику *Детерминанте дечијег понашања (Determinants of Infant Behavior)*, ур. Brian M. Foss, Лондон, 1961.

⁴ J. Van Lawick-Goodall, *У сенци човека (In the Shadow of Man)*, Бостон, 1971.

задесила судбина која је задесила оградицу за бебу коју је смислио један Јекана у селу?!

Кад сам видела Тудуду како прави оградицу, она је већ била готово завршена. Састојала се од усправних кочића обавијених пузавицом око горњег и доњег квадратног рама, попут праисторијске верзије оградице за бебе како је цртају у стриповима. Тудуду је уложио много труда да је направи, и изгледао је веома задовољан собом док је поткресивао последњи кочић који је стрчао. Он се освртао тражећи погледом Кананасињувану, свог сина, који је проходао неких недељу дана раније. Чим је угледао малишана, зграбио га је, подигао и самозадовољним покретом ставио га у свој нови изум. Не схватајући о чему се ради, Кананасињувана је постајао неколико секунди у центру оградице, затим кренуо на једну страну, потом на другу, и схватио да је ухваћен у замку. Истог тренутка је, потпуно ужаснут, завриштао – а деца се у његовој заједници ретко оглашавају на тај начин. Врисак је био недвосмислен. Оградица је била неприкладна, непримерена људској беби. Тудудуово чуло континуума, снажно као код свих Јекана, одмах је протумачило врисак свог детета. Извадио је дете из оградице и пустио га да отрчи и потражи мајку, која га је тешила онолико колико му је било потребно да поништи шок пре него што буде спремно да поново изађе да се игра. Тудуду уопште није доводио у питање неуспех свог експеримента. За тренутак је бацио последњи поглед на дело својих руку, секиром је смрскао оградицу у парампарчад, а пошто је за градњу употребио још зелено дрво, од целокупног јутарњег труда није му остало ништа сем гомилице дрва за огрев. Уопште не сумњам да то није био ни први ни последњи такав изум једног Јекане, али им њихово чуло континуума никад не би дозволило дуготрајну грешку. Да наше чуло континуума није тако битно утицало на људско понашање током два милиона година нашег трајања, не би било у стању да заустави опасно деловање нашег високо развијеног ума.

То што му је онедавно одузета моћ, до тачке у којој нам нестабилност, или „напредак“, изгледају као обећање боље судбине, не мења ни за јоту чињеницу да је чуло континуума саставни део саме наше човечности. Тудуду који уништава оградицу за бебе представља нас онакве какви-ма нас је створила еволуција; такви бисмо и даље били да је наше чуло континуума остало и даље незамагљено, да га није ко зна шта избацило из колосека и препустило нас рукама опасно неупућеног интелекта.

Одрастање

Када је дете, кроз своје искуство у наручју, добило пуну меру заштите и подстицаја, оно са радошћу може гледати напред, у спољни свет, у свет изван мајке, сигурно у себе и навикнуто на срећу коју, природно, тежи да задржи. Дете очекује наредни низ одговарајућих искустава. Почине да пузи, често се враћајући да провери да ли му је мајка доступна. Пошто утврди да је мајка ту, дете се усуђује да иде даље а враћа се ређе, док гмизање (на лактовима, стомаку и унутрашњој страни ногу) прелази у пузање (на рукама и коленима), а његова све већа спретност усклађује се, како континуум налаже, са интересовањем за околни терен.

Кад је испуњена одређена квота искуства, потреба за сталним контактом са мајком брзо нестаје, а беба, детенце или дете захтеваће да путем таквог контакта добије јачу подршку само када се нађе у невољи с којом не може сâмо да се избори. Таквих ситуација има све мање, а дете се на сопствене снаге ослања све брже и више, на начин који би се чинио невероватним ономе ко познаје само децу цивилизације ускраћену за фазу ношења у наручју. Код деце код које неке развојне линије теку даље, док друге заостају, мотиви се раздвајају: када год желе нешто, истовремено желе да буду у центру пажње; никада не могу да се потпуно посвете решавању проблема који је пред њима, јер део њих још увек чезне за безбрижном еуфоријом детета у наручју особе која решава све проблеме. Таква деца не могу сасвим да искористе своју све већу снагу и спретност док део њих чезне за осећајем беспомоћности у наручју.

Сваки напор је донекле у сукобу са скривеном чежњом да као вољена беба оствари успех без личног труда.

Дете које има чврсто упориште сачињено од искуства континуума прибегава утешном загрљају мајке само у изванредним ситуацијама. Јекански дечак кога сам познавала дошао је једном приликом к мени држећи се за мајку и плачући из свег гласа због зубобоље. Имао је десетак година и био несумњиво самостално и васпитано дете, које сам сматрала изузетно дисциплинованим. Са тачке гледишта цивилизоване особе, дечак је изгледао као неко ко одлично крије своја осећања, па сам очекивала да ће се у овој ситуацији јако потрудити да не заплаче нити да дозволи да га другови виде у таквом стању. Међутим, било је јасно да се дечак не труди да потисне своју реакцију на бол, нити своју потребу за праисконском утехом у мајчином наручју.

Нико се није узбуђивао, али су сви били пуни разумевања. Неколицина његових другара стајала је у близини и гледала како му вадим зуб. Уопште им није било тешко да прихвате да је он напустио њихове витешке редове и спустио се на ниво инфантилне зависности од мајке; код њих није било ни наговештаја подсмеха, а код дечака ни трунчије стида. Мајка му је била ту, ненаметљиво присутна, док се он подвргавао вађењу зуба. Жацнуо се и још гласније завриштао неколико пута када сам му дотакла болни зуб, али се ниједном није отргао, нити ме љутито погледао што му наносим бол. Када сам му коначно извадила зуб и затворила рупу ватом, био је блед и отишао у своју лежаљку исцрпен. Вратио се за мање од сата сам, поново румених образа и сталожен као увек. Није рекао ништа, али се смешкао и врзмао унаоколо неколико тренутака да би ми показао да је добро, а онда се изгубио, придруживши се другим дечацима.

Други случај је био човек двадесетих година. На ножном прсту почела је да му се ствара гангрена, коју сам покушавала да уклоним магнезијумском лампом. Мора да

га је ђаволски болело. Док сам му стругала рану ловачким ножем, није се уопште бунио, већ је плакао на женином крилу без икаквог устручавања. Жена није ни покушавала да себе замисли на мужевљевом месту, већ је била, попут дечакове мајке, потпуно опуштена, спокојно присутна, док би он загњурио лице у њено тело када је бол бивао најјачи или би вртео главом лево-десно јецајући на њеном крилу. Чак и да је тој сцени присуствовало пола села, чини се да он не би реаговао другачије, ни са више самоконтроле нити драматичније.

Пошто јеканске жене обично живе са својом мајком све док је ова жива, а муж мора да напусти своју мајку и заузме место у жениној породици, прилично је уобичајено срести жену која је преузела на себе материнску улогу према мужу кад је овај у кризи. Жена има сопствену мајку којој се обраћа, али инстинктивно пружа мајчинску подршку свом мушкарцу када он сматра да му је потребна. Исто тако, за одрасле особе које су остале без иког свог, постоји обичај који омогућава да их усвоји друга породица. Нова особа неће бити велико оптерећење за породични буџет усвојеничке породице, пошто одрасла особа код Јекана доприноси својој породици више него што троши, а добија од ње прећутну гаранцију да ће га издржавати ако и када затреба. Већ само такво обећање, чак и ако се особа никад не позове на њега, представља фактор стабилизације. Потребна за емотивном сигурношћу је међу Јеканама прихваћена као део људске природе, а у интересу је друштва да такву потребу поштује. Реч је о још једној мери предострожности да ниједан припадник друштва не буде из њега изопштен због неке ситуације која би могла угрозити његову природну друштвеност.

Кад почне да пузи, беба уједно почиње да користи вештине стечене претходним искуством и физиолошку зрелост која те вештине чини употребљивим. Углавном, бебини први походи су кратки и опрезни, и готово да нема потребе да његова мајка или особа која је чува учествује у

њеним активностима. Као и све мале животиње, беба има изоштрен дар самозащитите и прави увид у своје способности. Уколико мајка сугерира бебиним друштвеним инстинктима да своју безбедност треба њој да препусти, беба ће кооперативно пристати. Ако је беба стално под паском и усмеравана да се креће тамо где њена мајка сматра да она треба да иде, ако је заустављају или за њом трче када се својевољно упути негде, она ће убрзо научити да престане да буде одговорна сама за себе, пошто јој мајка показује шта очекује од ње.

Један од најдубљих нагона које има људска, друштвена животиња јесте да ради оно што види да се од ње очекује. Човекове умне способности су на почетку живота слабашије, али су зато његове инстинктивне тежње подједнако јаке и у првим тренуцима и на крају живота. Комбинација тих двеју способности, способности размишљања, која зависи од учења, и инстинкта, који је изврсно упућен у ону исту врсту урођеног знања које води друге животиње кроз цео живот – резултат њиховог узајамног деловања – сачињава људски карактер и само човеку својствен потенцијал за интелектуално префињену, инстинктивну делотворност.

Осим тежње да испробава разне ствари и да буде опрезна, беба вазда има очекивања. Очекује онолико колико су имали њени преци. Очекује не само простор, и слободу да се у њему креће, већ и мноштво сусрета. При постављању захтева није више онолико крута као пре. Строги захтеви најранијег узраста постепено су постајали мање строги током фазе држања у наручју, а у фазама гмизања и пузања захтеви све више постају очекивања разних *врста* доживљаја, а не прецизних ситуација и третмана.

Али, још увек постоји оквир унутар којег се бебино искуство мора кретати да би јој било од користи. Беба не може да се развија на одговарајући начин без одређене врсте и подврсте ситуација и одређене, њој потребне, врсте суделовања других. Доступних објеката, ситуација и

људи мора бити више него што беба може да искористи да би, међу њима, могла да открије и повећа своје способности; и, наравно, морају се мењати у одговарајућој мери и довољно често, али не претерано радикално нити пречесто. Као и увек, шта је одговарајућа мера или учесталост одређено је претходним искуством, природом искуства наших предака током њиховог детињства.

У јеканском селу, на пример, за бебу која пузи има занимљивих ствари, ризичних ситуација и дружења и више него довољно. Када крене да хара окол, дете проверава све око себе. Одмерава сопствену снагу и спретност, проверава све на шта наиђе, образује појмове и уочава различитости у времену, простору и облицима. Дете ствара и другачији однос са својом мајком, однос који полако иде од непосредне зависности од ње до свести о њеној поузданости, и све ређе рачуна на њену подршку у тешким тренуцима. Тада, у извесној мањој мери, дететово самопоздање расте или слаби зависно од тога да ли му је мајка при руци или није.

Код Јекана, мајка или особа која води рачуна о детету понаша се опуштено. Она је обично заокупљена неким другим послом, али је у сваком тренутку спремна да дочека пустилова који ће допузати или догмизати до ње. Она не престаје да кува или да ради то што је радила до тада, осим ако се од ње захтева потпуна пажња. Не шири руке да дочека мало створење које тражи охрабрење, већ се смирено и ангажовано ставља на располагање детету, или га, ако се креће наоколо, подиже и, придржавајући га руком, носи ослоњеног на кук.

Она не започиње контакте и у њима учествује само пасивно. Беба је та која тражи њу и показује јој својим понашањем шта жели. Она потпуно и драге воље испуњава бебине жеље, али не чини ништа више од тога. Беба је активни, а она пасивни учесник свих узајамних дружења; беба долази к њој да спава кад је уморна, да буде нахрањена кад је гладна. У свом истраживању огромног

света дете је подржано и оснажено осећајем да је она стално и ту могућношћу да код ње нађе уточиште.

Дете нити захтева нити добија њену потпуну пажњу, јер не носи бремене чежње нити неиспуњених жеља које би му сметале да се посвети ономе што је сада и овде. У складу са законима економичности који владају у природи, дете жели само онолико колико му је потребно.

Помажући се шакама и коленима, беба може прилично брзо да се креће. Кад сам била међу Јеканама, са нелагодношћу сам посматрала једну бебу како брзо пуже и зауставља се на самом рубу јаме дубоке метар и по, из које су копали блато за прављење зидова. Крећући се по насељу, беба би долазила до руба јаме неколико пута дневно. Нехајно попут животиње која пасе на ивици стене, дете би се докотрљало у седећи положај, лицем окренуто од јаме исто онако често као и према њој. Заокупирано штапом или каменом или прстима својих руку и ногу, играло се и ваљало у свим правцима, наизглед не марећи за јаму, али би се задржавало свугде сем у опасној зони. Механизам самоодржања, неусмеравањем интелектом, функционисао је без грешке и, будући тако прецизан у својим прорачунима, функционисао је подједнако добро на свакој удаљености од јаме, а поготово на самом рубу. Без пратње, или, чешће, у крајичку пажње групе деце која су се играла такође не водећи рачуна о јами, дете је преузимало на себе потпуну одговорност за комуникацију са окружењем. Чланови његове породице и заједнице детету су само наговестили да очекују од њега да буде у стању да води рачуна о себи. Мада још није умело да хода, дете је знало где може наћи утеху ако му затреба – мада му је ретко затребала. Кад би мајка одлазила на реку или у удаљену башту, често би дете носила са собом, рачунајући да ће оно само да држи равнотежу ослоњено на њено бедро, или ће се пак држати за носиљку у којој седи. Где год да су ишли, кад би га спустила на безбедно место, очекивала је да дете остане безбедно и кад је без надзора.

Дете нема самоубилачких склоности, а има читаву групу механизма за преживљавање, од чула, на најједноставнијем нивоу, до онога што наликује врло корисној свакодневној телепатији, на мање објашњивом нивоу. Оно се понаша као младунче било које животиње, јер нема сопствено искуство које би му помогло при доношењу одлуке; у ствари, уради праву ствар, несвесно да је при томе направило избор. Дете се природно чува, јер то од њега очекује његова околина, а омогућавају му урођене особине, као и стадијум развоја у којем се налази и количина искуства коју има. Али, искуство је у узрасту од шест, осам или десет месеци толико оскудно да једва може користити, а у новим ситуацијама не може готово никако. Самоодржању се, у ствари, брине инстинкт. Ипак, дете није више само сисар који је прешао у ред примата; оно почиње да добија одређене људске особине. Сваки дан се труди све више да усвоји културу народа којем припада. У то време почиње да уочава разлику између улога које у његовом животу играју отац и мајка. Мајчинска улога не мења се и иста је као она коју су људи одувек играли: улога онога који даје и брине и који за узврат не тражи ништа сем осећаја задовољства што то чини. Мајци је стало до детета једноставно зато што је оно ту; дететово постојање је довољан разлог да га мајка воли. Њена безусловна наклоност остаје постојана, док се очинска фигура појављује као значајна личност заинтересована да дете обучи понашању у друштву и осамостаљивању. Од оца добија похвалу кад је заслужи; мајчинска љубав је безусловна. Очева постојана љубав је иста као и мајчина, али јој је додата још похвала условљена понашањем детета. На тај начин природа обезбеђује и стабилност и подстицај у правцу друштвености. Касније, отац ће све очигледније истицати себе као представника друштва и, показујући примером шта се од детета очекује, усмераваће га при одабиру понашања у складу са одређеним обичајима заједнице којој припада.

Браћа, сестре и други људи, сви они почињу да заузимају различита места у дететовом животу. У следећем периоду сви који се буду дружили са њим понашаће се према њему у извесној мери мајчински, мада у све мањој мери. Док стиче све веће самопоуздање, детету ће бити потребно да му повлађују, да му помажу и да га штите. Дете ће и даље указивати на своје потребе знаковима, на које ће старији обавезно реаговати, мада све мање, све до његовог пубертета. У међувремену, *оно* ће постати пријемчиво на знакове потребе за нежношћу млађе деце и матерински ће се опходити према њима, истовремено шаљући сличне сигнале старијој деци и одраслима, од којих још увек зависи да би се и само одржало.

Дечаџима ће, при учењу улоге која им је намењена у култури којој припадају, мушкарџи постати главна инспирација и пример, јер се тако ради у њиховој друштвеној заједници. Девојчице ће опонашати жене када им стадијум развоја буде наложио да дружење прерасте у суделовање у активностима.

Оруђе ће детету бити обезбеђено ако га је тешко направити. На пример, дете је кадро да весла у кануу, или да се игра с њим, много пре него што може само да изрезбари весло од дрвета. Када за то дође време, дају му мало весло које су одрасли направили. Пре него што проговоре, дечаџима се дају мали лукови и стреле да вежбају, јер стреле не варају већ прецизно одражавају њихову спретност.

Присутствовала сам првим тренуцима радног живота једне двогодишње девојчице. Виђала сам је раније са женама и девојчицама како се игра док оне рендишу јестиви корен маниоке у наћве. Сада је узела парче маниоке са гомиле и њиме трљала по рендету девојчице крај које је стајала. Корен је био повећи, па јој је испадао из руке неколико пута док је покушавала да га превуче преко рапаве дашчице. Насмешивши јој се љубазно, особа до ње додала јој је мање парче маниоке, а мајка, спремна да искаже свој неизбежни

нагон, додала јој је њено мало ренде. Девојчица је, откад зна за себе, виђала жене како рендишу и сада је одмах почела, као остали, да вуче корен горе-доле по рендету.

За мање од минута прошла ју је воља и отрчала је, оставивши своје мало ренде у наћвама, а на комаду корена уопште се нису видели трагови рендисања. Нико од присутних није јој дао до знања да је учинила нешто што им је смешно или изненађујуће. Жене су, додуше, очекивале да ће, пре или касније, девојчица тако поступити, пошто им је свима добро познато да се деца прикључују култури, мада су начин и темпо тог процеса индивидуални. Потпуно је јасно да ће дете на крају постати друштвено, кооперативно и да ће у активностима учествовати добровољно. Одрасли и остала деца пружају само помоћ и подршку коју дете никако не може лично да обезбеди. Дете које још није проговорило у стању је савршено јасно да стави до знања шта му је потребно и нема сврхе да му се нуди нешто што није тражило. *Најзад, сврха дететових активности је стицање самосталности. Пружање веће или мање помоћи од оне која му је потребна само ће омести тај процес.*

Брига о детету, као и помоћ, обезбеђују се само по захтеву. Давање хране да би се окрепило тело и миловање да би се напојила душа нити се нуде нити ускраћују, него их дете добија кад пожели, једноставно и благонаклоно, као нешто што се само по себи разуме. Изнад свега, дететова личност се поштује као добра у сваком погледу. Не постоји појам „неваљалог детета“, нити, супротан томе, појам „добре деце“. Узима се за сигурно да је дете мотивисано ка друштвеном, а не ка недруштвеном понашању. Оно што дете ради прихвата се као чин природно „исправног“ бића. Ова претпоставка о исправности, или друштвености, као саставном делу човекове природе суштина је односа Јекана према људима свих узраста. Она је и камен темељац на којем развој детета подстичу најближи, родитељи и остали.

Васпитати првобитно значи „извести“, али, мада је то можда у извесној предности над раширенијим тумачењем „утувити“, ниједан од та два израза није у складу са очекивањима детета која су резултат еволуције. Када старија особа води или усмерава дете, она се уплиће у његов развој, јер га скреће са његовог природног и најефикаснијег пута на пут који је у мањој мери такав. *Претпоставка да је друштвеност урођена* у директној је супротности са прилично распрострањеним убеђењем цивилизованог света да дететове нагоне треба да обуздавамо ако хоћемо од њега да створимо друштвено биће. Има их који верују да разговор и „сарадња“ боље зауздавају дететове нагоне него претња, увреда или шиба, али тврдња да је свако дете недруштвено и да је потребно утицати на њега да би постало друштвено прихватљиво, заједничка је за оба ова екстремна становишта, баш као и за многа која се налазе између њих. Ако је *нама* ишта суштински страном у заједницама континуума каква је јеканска, онда је то та претпоставка да је друштвеност природна. Тек пошто кренимо од те претпоставке, и њених импликација, сагледаћемо јасно наизглед непремостиви јаз између чудног понашања Јекана – при чему је исход висок степен личног благостања – и наших помних промишљања, чији је исход много нижи степен личног благостања.

Као што смо видели, за развој детета погубно је ако му се помаже више или мање него што сâмо тражи. Детету, стога, не користе ни спољни подстицаји ни савети које није тражило. Оно не може напредовати ништа више него што то дозвољава његов нагон за напредовањем. *Дететова радозналост и жеља да буде самостално дефиниција су његове способности учења без жртвовања било ког дела његовог свеукупног развоја. Подучавање може само развити једне способности на уштрб других, али ништа не може развити укупан спектар дететових способности преко његових инхерентних граница.* Дете које родитељи усмеравају онако како сма-

трају да је најбоље за њега (или за њих), плаћа умањењем сопствене целовитости. Тиме се непосредно угрожава његово благостање, које је одраз тога да ли се сви аспекти његове личности хране или изгладњују. Старији чине много да његово понашање усмере својим личним примером и оним што дете види као њихова очекивања, али не могу додати ништа његовој целовитости ако замене његове мотиве својим, или „говорећи му шта да ради“.

У идеалном случају, пружити детету пример или упутити га шта да ради не значи изричито утицати на њега, већ подразумева да се ради оно што се обично мора радити: не обраћати посебну пажњу на дете, већ створити атмосферу да смо заокупљени неким својим послом, а обратити пажњу на дете само када оно то захтева, а и тада не више него што је потребно. Дете које је потпуно искусило доживљај боравка у наручју неће имати потребу да захтева пажњу већу од оне која ће удовољити његовим физичким захтевима, јер оно неће, за разлику од деце коју виђамо у цивилизованом друштву, имати потребу да буде уверавано нити да постоји, нити да заслужије љубав.

Примењено на једноставну ситуацију, то би изгледало овако. Једна мајка из цивилизације обавља кућне послове док њена девочица ради шта јој је воља, али сме да, кад сама пожели, чисти малом метлом, брише прашину или користи усисивач (ако може да рукује моделом који имају), или да помаже при прању посуђа стојећи на столици. Штета ће бити незнатна, а дете неће пасти са столице, осим ако мајка није толико сигурна да ће се догодити катастрофа да ће дете под притиском свог нагона за друштвеношћу (да уради оно што мисли да се од њега очекује) испунити мајчина очекивања. Забринут поглед, или упозорење типа „Немој то да испустиш!“, или израз очекивања као „Пази! Пази!“ мада делују против дететовог инстинкта самоодржања и тежње за опонашањем, могу подстаћи дете да напослетку послуша мајку и испусти тањир и/или падне са столице.

Човек, као биолошка врста, јединствен је и по томе што разумом може противречити оном делу своје природе који је резултат еволуције. Када континуум једном искочи из колосека, при чему се његови стабилизатори помете до те мере да постану немоћни, нагрну заблуде, јер је разум склон да чини штету колико и корист, пошто је необавештен, добронамеран и узима у обзир само једну по једну ствар из неизбројиве масе чинилаца релевантних за свако понашање.

Једна од најчуднијих последица губитка вере у континуум јесте способност одраслих да натерају децу да побегну од њих. Ништа није нормалније за једну бебу одгајану по правилима континуума него да у непознатој средини остане уз мајку. Сви наши рођаци сисари, птице, гмизавци, па и рибе, док су млади, прате своје родитеље, јер је то њихов непосредни интерес. Јеканско дете и не сања да оде од мајке док ходају шумском стазом, јер се она не осврће да види *да ли* је дете прати, не наговештава му да има избор, нити да је *њен* задатак да буду заједно; мајка само успорава свој корак да би дете могло да је прати. Знајући то, дете ће повикати ако из неког разлога не може да одржи корак. А неће учинити чак ни то ако падне а у стању је да се само подигне и мало потрчи да би је сустигло. Ако се икада деси да мајка мора да причека дете, она својим понашањем показује и да је уздржана и да је стрпљива. Тиме му она ставља до знања да зна да ће се дете задржати само онолико колико му је потребно пре него што заједно наставе путем. Мајка не суди о дететовом понашању. Њена претпоставка да је дете по природи друштвено функционише у складу са дететовом тежњом да уради оно што види да мајка очекује од њега. Било да застане или иде, те основне претпоставке се не мењају нити доводе у питање.

Ипак, упркос томе што су се наши преци тако понашали милионима година, што нам доследан пример таквог понашања нуде и животиње, а још увек и добар део наше врсте, ми смо успели да наговоримо наше младе да побегну од нас.

Када сам се вратила из четврте експедиције, изненадило ме колико много мале деце одрасли јуре по Централном парку на Менхетну. Могле су се видети мајке и неговатељице како лепршају наоколо, неприлично сагнуте, испружених руку и крештавих гласова, и неубедљиво прете малим бегунцима захтевајући од њих да им се врате. Изводиле су ову слуђену представу седећи на клупама у парку, покушавајући да воде разговор и дозивајући децу која су се приближавала границама дозвољене територије које су саме поставиле, а неке би изненада скочиле и појуриле за децом која су намерно бежала, јер су схватила правила игре и попуштање пажње чувара тумачила као сигнал за бег.

Једноставна сугестија као што је „Немој ићи тамо где те не могу видети!“, изговорена са призвуком забринутости (очекивања), крива је што су бирои за изгубљену децу пуни, а заједно са обећањем „Пази, повредићеш се!“ узрок је великог броја утапања, озбиљних падова, чак и саобраћајних незгода. Превасходно водећи рачуна да игра улогу која се од њега очекује у сукобу воље са особом која га чува, мали несташко излази из одговорне равнотеже према свом окружењу и његов систем самозаштите је оштећен. На тај начин дете је сасвим несвесно доведено до тога да следи бесмислену наредбу да повреди само себе. Ако се пробуди у болници, дете ипак неће бити много изненађено кад сазна да су га ударила кола, пошто је његов свезнајући чувар тако често обећавао да ће се то догодити.

Несвесни ум не размишља; он има механизме да од искуства прави навику, да аутоматизује понашање да свесни ум не би морао да се бави често понављаним радњама, да стабилизује и одржава, да укључује и срањује податке у складу са системом обраде који је за непоуздани разум превише захтеван. А пошто је довољно проницљив да би веровао да је нешто тако само зато што нека особа то каже, док њен тон и дела говоре супротно, логика несвесног

ума често је сушта антитеза „разуму“. Према томе, дете може врло добро да разуме аргументе свог чувара, и чак да сâмо размишља слично, док је истовремено мотивисано да се понаша сасвим супротно. Другим речима, вероватније је да ће дете урадити оно што *осећа да се очекује од њега*, него оно што му се каже. Дететова хронична, незадовољена чежња да га мајка прихвати може да подстакне, до тачке самодеструктивности, дететову потребу да уради оно што осећа да мајка, или онај ко представља мајку, очекује од њега. Здраво дете, дете континуума, имаће радни скуп урођених тежњи да уради одговарајућу ствар, као што је опонашање, истраживање, испитивање, не повређујући ни себе ни друге људе, ући ће унутра кад пада киша, на исправно понашање људи реаговаће пријатним гласом и изразом лица, одговараће на сигнале млађе деце, и тако даље; дете лишено континуума, или оно од кога се очекује да се понаша недруштвено, у стању је да се огреши о *сопствени* урођени осећај да је способно, чак и да се огреши о сопствене захтеве и пријемчивост на очекивања других људи.

Познати начини изражавања похвале и критике могу створити хаос у побудама деце, нарочито најмање. Ако дете учини нешто корисно, на пример сложи своју одећу или нахрани пса, донесе прегршт пољског цвећа или направи пепељару од глине, ништа не може тако да га обесхрабри као израз изненађења којим га хвале што се понео друштвено прихватљиво. „О, како си ти добра девојчица!“, „Погледај шта је Џорџи урадио сам, без ичије помоћи!“ и сличне бучне похвале подразумевају да се од детета не очекује друштвеност, да му није својствена нити за њега уобичајена. Детету ће похвале можда пријати, али ће оно осећати нелагодност што је пропустило да уради оно што се од њега очекивало, заправо оно што га чини изразитим припадником његове културе, племена и породице. Чак и међу самом децом, реченица попут „Ау, види шта је Марија урадила у школи!“, изговорена са извесним

дивљењем, натераће Марију да се осећа нелагодно, удаљена из друштва својих другара за игру, баш као да је истим тоном речено „Ау, Марија је дебела!“, или мршава, или висока, или ниска, или паметна, или глупа, у сваком случају не онаква каква се очекује да буде. Прекор, нарочито ако се нагласи додатном изјавом „Ти увек то радиш“, такође је деструктиван, јер сугерише да се очекује недруштвено понашање. Квалификације попут „Баш личи на тебе да изгубиш марамицу“, „Он је неваљао“, слегање раменима, уопштавање попут „Ех, ти дечаџи, сви су исти!“, које подразумевају да су деца у свом темељу неваљала, као и једноставни израз лица који показује да *нисмо* изненађени њиховим лошим понашањем, производе исте погубне последице попут изненађења или похвале поводом друштвеног понашања.

Креативност се може осујетити и помоћу дететове потребе за сарадњом. Детету реците само, на пример, „Изнеси своје бојице на терасу; нећу да ми овде правиш неред“, и порука да бојење ствара неред неће бити изгубљена. Тада креативни нагон мора бити огроман да би дете превазишло своју суштинску потребу да уради оно што мајка очекује од њега. Изјава да је дете неваљало подједнако је делотворна без обзира на то да ли је изречена уз најслађи осмех или као ратни поклич.

Тврдња да је друштвеност урођена, захтева упознавање са садржајем и облицима дететових тежњи и очекивања. Јасно је да су они по својој природи имитативни и усмерени на сарадњу, са циљем да се очувају појединац и врста, али обухватају и такве специфичности као што су брига за малу децу и способност за то. Ако не дајемо ни пет пара за јак матерински нагон девојчица и преусмеравамо га према луткама иако у близини има праве мале деце, нашкодићемо, поред осталог, њиховој будућој деци. Чак и пре него што девојчица може да разуме упуства своје мајке, она се према деци понаша инстинктивно, тачно онако како то деца траже од памтивека. Када девојчица

довољно порасте да почне размишљати о алтернативним методама, она је већ дугогодишњи стручњак за неговање мале деце и не сматра да ће то боље радити ако о томе буде размишљала. Током свог детињства девојчица се бринула о бебама када год је могла, у сопственој породици или код комшија, и када се уда, не само да нема шта да расправља са доктором Споком већ има две јаке руке и читав репертоар положаја и покрета за ношење бебе, док кува, ради у башти, чисти, вози кану, дотерује се, спава, плеше, купа се, једе или ради било шта друго. Девојчица такође има дубоко укорењен нагон да се побуни против било каквог чина неподесног за њен континуум или континуум бебе.

Видела сам мале јеканске девојчице у узрасту од три-четири године (понекад су изгледале чак и млађе) како сасвим саме брину о бебама. То им је, очигледно, било омиљено занимање, али их није спречавало да у исто време раде нешто друго, рецимо да подстичу ватру или доносе воду. Кућни послови им нису били досадни као што би им било играње луткама. Чини се да континуум делује најјаче кад треба да заштити бебе, тако да бескрајно стрпљење и нежна брига која им је потребна постоје у сваком детету, чак и код дечака. Мада се дечајима ретко даје да дуже чувају бебе, они веома воле да их подигну и играју се с њима. Дечаји тинејџери, када се врате пошто обаве своје дневне активности, траже бебе да се с њима играју. Бацају их високо у ваздух и хватају их, смејући се гласно, и раздрагано се забављају са својим малим саплеменицима, чиме ови увећавају своје искуство и осећај вољености.

Можда је, поред претпоставке да су деца и одрасли природно друштвени, подједнако битно и уважавање сваког појединца као власника самог себе. Појам о власништву над другом особом међу Јеканама не постоји. Идеја да је ово „моје дете“ или „твоје дете“ не постоји. Јеканама је страно да уместо друге особе одлучују шта она треба да ради, без обзира на то ког је узраста. Веома су заинте-

ресовани за оно шта други раде, али немају нагон да на било кога утичу, а поготово да га присиле да нешто уради. Дете покреће његова воља. Не постоји ропство – јер како другачије описати наметање своје воље другоме или присиљавање другог претњом или казном да уради нешто? Јекане не сматрају да дететова слабија физичка снага и зависност од њих подразумевају да треба према њему да се понашају са мање поштовања него према одраслој особи. Детету се не наређује да уради ништа што оно само није склоно да уради, не говори му се како да се игра, колико да једе, када да спава и тако даље. Али, ако се од детета затражи помоћ, од њега се очекује да захтеву удовољи одмах. Наређења попут „Донеси воду!“, „Нацепај дрва!“, „Додај ми то!“ или „Дај беби банану!“ дају се са истом претпоставком о урођеној друштвености и у чврстом уверењу да дете жели да буде на услузи и да се укључи у рад са својима. Нико не контролише да ли дете извршава наређења – нико не сумња у његову вољу да сарађује. Пошто је друштвена животиња, дете чини оно што се од њега очекује, без оклевања и што најбоље уме.

То функционише невероватно добро. Међутим, за време моје друге експедиције запазила сам дечака од око годину дана који је некако изгледао као да је изашао из центра свог континуума. Не могу да кажем због чега се то десило, али можда није случајно што је његов отац, старији човек по имену Венито, једини Јекана у том крају који је мало говорио шпански, јер је у младости радио на шлеперима који су превозили каучук, а његова жена је помало знала језик племена Пемонтонг, по чему се види да је својевремено живела међу Индијанцима даље на истоку. Вероватно су, водећи неуобичајено космополитски живот, покупили неку важну навику која је подрила њихове континууме. Не знам. Међутим, њихов син Видиди једино је дете које сам икада видела да га спопада бес, да вришти из петних жила бунећи се против нечега, уместо да плаче неусиљено као што су понекад плакале друге бе-

бе. Кад је проходао, понекад би ударао другу децу. Занимљиво, али друга деца су се односила према њему без емоција; агресивност им је била толико страна да су се понашали као да их је ударила грана дрвета или нешто слично; никада им није пало на памет да узврате ударац и наставили би да се играју не искључивши Видидија. Поново сам га видела када је имао пет година. Отац му је умро и Анђу, сеоски поглавица, Венитов блиски пријатељ, преузео је улогу Видидијевог оца, односно, особе која ће га подучавати. Дечак је још увек био далеко од оличења просечног, срећног Јекане. У изразу лица, као и у покретима, назирала се извесна напетост, чиме је подсећао на дете цивилизације.

Кад смо кренули до нашег провизорног аеродрома, Анђу је повео Видидија, као што су и други чланови наше посаде повели своје мале дечаке да би видели како све то изгледа. Видиди је већ увелико знао да вози кану и, пошто се највише ради на прамцу а мање је напорно маневрисати крмом, често је веслао код крме док је поглавица веслао спреда. Разменили су свега неколико речи, али Анђуово спокојно, постојано очекивање да ће све бити потаман могло се скоро опипати. Током пута, кад је свима давао по парче меса, Анђу је своје делио с Видидијем. Понекад се чинило да је Видиди спокојан и спретан попут осталих јеканских дечака.

Једног дана, у кампу поред провизорног аеродрома, Анђу се спремао да крене у лов, а Видиди га је посматрао са све већом стрепњом. На лицу му се огледала страшна недоумица, а усне су почеле да му подрхтавају док је погледом пратио сваки Анђуов покрет. Када је Анђу спремио лук и стреле, дететове груди потресли су трзаји, а затим јецаји. Анђу није ништа рекао, нити му упутио поглед и најмањег прекора, али је Видиди знао да дечаки иду у лов са својим учитељима, а он није желео да иде. Видиди није имао с ким да се расправља осим са собом, јер Анђу је, једноставно, ишао у лов, а шта ће Види-

ди урадити зависило је само од њега самог. Недружељубиви део Видидија одбацивао је помисао да иде у лов, а његова урођења дружељубивост, коју је Анђу управо ослобађао стега, пристајала је на полазак. Анђу је узео лук и стреле и кренуо. Дечаково тело се за тресло од вриска. Разапет између жеље да пође и порива да остане, Видиди је, раздиран неодлучношћу, једноставно стајао и урлао. У то време није ми било јасно шта се, заправо, догађа. Само сам видела дечака који пати јер није отишао са Анђуом. Пришла сам му и ухватила га за рамена, покурујући га да крене. Истрчала сам с њим у савану, са чије једне стране је била џунгла, у коју је Анђу управо замицао. Повикала сам за њим да сачека, али се он није окренуо, нити је успорио корак. Повикала сам поново, гласније, али је он нестао у шуми. Гурнула сам Видидија да крене и рекла му да пожуре. Мислила сам да помажем Видидију а Анђуа штитим од разочарања, а у ствари сам се уплитала где ми није место и, неумесно, типично за културу из које долазим, наметала своју вољу детету, покушавајући да га натерам да *уради* праву ствар, док је Анђу, вођен далеко здравијом замисли, пуштао дечака да *пожели* да уради праву ствар. Оно што сам ја урадила вероватно је уназадило Видидијев напредак за неколико недеља. Анђуов метод је, уклањањем сваког притиска са Видидија, вероватно довео ситуацију до саме ивице успостављања равнотеже, тако да је дечаков природни нагон да буде део ствари могао савладати све шта год га је подстицало да се успротиви.

Мада су ми Јекане упорно пружали примере понашања према другој особи које је потпуно искључивало притисак наговарањем или наметањем своје воље, било ми је тешко да у тако нешто поверујем и да то разумем.

Почетком треће експедиције, док смо се припремали да идемо узводно, замолила сам Анђуа да пође са нама Тадехах, дечак од неких девет-десет година. Снимали смо филм, а он је био изузетно фотогеничан.

Анђу је отишао до дечака и његове помајке и пренео им мој позив. Тадехах је рекао да жели да пође, а помајка је послала поруку по Анђуу молећи ме да дечака не одведем кући својој мајци кад се експедиција заврши. Обећала сам да ћу га вратити и, кад смо кренули са петорицом Јекана да нам помогну, Тадехах је донео своју лежаљку и нашао себи место у једном од кануа.

Недељу дана касније избио је неки неспоразум и Јекане су изненада измарширали из кампа, рекавши да иду кући. Окренули су се у последњем тренутку и рекли Тадехаху, чија је лежаљка још увек била разапета у кућици: „*Mahtyeh!*“ – Пођи с нама!

Дечак је само тихо одговорио: „*Ahkaay*“ – Не – и остали наставише својим путем.

Нису ни покушали да га приморају, нити чак да га наговоре, да пође с њима. Припадао је, као и свако други, сам себи. Његова одлука била је израз власништва над самим собом, а исход одлуке део његове судбине. Нико се није ни усудио да заобиђе дечаково право да самостално одлучује само зато што је био довољно мали и слаб да би могли физички да га савладају, или зато што је у доношењу одлука био мање искусан од њих.

Јекане сматрају да је способност одлучивања једне особе довољно зрела да она може донети одлуку коју жели. Порив да се донесе одлука је доказ способности да се донесе прикладна одлука; мала деца *не доносе* велике одлуке; она су снажно заинтересована за опстанак и, када су у питању ствари које не могу да схвате, прате одлуку старијих. То што се деци препушта избор од најранијег узраста, чини њихову способност процене максимално ефикасном – да ли ће сами донети одлуку или ће је препустити другима. Опрез се јавља у количини сразмерној одговорности која се захтева, па се стога греша у најмањој могућој мери. Одлука донесена на тај начин не изазива отпор детета, због чега задовољава и све којих се тиче.

У свом узрасту Тадехах је био у стању да се одлучи на оно што се мени чинило превеликом обавезом за дете. Решио је да не иде са својим саплеменицима и да остане са три потпуно непозната странаца, на великој реци, без посаде и, пошто се нисам сетила тога, без весала, јер су мушкарци отишли са својим веслима.

Тадехах је знао своје могућности и осећао је потребу за пустоловинама. Пре повратка заиста му се пружила прилика да доживи многе, али им је увек био дорастао, увек спреман да помогне и увек срећан.

Колико они не желе да врше притисак један на другог, видела сам јасно и приликом четврте експедиције, када је Анђу задржао једног Европљанина и мене упркос нашој жељи да одемо. (Добро би било објаснити да би ова привидна противречност наметања воље другима делимично могла да се објасни чињеницом да Јекане ни нас, ни племе Санема нису сматрали за људе, а делимично тиме што су нас задржали да бих могла да наставим да их лечим, тако што су рекли да нас неће пратити на путу, а ми не бисмо могли сами изаћи из дунгле. Хранили су нас, саградили нам колибу и стално избегавали да одговоре на наш захтев да нас поведу на пут, иако нас нису ниједном глатко одбили. Другим речима, нико нас није, заправо, приморао да учинимо било шта, само су избегавали да нам помогну.)

У нашем селу и у селу крај нашег била су два веома болесна мушкарца. Један је имао упалу слепог црева са компликацијама, а други је имао две фистуле на леђима. Било је јасно да ће обојица умрети, пошто су пролазиле недеље и месеци, а њима није бивало боље, мада сам успевала да их одржим у животу помоћу антибиотика.

Негде на почетку ове мучне борбе – у ствари, први пут када сам отишла узводно у „кућну посету“ да видим младог човека који је имао упалу слепог црева – рекла сам његовом оцу да морамо да га однесемо у Сиудад Боливар да га оперише прави доктор. Објаснила сам да мо-

ра да се направи рез и извади слепо црево, и показала му свој ожиљак од такве операције. Пристао је, али је рекао да Масавију не може да иде у венецуелански град јер не зна шпански. Није отворено предложио да ја поведем његовог сина јединца, иако га је веома волео. Очигледно би пре допустио да Масавију умре него што би од мене тражио да се ангажујем. Упознао ме је са проблемом, и ту се завршава све његово наговарање.

Рекла сам да ћу му сина одвести да га излече, али да он мора отићи Анђуу и захтевати од њега да нам допусти да кренемо одмах. Кад сам то рекла, старчево лице изгубило је сваки израз, мада сам упорно понављала да мора да разговара са Анђуом или ће му син умрети. Никада није предузео ништа ни налик инсистирању, мада је, вероватно, поменуо читаву ствар поглавици када је целу породицу преселио доле у село да бих могла да лечим Масавијуа. И даље се лежерно обраћао Анђуу, као да живот његовог сина није био у поглавичиним рукама.

Четири месеца касније, када сам коначно добила дозволу да са својим пацијентима кренем на дуг и тежак пут, отац и цела породица дошли су засебним кануом да сачекају у оближњој реци да се Масавију излечи и да га потом одведу кући. То што је старац одбио да врши притисак на некога да за њега уради нешто није значило да му је свеједно.

Исто се догодило и кад сам замолила своју драгу пријатељицу Нахакади, која је истовремено била и Анђуова добра пријатељица и усвојена сестра, да изврши притисак на Анђуа да нас пусти да њеног мужа, који је умирао, отпремимо у болницу. Нахакади је често виђала поглавицу и више пута била у прилици да с њим говори о томе, али је увек остајала при необавезујућим и пријатним темама, мада само неколико стопа удаљена од лежаљке у којој је њен муж копнео и лежао у боловима.

Истина, тих месеци док сам га лечила долазила је неколико пута да ми предложи да направим рез на његовим леђима и тако дренирам фистуле. Одбила сам, плашећи

се да нисам у стању то да урадим, да би, на крају, она сама то покушала, али, пошто није могла натерати себе да удицом за рибе прободу фистулу, послала је сина да ме позове. Када сам видела шта ради, обећала сам да ћу то ја урадити, јер је то било мање ризично од њеног нехиџијенског метода. Ако је тада употребила „етичку уцену“ да би ме наговорила, успело јој је, али ми није непосредно наметнула своју вољу.

На крају сам обојицу мушкараца одвела у болницу. Преживели су и вратили се свом племену.

Кад сам ја упорно тражила да нас Анђу пусти на пут, он се правио да не чује. Стално је мењао тему и питао ме да ли сам незадовољна колибом коју су нам саградили или храном коју су нам давали. Сваки дан сам му говорила колико је за живот двојице људи опасно што се пут одлаже, а он је најзад одговорио тако што се нашминкао, ставио на себе све своје ђинђуве и затворио се са двојицом мушкараца недељу дана, појући уз пратњу *мараке*, сходно јеканској шаманској традицији. Кад би се окрепљивао спавањем, други би настављали да певају. Овај Анђуов поступак није помогао болесницима, али је одвратио сваког од помисли да он не брине за животе својих људи. Овим нисам хтела рећи да је Анђу био преварант. Анђу није био велики шаман, али се у сваком случају потрудио највише што је могао, и вероватно је сматрао да је боље, на крају крајева, да ме задржи тамо као племенског лекара, него да ме пусти да одем и покушам да спасем два наизглед безнадежна случаја.

То што Јекане нерадо наговарају један другог на нешто, изгледа да није одлука појединца. Реч је, очигледно, о забрани коју је формирао континуум, а подржала је јеканска култура. Јекане су сасвим у стању да примене силу на друге биолошке врсте: дресирају ловачке псе строгом дисциплином и казнама, туку их песницама, штаповима и камењем и секу им уши. Међутим, као што смо видели, другим људима неће наметати своју вољу – чак ни деци.

Постоји изузетак који потврђује правило, као поменути случај са оградицом за дете. Видела сам једнога дана како је млади отац изгубио стрпљење са својим једногодишњим сином. Док сам их посматрала, отац је, вичући, учинио неки силовит покрет, можда је чак и ударио дете. Дете је, очигледно ужаснуто, завриштало из петних жила. Отац је стајао потресен страшном вриском коју је лично изазвао; било је јасно да се огрешио о природу. Ту породицу сам често виђала, пошто сам живела у суседној кући, али никада више нисам видела да је отац изгубио поштовање за синовљево достојанство.

Међутим, понашање родитеља није „попустљиво“. Поштујући аутономију својих синова и кћери и претпостављајући да ће се понашати као друштвена бића, родитељи постављају и многобројне норме по којима се деца равнају.

За време јела око кућног огњишта, особи која је дошла из цивилизације све изгледа свечано и озбиљно док мајка пред оца поставља чиније и подметаче, а деца седе поред њега, једу или без речи додају храну. Кад мајка можда каже нешто својим меким и тихим гласом, дете ће скочити на ноге и донети посуду са водом оцу или њој. Дете то уради брзо, у тишини и спретно, чак и кад је сасвим мало. Мени је изгледало као да се помало плаше, као да се цео ритуал изводи да би се додворили оцу породице, који је за друге представљао некакву егоцентричну напаст. Ипак, нисам била у праву.

Кад се боље погледа, сви су били потпуно опуштени, а тишина није у себи крила никакву претњу, није чак уопште имала било каквог набоја, осим што су се сви узајамно разумевали и имали поверења да ће сваки од њих обављати оно што треба, на начин на који се то обавља. Када се једном схвати да у „свечаном миру“ такве ситуације нема напетости, постаје јасно да је реч о обичном спокојству. То што не разговарају значило је да су опуштени када су у друштву једни с другима, а не да опуштености нема. Ако би дете или деца имали, случајно, нешто да кажу,

рекли би то без и најмањег знака стидљивости или галаме, мада су деца обично ћутала. Обичај је код Јекана да се једе у тишини „на челу стола“, због спокојства, а оно мало што би неко проговорио било је у складу са таквим обичајем.

Кад отац дође кући, жена и деца се примире. Управо пред очима очева, и мушкараца уопште, жене и деца труде се да се покажу у најбољем светлу, да би доказали да су достојни онога што од њих мушкарци очекују, као и онога што очекују једни од других. Дечаџи нарочито воле да се упоређују са својим очевима, док девојчице уживају служећи им. Девојчици је довољна награда што може да донесе свеж комад корена касаве свом оцу и да га он узме из њених руку. Својим понашањем, својим достојанственим држањем и трудећи се да буде најбољи у ономе што ради, мушкарац показује младима друштвене обичаје. Ако неко дете заплаче док мушкарци разговарају, мајка га односи довољно далеко да им не смета. Ако се унереди на под пре него што је стекло кућно васпитање, али је довољно одрасло да схвати, строго му се каже да изађе напоље. Детету се каже да се не унереди на под, али му се не каже да је неваљало, нити да увек све ради погрешно. Дете себе никада не сматра неваљалим, само, у најгорем случају, вољеним дететом које је урадило нешто непожељно. Дете лично жели да престане да ради оно што је другим људима мрско. Оно је по природи друштвено.

Ако се у дететовом исправном понашању догоди неко одступање, па чак и случајни изузетак, ни мајка ни отац нису благи. Не тетеше га уопште. Као ни Анђу када је Видиди имао кризу, родитељи не мењају правила.

Када се дете повреди, родитељи не узвикују сажаљиво. Чекају да само устане и да ухвати корак са њима, ако је то све што је потребно. Кад је дете озбиљно повређено или болесно, родитељи се труде што боље могу да га излече лековима или шаманским појањем, некада појући данима и ноћима, обраћајући се злу које је ушло у тело, али не

сажаљевајући болесника, који се мири са својом болешћу што више може, не узнемиравајући никога непотребно.

Када сам била тамо, доводили су, или слали, болесну децу к мени да их лечим. У таквим приликама разлика у понашању деце континуума и деце без континуума била је нарочито уочљива. Јекана, који је проживео своје најраније детињство у наручју, који је знао да је вољен, није захтевао посебно мажење да би лакше поднео бол, осим кад би он био страшан. За разлику од Јекана, ми у цивилизацији прећутно прихватамо да наша деца носе стални јарам бола (бол чежње да буду вољена више него јесу), због чега их грлимо, љубимо и нежно тешимо и кад безболно падну. Огуљена колена не боле их мање, али се тешењем смањује свеукупни терет бола у тренутку када дете трпи нарочиту напетост.

Може лако бити да је очекивање саосећања умногоне научно понашање. Помало сумњам да јесте, али самопоздање и поверење у друге (у овом случају реч је о аутсајдери) које су показала мала деца која су ми долазила да их лечим, указивали су на нешто много позитивније од прости ненавикнутости на тетошење.

Приликом једне од првих експедиција у земљу Јекана, била сам у Вананији, Анђуовом селу, када је к мени дошао дечак од око четири године. Пришао ми је стидљиво, није био сигуран да је добродошао. Када су нам се погледи сусрели и кад смо разменили осмехе, подигао је палац да га погледам. Није се самосажаљевао, нити је изразом лица захтевао моје сажаљење, само се блиставо осмехивао. Врх палца и део нокта били су му одсечени, и само их је парче коже држало да не отпадне. Полусасушена крв држала је све то ујело, али како не треба. Кад сам почела да чистим и намештам палац, бол је натерао сузе у дечакове крупне очи и понекад би његова мала испружена рука задрхтала, али је никад није трзао од мене; највећи део времена био је опуштен и то му се видело на лицу. Када сам му превила палац, показала сам на завој и рекла: „*Tiinah, ahkey!*“ –

Не стављај у воду! – а он је својим мелодичним гласом поновио: „*Tiinah, ahkey!*“, потом: „*Hwaynamah ehtah*“ – Сутра, овде – и отишао је. Дететово свеукупно понашање противречило је мојој представи о дечјем понашању, о ономе како се према њима мора поступати кад су у невољи, колико је током медицинског третмана важно храбри-ти дете и слично. Једва сам могла поверовати у оно шта сам видела.

Једном другом приликом, пробудило ме је рано ујутро двогодишње дете дозивајући ме тихо: „*Si! Si!*“. Дете није могло боље да изговори „Ши“, моје јеканско име. Погледах из своје лежачке и видех Кананасија, који је дошао, сасвим сам, са посекотином коју је требало лечити. Уопште није плакао и није тражио да га узмем у наручје нити умирујем. Сачекао је да му превијем рану, саслушао моју придику да не кваси руку и да дође сутрадан, па је отрчао да се игра.

Када сам га сутрадан срела, завој му је био мокар и прљав јер, као двогодишње дете, није био интелектуално зрео да памти цели дан то што сам му наредила, али пошто је за те две године стекао здраво искуство о Себи и Другима, проевши најранији узраст у наручју и ослањајући се на сопствене снаге у свету пуном изазова, био је способан да дође и прихвати лечење без помоћи, саосећања и само уз минималну пажњу. Претпостављам да је његова мајка видела посекотину и само рекла: „Иди код Џин“, а Кананаси је урадио остало.

Један други догађај био је за мене право откровење, мада се збио пошто сам већ месецима била упозната са опуштеним понашањем Јекана за време лечења. Авадаху, Анђуов деветогодишњи, други син, дошао је сам у моју колибу са раном на стомаку. Испоставило се да није опасна, али ја сам се на први поглед уплашила јер је била на осетљивом месту. „*Nehkuhmuhdub?*“ – Шта се догодило? – запитала сам.

„*Shimada*“, рече учтиво – Стрела.“

„*Amahday?*“ – Твоја? – била сам упорна.

„*Katavehu*“, изговори име свог десетогодишњег брата осећајно као да сам га упитала за име неког цвета.

Док сам се бактала око ране која је изгледала страшно, Катавеху и неколико других дечака застали су на тренутак да виде шта радим. Катавеху није показивао ни најмањи траг осећаја кривице, а Авадаху није уопште био љут. У питању је био, једноставно, несрећан случај. Дошла је и њихова мајка, запитала шта се догодило и укратко јој је речено да је њен старији син погодио стрелом њеног другог сина на обали реке.

„*Yeheduhmuh?*“ – рече нежно – Стварно?

Пре него што сам завршила, напустила је групу посматрача да би наставила своје уобичајене послове. За њеног сина је имао ко да се побрине а да њу није ни звао; није било потребе да остане. Међу присутнима једино сам ја била забринута. Оно што се десило, десило се; детету је пружена највећа могућа нега, и није било потребе чак ни да дечакови другови сачекају да завршим па да отрче поново да се играју. Авадахуу није била потребна морална подршка и, када сам ставила последњи завој, он се вратио на реку и придружио се друговима.

Авадахуова мајка је сматрала да би њен син дошао по њу да му је била потребна, и стајала му је на располагању.

Пошто сам испричала ових неколико прича, могли сте стећи погрешан утисак да се Јеканама дешавају многи несрећни случајеви. У поређењу са вршњацима из америчке средње класе, Јекане су имали упадљиво мало незгода. Није случајност да су ти Американци вероватно од спољне средине најзаштићенија деца од када је света и века, па се стога од њих најмање очекује да знају да се чувају.

У вези с тим испричаћу случај за који сам чула, о једној породици која је била узнемирена због опасности која је њиховом малом детету претила од базена за пливање. Нису они мислили да ће се вода у њиховом базену подићи и прогутати дете, већ да би дете лако могло пасти у

базен или се бацити у њега. Саградили су ограду око базена, а капију су држали закључану.

Врло вероватно је део дететовог ума задужен за логику (није у питању разум), помогнут објашњењима родитеља, схватио сугестију у вези с оградом и закључаном капијом. Дете је тако добро разумело шта се очекује од њега да је, наставши једног дана капију отворену, ушло, пало у базен и удавило се.

Кад сам чула ову причу, која ми је испричана да ми се покаже да децу треба стално чувати јер могу сама себе повредити, морала сам да се сетим оне јаме у Вананији крај које су се деца по цео дан играла без надзора а да се није догодила ниједна незгода. Ова два издвојена случаја не значе много, наравно, али заиста сасвим прецизно илуструју разлике између двеју култура. Међу Јеканама има још много потенцијално опасних ситуација. Деца су, пре свега, на дохват руке многобројне мачете и ножеви, сви оштри као жилет, којима се могу играти, нагазити их или пасти преко њих. Не знајући да оштар предмет могу ухватити за дршку, бебе би их хватале за оштрицу и гледала сам их како машу њима, држећи их у својим пуначким шакама. Не само што нису повредиле своје прстиће, нити себе уопште, већ су успевале да не повреде ни мајку кад би биле у њеном наручју.

Исто тако, беба се игра са угарком, спотиче се и пада с њим, пење се преко прага високог тридесетак центиметара непрестано излазећи из куће и улазећи у њу, а никада, заправо, не додирујући ни дрво, нити грану палме, ни своју косу, ни нечију туђу. Бебе су се, попут штенаца, играле покрај породичног огњишта, а одрасли се нису уплитали.

Већ пошто би напунили осамнаест месеци, дечаки су вежбали стреличарство са оштрим стрелама, а занесењаци међу њима нису имали са собом своје лукове и стреле само кад су спавали. Гађање стрелама није било ограничено на одређено место нити су, заправо, постојала „правила безбедности“. Током свог двоипогодишњег боравка

тамо видела сам само једну рану нанесену стрелом, ону коју сам поменула.

У џунгли вреба много опасности, почевши од тога да се човек лако може изгубити у огромном пространству кроз које није прокрчен пут, до мноштва прилика да човек у ходу озледи своје босе ноге и голо тело, а да не помињем опасности као што су змије, шкорпиони или јагуари.

Ту су и реке, чији су брзаџи чак многобројнији и опаснији од анаконди и крокодила, па дете које отплива даље него што му снага и вештина дозвољавају, има добре шансе да се смрска о стену или налети на неку од многобројних потоњених грана. Дубина и брзина познатог дела речног тока свакодневно се веома мењају, у зависности од тога колико је кише пало у горњем току, тако да то што знаш које те опасности вребају данас не значи да ће ти то користити и сутра. Деца која се купају и играју у реци сваки дан морају бити кадра да се прецизно прилагоде свим могућим условима.

Чини се да је у том случају битно ко преузима одговорност. Већина деце на Западу само делимично користи механизме за вођење бриге о себи, а велики део терета одговорности преузели су на себе одрасли чувари. Пошто се континуум гнуша беспослености, он повлачи из употребе онолико самозаштите колико су на себе преузели други. Резултат тога је смањена ефикасност, јер нико не може толико дуго и усредсређено водити рачуна о другоме колико о себи. То је још један пример покушаја да се побољша оно што је природа одредила – нов пример неповерења у човекове способности које не контролише разум, и узурпације њихових функција од стране разума, који није способан да узме у обзир све релевантне податке.

Поред тога што проузрокује већи број несрећних случајева деце у цивилизацији, ова наша склоност да мењамо место на које је природа поставила одговорност и на којем ова најбоље функционише, повећава и број других незгода. Уочљив пример је случајно изазивање пожара.

Једне зиме, не тако давно, у америчком граду на Средњем западу мећава је сасвим зауставила саобраћај, па тако онемогућила и кретање камиона за гашење пожара на неколико дана. Знајући да има у просеку четрдесетак пожара дневно, шеф ватрогасне бригаде појавио се на телевизији и замолио људе да воде рачуна и не пале ватру док траје мећава. Рекао им је да ће морати сами да гасе пожар. Дневни просек пожара пао је на четири, све док улице нису очишћене од снега, кад се повећао до уобичајеног.

Не може се замислити да је већина од четрдесет уобичајних дневних пожара била изазивана намерно, али су они који су случајно изазивали пожар очигледно били свесни да не морају много да пазе пошто су ватрогасци били брзи и ефикасни. После премештаја одговорности, људи су несвесно смањили бројку за деведесет посто.

Токио, највећи град на свету, има стално мањи проценат пожара него већина великих градова, очигледно зато што су многе куће саграђене од дрвета и папира и пожар би се у одређеним четвртима раширио разорном брзином, док би ватрогасним камионима било изузетно тешко да се крећу кроз веома закрчене улице. Грађанима је ово добро познато, па се понашају у складу са тим.

Ова смештеност одговорности је један вид очекивања који снажно утиче на понашање и деце и одраслих. Како можемо бити друштвена бића ако немамо јак нагон да се понашамо онако како осећамо да се од нас очекује?

За свакога ко покушава да примени начела континуума на живот у цивилизацији, указивање поверења детету и његовој способности да се брине о себи представљаће један од најтежих проблема. Ми смо толико ненавикнути на то да већина нас не би била у стању да остави децу да се брину сама о себи на основу теорије да ће им без нашег надзора бити боље. Већина нас барем би кришом брижно бацила поглед на децу, ризикујући да нас виде кад то радимо, све због свог очекивања да су деца неспособна. А како тек да стекнемо поверење неопходно да би-

смо пустили дете да се игра стварно оштрим ножем, поверење до којег су Јекане дошли древним искуством? Није реч само о ножевима, јер је код њих метал уведен тек онедавно, већ је Јеканама познато да су бебе способне да у свом окружењу наслуте и најскривеније појединости и да се међу њима крећу безбедно.

Нема нам друге него да се том знању, које је заједничко и Јеканама и нашим прецима, вратимо *помоћу* разума. То ће бити прилично налик особи која тражи од себе да иде у цркву и моли се за веру у Бога; прво бисмо морали да се понашамо што више као верници. Неки ће бити бољи глумци од других.

Језик је најновије од важних достигнућа на задивљујућем списку животињских способности. Способност формирања низа идеја све веће сложености одражава се у вербалним способностима детета у развоју. Дететово схватање света, и однос Себе према Другоме, неизбежно се мењају са тим развојем и његовим временски условљеним појмом времена.

Као последица тога, међу децом различитог узраста постоји појмовни јаз. Без обзира на новији обичај да се са децом разговара и „паметује“, остаје прилично непремостив јаз између онога што мисли или схвата шестогодишњак у свом свету и онога што мисли и разумева тридесетогодишњак у свом. У њиховој комуникацији језик користи само делимично.

Занимљиво је напоменути да код Јекана између одраслих и деце постоји само врло штура вербална комуникација, као, на пример, „Чекај ме ту“ или „Додај ми то“. Постоји слојевит систем конверзације, од целокупне вербалне размене међу децом приближно истог узраста, до све штурије комуникације што је већа разлика у годинама међу особама које опште. Животи и интересовања дечака и девојчица веома се разликују и они међусобно врло мало разговарају; чак и као одрасли ретко имају прилике за дуже разговоре.

Када одрасли разговарају, деца обично само слушају. Међусобно не причају. Никада се од особе било ког узраста не тражи да се у конверзацији претвара да се прилагодила нивоу друге особе, као што се дешава нама и нашој деци кад међусобно разговарамо. Одрасли Јекане кажу све што имају да кажу пред децом, а деца слушају, разумевајући онолико колико могу. Када дође време да се дете прикључи одраслима, оно је довољно одрасло да схвати говор и говорне обрасце одраслих и њихов начин размишљања, брзином која њему одговара, а не мора да одбацује читав низ образаца и начина размишљања смишљених за њих док су били мали.

Свака старосна група схвата појмовне конструкције које су њој примерене, крећући се стопама нешто старије деце, док потпуно не усаврши вербалне мисаоне форме и оспособи се да преузме начин мишљења одраслих и целокупан садржај који јој је доступан од раног детињства.

Наш сопствени систем покушаја да погодимо шта и колико дечији ум може, изазива ефекат супротан ономе који смо желели, дакле неспоразум, разочарење, бес и општи губитак склада. Због погубног обичаја да учимо децу да ће „добро“ увек бити награђено а „зло“ увек кажњено, да се обећања увек испуњавају, да одрасли никад не лажу и томе слично, ми не само што касније морамо, ако случајно наставе да верују у бајке из обданишта, да им лупимо шамар јер су „нереални“ и „незрели“ већ истовремено стварамо код њих осећај отрежњења од илузија, који се обично односи и на њихов одгој уопште и на оно што су *веровали* да је култура коју су требали да прихвате. Отуда имамо децу која су у недоумици како да се понашају пошто им је одузета основа из које крећу у акцију, па сумњају и у све остало што им саопштава култура којој припадају.

Опет је разум тај који покушава да „одлучи“ шта дете може да схвати, док континуум једноставно дозвољава детету да из свеукупног вербалног окружења упије оно што

може, а што није изобличено нити цензурисано. Немогуће је оштетити дететов ум појмовима које не може да разуме све дотле док је уму омогућено да изостави оно што не може да свари. Међутим, ако зgrabите дете за рамена и покушате га натерати да разуме, можете створити озбиљну противречност између онога што оно може да схвати и онога што осећа да се од њега очекује. Дозволити деци да слободно слушају и разумевају оно што могу, искључује било какав наговештај о томе колико се очекује од њих и спречава поменути погубну противречност.

Јеканске девојчице проводе детињство са другим девојчицама и женама учествујући од почетка у раду у кући и у башти, док дечаџи углавном трче околу са другим дечаџима; очеви им дозвољавају да им се придруже само у одређеним приликама. У међувремену, дечаџи по хиљаду пута гађају скакавице, или, касније, птичице, док одрастао мушкарац у лову гађа можда само једанпут или двапут током целог дана, па би тако дечак имао мало прилике да развије своје способности, осим оне за проналажење и доношење ловине.

И дечаџи и девојчице готово сваког дана иду на пливање. Невероватно рано постају прави стручњаџи за вожњу кануа, веслајући тенким веслима кроз опасне брзаке и бујице; неки пут нико из посаде кануа није старији од шест или седам година. Дечаџи или девојчице често веслају заједно. Не постоји никаква врста табуа у вези са њиховим дружењем, само им се активности обично не поклапају.

У исто време, свако јеканско дете, ослобођено потребе да буде охрабривано, способно је у великој мери да сâмо обавља послове. На пецање обично иде свако појединачно, било да је у питању дете или одрастао човек. Прављење корпи или оружја, као и поправке, обављају дечаџи и мушкараџи, радећи сами. Жене и девојчице, често свака за себе, или само с малим дететом, плету лежаљке и траке за руку, кувају и укуцавају зупце у ренде за корен касаве.

Јекане, ипак, никада не дозвољавају себи да пате од до-

саде или усамљености. Велики део времена проводе у друштву својих вршњака. Мушкараџи често иду у лов и пецање заједно, а заједно праве и кануе и граде куће. У трговину иду групно, а неколицина заједно сече шибље и спаљује земљу на којој ће се уредити баште. Жене и девојчице групно иду у башту, спремају оброк од касаве, доносе воду и дрво за огрев. Дечаџи обично заједно вежбају гађање стрелом или дување стрелица, играју се, пливају, рибаре, истражују или прикупљају храну. Мушкараџи, жене, девојчице, дечаџи или породице, када раде нешто заједно, сви много причају, веома су расположени и весели. Смеју се упадљиво често, а младићи се често грохотом смеју у хору кад чују неку добру причу, вест или шалу. Оваква забавна атмосфера влада свакодневно. Њихове забаве, у ствари, не могу много да побољшају уобичајено добар провод.

Јеканска деца се уочљиво разликују од друге деце коју сам видела по томе што се међусобно нити туку нити свађају. Међу њима нема такмичења, а вођу одређују следбениџи. Током година које сам провела с њима, никада нисам видела дете да се свађа, а још мање да се туче. Једине љутите речи чула сам, и то веома ретко, од нестрпљиве одрасле особе која грди дете које је урадило нешто непожељно. Одрасла особа би изручила малу тираду примедаба детету, док би оно стајало забринито или журило да поправи ствар, а кад би се грешка исправила, нико никоме не би замерео, ни дете ни одрастао човек.

Ускраћеност за неопходно животно искуство

Не можемо имати користи од анализе живота цивилизованог човека ако стално немамо на уму чињеницу да готово уопште нисмо ношени у наручју, а лишени смо и доброг дела очекиваног потоњег искуства, због чега систематски, мада несвесно, тражимо да испунимо та очекивања утврђеним редом.

Чим се родимо, одвоје нас од сопственог континуума и оставе у дечијим креветићима и колицима да чезнемо за искуством, далеко од животних токова. Неки сегменти личности остају инфантилни и не доприносе нашем животу ни у младости, ни кад сасвим одрастемо. Ми их, ипак, не остављамо за собом, нити то можемо. Потреба за доживљајем у наручју мајке постоји све док траје умни и телесни развој и чека да буде задовољена.

Свима нама који живимо у цивилизацији својствене су одређене болести континуума. Прилично је уобичајено да мрзимо себе и да сумњамо у себе, у мери која зависи од тога како и када је ускраћеност утицала на наше наслеђене особине. Године пролазе, ми одрастамо, а трагање за искуством које је требало да стекнемо у мајчином наручју поприма разне облике. Губитак осећаја суштинског благостања, који је требао да проистекне из времена које смо провели у наручју, наводи нас да му тражимо замене. *Срећа престаје да буде нормално стање постојања и постаје његов циљ. До циља се покушава доћи на краткорочне и дугорочне начине.*

Сада, када знамо како живе Јекане, постаје нам много јасније зашто ми радимо толико много наизглед бесмислених ствари.

Врло је уобичајено да особа која није ношена у наручју кад је била мала, *овде* и *сага* осећа дубоки неспокој. Чини јој се да нема унутрашњу равнотежу, као да нешто недостаје; постоји нејасан осећај губитка, жеље за нечим што не може тачно одредити. Потом, то што жели особа често повеже са предметом или догађајем на средњој удаљености од себе; изречено, то гласи: „Било би ми добро само кад би...“, после чега следи неки план или промена, на пример – да има ново одело или нов ауто, да добије унапређење или већу плату, нов посао, да оде на одмор или некуд заувек, или да има мужа, жену или дете да их воли.

Када је циљ остварен, средњу удаљеност, место на којем је некад била мајка, убрзо заузима ново „кад би само“, и раздаљина између тога и нас постаје нова мера за простор између нас и изгубљеног осећаја да је све како-треба-да-буде – да је све како треба да буде овде и сада.

Човека одржава нада сачињена од следа циљева који се појављују на удаљености тачно одређеној степеном неостваривости који је човеку потребан да би се осећао као „код куће“, то јест у истом односу у каквом је био према својој мајци када му није пружено искуство да буде ношен у наручју.

Чињеница да је циљеве тешко држати на неопходној удаљености може произвести велике проблеме. То се не дешава често, пошто већина људи може лако да замисли сталну поворку ствари које не може имати, без обзира на то шта већ има. Међутим, повремено се дешава да машту престигне, пребрзо или потпуно, испуњење циљева које је она у стању да смисли.

Не много давно, чувена плавокоса филмска звезда постала је жртва очигледно неподношљивог раскорака између потребе да се нада и ствари које су јој преостале да им се нада. Била је најпознатија глумица на свету и најпо-

жељнија жена на свету. Посезала је за интелектуално и физички изузетним мушкарцима, удавала се за њих и разводила. По мерилима своје маште, имала је све што је пожелела. Потпуно збуњена, јер није достигла осећај спокојства и среће који су јој недостајали, потражила је на хоризонту жеља нешто што није могла да има одмах и, пошто се разочарала, извршила је самоубиство.

Многе девојчице и жене, имајући жеље попут њених, питале су се како је то могла она која је имала све? Али, том делу америчког сна није начињена велика штета, јер је свака од зачуђених жена била убеђена, дубоко у срцу, да само ако би..., кад би *она* имала толико ствари које жели од живота, она која је осећала срећу већ готово на дохват руке, не би пропустила да буде срећна.

Не недостају нам примери на сличан начин подстакнутих самоубистава, али се чешће виђају успешни а несрећни људи, чији инстинкт опстанка спречава последњи корак у заборав, али чији су животи испуњени тешким опијањем, узимањем дроге, разводима и меланхолијом. Већина богатих људи обично и заиста чезне да буде још богатија, а они који имају моћ желе још већу моћ и тако оваплоћују своју чежњу за осећајем срећног спокоја. Мало их је који су дошли до краја или им је све оно за чим су жудели било на видику, тако да су морали да се суоче са чежњом која не може бити задовољена. Они не могу да се сете њеног првобитног облика: како су као деца чезнули за својим местом у мајчином наручју. Практично, они зуре у провалију без дна, тражећи а не добијајући одговор о смислу свега што су радили и постигли, јер су некад били сасвим сигурни да су смисао новац, слава или успех.

Данас је брак, у многим случајевима, уговор који склапају две особе. Једна клаузула могла би да се чита овако: „...и бићу ти мајка ако ћеш ти мени бити мајка“. Увек присутна инфантилна потреба обоје партнера види се у прећутној (често и изговореној) изјави „Волим те, желим те, потребан си ми“. Прве две трећине ове изјаве приличе од-

раслом мушкарцу и жени, али обично појам „бити потребан“, мада га наша култура уважава у љубавној комуникацији, подразумева да се захтева понашање као према беби. Такво понашање може ићи од имитирања говора бебе до прећутног договора да се на друге обраћа само површна пажња. Честа је велика потреба да се буде у центру пажње (што је облик пажње који приличи бебама, али не деци нити одраслима), а партнери могу прилично пријатељски да се договоре око поделе простора у центру пажње.

Удварање је често полигон на коме се утврђује до којег степена ће инфантилне потребе партнера бити задовољене. За људе великих прохтева – људе чија очекивања у раном детињству нису испуњена у довољној мери да би били у стању да праве задовољавајуће уступке другој особи и њеним потребама – потрага за партнером често је тужна и без краја. Пошто су изневерени у раном детињству, њихова је чежња огромна и дубока. Страх да ће поново бити изневерени може бити толико јак да, у тренутку када су у опасности да нађу партнера, они ужаснути беже, да би избегли проверу кандидата и неподношљиво подсећање да нису предмет безграничне љубави.

Небројено много мушкараца и жена нашло је жртве за своју „шему“ удварања која јасно открива њихов, на први поглед необјашњив, страх од среће. Чак и када прилично лако савладају страх од проналажења партнера, младожење избегавају олтар, а младе и даље плачу од тескобе када дође време да искораче и изјаве да су срећне. Међутим, многи тако настављају годинама, мењајући партнере, тражећи а да ни сами не знају какву везу, неспособни да се посвете некоме тако ништавном као што су мушкарац или жена који нису ни већи нити важнији од њих самих.

Проблем налажења одговарајућег партнера даље се компликује културним представама као што су љубавни објекти које производе филмови, телевизија, романи, часописи и огласи. Филмски ликови стварају илузију да су давно изгубљена представа беспрекорне мајке или особе

која може играти њену улогу. Тим свемоћним ликовима слепо верујемо, а глумце окружујемо ореолом савршенства. Они не могу да погреше, мерила по којима пројектујемо једни друге на њих не примењујемо. А да збрку учинимо још већом, личности које они представљају, мада нестварне, одређују шта ћемо желети а што стварни људи које срећемо у животу не могу да нам испуне.

Рекламе знају како да извуку корист од људи који жуде за пропуштеним искуством раног детињства, наводећи их да помисле: „Када бисмо имали овај производ, били бисмо поново срећни“. Рекламна порука за једно безалкохолно пиће гласи: „То је оно право.“ Њихов главни конкурент обраћа се изгубљеном осећају за припадност поруком „Припадате Пепси генерацији“ или фотографијама „поданика Пепси пића“ који изгледају баш-како-треба. Рекламном поруком „Дијаманти су вечни“ компанија буди у људима наду да ће чежња нестати и наводи их на закључак да ће поседовањем предмета трајне вредности и они сами стећи трајну, непобитну и апсолутну вредност. То је као да кажу да човек не мора да буде вредан љубави да би био вољен – довољно је да поседује дијамант, чаробни прстен који привлачи свакога и увек. Крзна и аутомобили као статусни симболи, престижна адреса и томе слично, такође, чини се, привлаче наклоност за којом особа чезне, истовремено је окружујући, усред мора неизвесности, осећајем сигурности, сасвим налик на загрљај који нам свима заувек недостаје. Без обзира на то шта наша култура понуди као праву ствар коју треба имати, ми, у ствари, желимо да будемо „унутра“ (*in*), јер стално осећамо као да смо напољу.

Мада се већина нас не може сетити да је икада спознала осећај да је све-како-треба, тај осећај потпуног припадања тренутку у којем се налази, ми често пребацујемо привид такве потпуне среће у прошлост и у будућност. Њаворимо о златним данима детињства, или добрим старим временима, да бисмо сачували привид да права срећа

није истински далеко од нас. Невиност детињства, за коју мислимо да нас је штитила од сурове стварности, пратиле су збуњеност и пометња због противречности онога шта нам је речено и шта смо видели да се дешава. Осећај да нам нешто недостаје био је увек присутан, тада као и сада, али смо се заваравали да ће нам приступ правој срећи бити омогућен када одрастемо и када се прикључимо људима који се налазе у „правом“ животном добу.

Није нам падало на памет да ће људи у правом животном добу увек бити за корак испред нас, док не прође довољно времена да поверујемо да су сад корак, или више, иза нас.

Појам да се осећање испуњености, осећај да је све-како-треба, остварује такмичењем и побеђивањем, продуктиван је онога што је Фројд називао „супарништво међу браћом и сестрама“. Он је сматрао да сви морамо да се боримо са љубомором и мржњом своје браће и сестара, који угрожавају искључиво наше право на приступ мајци. Међутим, Фројд није познавао неускраћене људе. Да је познавао Јекане, видео би да је појам такмичења и побеђивања, као циљ сам по себи, њима потпуно непознат. Он се, према томе, не може сматрати саставним делом човековог карактера. Када је беба имала све што јој је потребно од искуства у мајчином наручју и одвојила се од ње по својој слободној жељи, у стању је да без проблема прихвати долазак нове бебе на место које је она сама добровољно напустила. Нема разлога за супарништво када детету није узето оно што му још увек треба.

Јекане могу да пожелеле ствари и људе из различитих побуда, али никад из жеље за победом. Иако имају игре, оне нису по природи такмичарске. Постоји рвање, али не и шампионат у рвању, већ само борбе мушких парова. Стално вежбање у гађању луком и стрелом увек има за циљ да се постигне савршенство, али никада ради такмичења са другим дечајима, као што ни лов није такмичење одраслих мушкараца. Њихов емотивни склоп не захтева такво понашање, стога култура којој припадају не даје то

што им не треба. Ми тешко да можемо замислити живот без такмичења – баш као што нам је тешко да замислимо да нам је добро тако како нам је.

Исто то се може рећи за нашу тежњу ка новотаријама. Она је у толикој мери део наше садашње културе да је наш природни отпор променама постављен наглавије. Чак изгледа да се претворио у присилну потребу да се ствари мењају с тако правилном учесталошћу да се то приближава монотонији или непроменљивости.

Недавно смо смислили да је најбоље све што је најновије. Рекламе су преузеле на себе задатак да подстичу трку за новотаријама. Нема одмора, нема предаха. Никада ништа не сме бити довољно добро, ништа нас не сме задовољити. Наше унутрашње незадовољство усмерава се на жудњу за најмодернијим стварима.

Високо на листи најпожељнијих ствари су предмети који нас избављају од тегобе рада. Кућни апарати су нам двоструко привлачни због два аспекта ускраћености за време које је требало да проведемо у наручју. Први аспект је да стекнемо нешто „право“, а појачан је другим аспектом – да остваримо највећи степен благостања уз најмањи уложени труд. Особа са потпуним континуумом, која је као дете могла да добије оно што је желела без икаквог труда, сада жели да упосли свој радни капацитет. Када као пасивна беба особа није искусила успех, склона је да штеди труд, да притиска дугмад кућних апарата, јер тако може бити сигурна да ће све бити урађено за њу а да се од ње ништа не очекује. Сам чин притискања дугмета апарата личи на бебино давање знака онеме ко је чува, али се може извршити са уверењем да ће жеља бити испуњена. Нагон за радом, нужно јак код особе здравог континуума, овде је блокиран и не може довољно да се развије на јаловом терену неспремности особе да се брине о себи. Рад постаје оно што представља за већину нас: нужно зло, мрску неопходност. Исто-времено, кућни апарати који нам штеде труд обећавају изгубљен спокој. У међувремену, решење за несклад изме-

ђу жеље одрасле особе да искористи своје способности и детињасте жеље да се буде бескористан често налазимо у нечему што смо згодно назвали рекреацијом.

Човек који проводи свој обавезни а досадни радни век међу папирима и идејама, ре-креираће своје урођено очекивање физичког рада путем неке активности као што је голф. Не марећи што је главна одлика овог спорта бескорисност, играч хода по сунцу носећи тешки товар штапова за голф и сваки час се усредсређује на то како да наведе лопту да упадне у рупу на земљи. То ради врло неефикасно, штапом за голф, а не тако што носи лоптицу у руци и сам је убацује у рупу. Да је силом натеран да све то уради, сматрао би да га силно малтретирају, али пошто се ово назива рекреација и гарантовано нема другу сврху сем да буде физичка вежба, човек је слободан да ужива у игри као што Јекана ужива у корисном раду.

Сада су већ многи играчи голфа дозволили да им нагон да себе поштеде рада поквари досадашње уживање у рекреацији, откад је надлежни сектор културе набадио идеју да ношење штапова за голф није пријатно; одскора је и ходање између два ударја прешло у категорију рада, па су уведени мали аутомобили. Да би се рекреирали после играња голфа, људи ће ускоро морати да прибегну тенису.

Стална потреба за пропуштеним искуством најранијег детињства доводи нас до неких облика гротескног понашања. Било би тешко објаснити зашто толико волимо сва она узбуђења која нам се нуде у забавном парку – вожњу тобоган-железницом са наглим кочењем и окретима, љуљање на точку-панорами, вертикално-кружну вожњу и положај наглавице у вагонима железнице – да није чињенице да имамо неиспуњену квоту времена у ситуацији гарантоване сигурности са изненадном променом положаја, док смо окружени опасностима. То што сваку животињу привлачи да буде нападнута, да буде уплашена и иживи тај страх, можемо објаснити само ако откријемо коју њену потребу такав доживљај задовољава. Пријатна узбуђења

која су деца доживљавала милионима година у наручју својих мајки које су скакале по дрвећу, у саванама, у рекама, и на свим другим местима, пропуштају данашња деца којој су остале само тишина и непомичност дечијег кревета или дечија колиџа са добрим амортизерима и добро обложена јастуцима, потом мало љуљања на коленима и, ако им се посрећи, мало бацања у ваздух од стране оца који је још увек у стању да чује глас сопственог континуума.

Тајна привлачности је у зони безбедности, у седишту са сигурносним појасом у малим вагонима који јуре и нагло пропадају или се нагло подижу на трачницама. Реч је о пријатном осећају сигурности усред онога што би *иначе* биле застрашујуће околности. У „тунелу љубави“ са духовима и костурима који искачу и плаше нас можемо уживати само кад знамо да смо безбедни – под тим условом смо и купили карту.

Исто се може рећи и за изузетно омиљени трилер са чудовиштима, који гледамо седећи у биоскопу и знајући да ћемо из њега изаћи неповређени. Уколико би у биоскопску дворану дошли прави, живи гориле, диносаурус или вампир, потражња за картама не би била тако велика.

Дететов задатак у наручју је да доживи искуства која ће га припремити за даљи развој у правцу самосталности. Присуствовање и пасивно учествовање у тим узбудљивим, жестоким и опасним догађајима, који су свакодневна судбина бебе у наручју упослене мајке, представљају преко потребну грађу за стицање поверења у себе. Реч је о важном делу материјала од којег је сачињена свест о самом себи.

У блажем облику, јахање коња, дрвених или правих, војња аутомобилима, правим или за игру, и то што се налазимо у или на нечему другом што нас носи, прилог је пропуштеној квоти *тог* аспекта искуства раног детињства и смањује нашу потребу за њим. Јахање или војња су, често, робовање навици, јер, чим откријемо задовољство да нас носи коњ или вози аутомобил, већина нас добија осе-

ћај да су нас преварили када поново морамо да се ослонимо на сопствене ноге. Улогу навике размотрићемо касније.

Различито изражавање ускраћености за доживљај боравка у наручју одређује наше животе и нијансира наше карактере тако често да смо склони да га сматрамо саставним делом човекове природе. Пример за то је „синдром Казанове“, који приморава човека да себи покаже да је вољен тако што бројем освајања надокнађује онај нарочити квалитет љубави који је требао да нађе код своје мајке, љубави која особи осигурава осећај постојања и сопствене вредности. Сакупљањем доказа да је вољен делимично замењује непостојећи доживљај постојања и сопствене вредности. Свакога тренутка у наручју тих дама помало је надокнађено и, најзад, незајажљиви Казанова „умара се“ од те врсте потраге за осећајем да је све-како-треба и у стању је да размишља о напреднијем, зрелијем понашању према женама. Код већине Казанова то се јавља прилично рано у животу, али неки од њих никада не могу да се ослободе илузије да је сексуална победа поен забележен на табели среће, те да је усавршавање освајачке технике начин да надокнади оно, не зна ни сам шта, што му недостаје у животу.

Жиголо и „спонзоруша“ верују да је новац који иде уз жене или мушкарце које они освајају права мера њихове сопствене вредности и обично сматрају да ће их брак са богатом особом учинити богатим и, стога, неоспорно вољеним. На неки начин они су стекли утисак да новац значи љубав, баш као што већина људи верује да новац доноси срећу. Културне утицаје који непрестано подстичу овакве заблуде лако је открити. Међутим, уклањање лажних трагова који воде до места где се налазе љубав и срећа неће нас репити мука. Осећај да ствари нису-како-треба пронаћи ће другу наду на коју ће се прикачити, уз прилично велике изгледе да ће и та нова нада бити подједнако варљива.

„Синдром аљкавости“ је још једна уобичајена манифестација ускраћености из раног детињства. Неуредна осо-

ба, попут балаве рашчупане бебе, жели да буде вољена једноставно зато што постоји и неће никако да уради ништа да својим лепим понашањем одреди осећања која ће други имати према њој. Особа мљајка уснама да би осетила да је свима у близини драго што знају да она ужива у храни; где год може, натура своје физичко присуство, оставља за собом неред и мрље да сведоче о њеном постојању, изазивајући све присутне да одбаце њу и њено право да буде вољена. Када открије да није прихваћена, особа само још убедљивије понавља васељенској мајци своје тужне речи: „Видиш? Нико ме не воли јер ти нећеш да ми обришеш браду!“ И тако се вуче даље својим путем, прљава, запуштена, успут вређајући осећања других људи. Нада се да ће васељенска мајка, баш како то мајка (тако јој говори њен континуум) апсолутно мора, да се сажали на њу због свега што је пропатила и да ће је, напокон, срдечно обасути својом савршеном љубављу. Врата ће остати отворена за случај да се мајка врати, и особа их неће никад затворити тако што ће се опрати и довести у ред, јер би тиме признала да је изгубила сваку наду.

Неуредној особи прилично је налик мученик, који такође пати прекоревајући, али са већим нагласком на количини патње која му на крају *мора* бити надокнађена. Многи су са искром у оку непоколебљиво марширали као ломачи, вешалима и лављим чељустима, из свих могућих разлога. Осећају да морају, дајући све од себе, на крају свакако добити место које им припада. Згодно је то што се највећи мученици не враћају да би се пожалили да су преварени, тако да илузија постоји и даље за оне који су јој склони, можда баш за оне који су у раном детињству имали уз себе мајку која је показивала претеране знаке гриже савести када би се беба повредила.

Глумац врло често има потребу да буде на позорници или да га слуша велик број људи, да би доказао да *јесте* у центру пажње мада га изједа супротно осећање; отуда та његова непрестана потреба. Патолошки егзибиционизам

и нарцизам чак могу бити крајње очајничко настојање да се задобије преко потребна пажња, када је особа као сасвим мала непрестано, узалуд, давала знаке да чезне за њом. Често се може видети да „блиска“ веза између мајке и будућег „разметљивица“ заправо потиче од тога што је мајка покушавала да с детета скрене пажњу на себе.

Академик коме је научни рад опсесија, стални скупљач академских титула, или доживотни посетитељ разних факултета у својству овога или онога, направио је од школе прилично добар сурогат мајке. Школа је већа и постојанија од њега. Прилично је лако предвидети какво ће добро понашање школа наградити, а какво ће лоше понашање казнити. Школа нас штити од хладног, окрутног спољног света, који је превише опасан за одраслу особу која није довољно емоционално припремљена јер у њој живи мало дете лишено љубави. Несигурна особа, без обзира на то којег узраста, не може да добије зрелу жељу да себе провери кроз животне изазове и тако подстакне сопствени развој.

Сасвим другачији од академика који се чврсто држи своје дечје позиције наспрам школе (и пословног човека који се деценијама чврсто држи „за скуте“ предузећа), очигледно је пустолов-освајач коме је, вероватно, један родитељ наметнуо утисак да ће бити прихваћен и вољен ако се попне на највишу планину или без ичије помоћи преплови океан у бродићу крхком попут љуске од ораха. Кад уради нешто што нико није урадио пре њега, надмашиће све супарнике и скренути пажњу на себе. Чини се да је оно за чим особа чезне одушевљење с којим се дочекује онај који је показао највише срчаности, који је као први бели човек закорачио на ново тле или ходајући по танком конопцу прешао преко водопада – све док, наравно, не оствари жељени циљ и схвати да јој то није довољно, па смишља нове планове који као да су оно право – тражени одговор, пропусница за срећу.

Опсесивни путник храни се врло сличном врстом завањавања. Нови крајеви у њему буде наду да ће у њима наћи

оно за чим трага, пошто привид о чаробном повратку у наручје не може остварити у познатом окружењу. Зато је онима који верују, а ни сами не знају зашто, да ће задовољити своју чежњу за срећом ако отпутују негде другде, трава на туђим папњацима увек зеленија.

У складу са карактером људског континуума и његовог бескрајно дуго стицаног искуства, изгледа да је жеља да се буде у самом средишту живота управо доказ да такво средиште постоји. Сврха тога је да неиспуњена жеља остане у будућности, јер само тако може послужити као подстрек да се заокружи развојни процес. Вера у постојање центра живота, недоступна утицају разума и појединачног искуства, мами нас да идемо напред, онако како је зацртано, без обзира на то да ли смо на правом путу или не и колико каснимо. „Кад би само...“ ово или оно, представља покретачку снагу огромног броја људи у развијеном свету.

Још тужније је проматрати оне људе који показују симптоме жртве и изазивају свој бол и у другима. Јасан пример су злостављана деца, која су жртве родитеља који су у детињству и сами патили и били злостављани.

Професор К. Хенри Кемп, шеф Одељења за педијатрију Медицинског центра у Колораду, открио је током истраживања групе од хиљаду породица да се двадесет одсто жена „тешко саживљавају са својом улогом мајке“. „Многе мајке не воле нарочито своје бебе“, рекао је професор¹. Погрешно протумачивши добијене податке, закључио је да, пошто толико много мајки није у стању да воли своју децу, мајчинска љубав, тумачена као природни инстинкт, мора да је „мит“ (видети нагон за утискивањем). Таквим тумачењем поручује да је погрешно очекивати да свака мајка буде мати светица, пожртвована и пот-

¹ Кемп (С. Н. Kempe) и Хелфер (R. Helfer), ур., *Како помоћи злостављаном детету и његовој породици (Helping the Battered Child and His Family)*.

пуно посвећена свом детету, и бацрио је кривицу на Древне учитеље што су наметнули људима уверење да мајка мора да буде таква. Ипак, његова сазнања сама по себи довољно говоре да злостављање деце постоји као појава. „Сва истраживања указују на непобитну чињеницу: злостављана деца постају родитељи који злостављају своју децу.“ Поред осталих околности за које се открило да су узроковале такву врсту окрутности у родитељима, важна околност је што је њима, још од времена кад су и сами били деца, стално ускраћивана материнска љубав, и то редом, од стране мајке, потом одговарајућег учитеља, пријатеља, љубавника, мужа или жене.

„Родитељ“, каже Кемп, „који је и сам жељан мајчинске нежности неспособан је да је пружи свом детету, али очекује да је дете кадро да воли њега; очекује много више него што је беба способна да пружи, и дететов плач доживљава као одбајивање.“ Професор наводи речи једне паметне, образоване мајке: „Дете је заплакало, што је значило да ме не воли, па сам га ударила.“

Трагедија многих жена је што очекују да ће њиховој потреби за љубављу удовољити рођено дете, које је и само жељно љубави. И, наравно, управо такво очекивање мајке је фактор који одређује на који ће начин дете бити несрећно. Не само што је детету ускраћен велики део неопходне љубави и пажње него се дете бори за њих против много веће и јаче особе. Шта може бити потресније од призора детета које плаче јер чезне да га мајка помази, а мајка га туче јер оно не мази њу и не одговара на њену жудњу за љубављу?

У таквој игри нико не побеђује, нико није злотвор. С краја на крај хоризонта виде се само жртве жртава.

Деца са опекотинама посредно сведоче да им се родитељи осећају невољеним. Такви догађаји су обично окарактерисани као несрећни случајеви, али Хелен Л. Мартин, истраживач при Одељењу за опекотине Лондонске болнице за децу, сматра да није реч о нехату. Она је за

седам месеци проучила педесет случајева и закључила да је већина опекотина, у ствари, последица „емотивних проблема“. Уочила је да су увек, сем у пет случајева, деца добила опекотине у напетом атмосфери: или је мајка била под стресом, или је постојала нервна напетост између детета и неког другог члана породице, или тензија међу непријатељски расположеним одраслим особама. Податак да су само два детета добила опекотине док су била сама довољно је речит сам по себи.

За разлику од родитеља који туче своје дете, родитељ који дозволи да му дете добије опекотине није свестан шта ради, јер је разапет између сопственог детињег беса и фрустрације и родитељске потребе да заштити дете. Несвесно, користећи очекивање као оружје, несретна мајка наводи дете да се опече, а потом га можда још мало подстакне у том правцу оставивши му врелу супу на дохват руке. После тога она може, јер се то од ње очекује, да има изглед брижне мајке, а да се у исто време оптерети грижом савести, јер у њој самој заједно живе разбеснели родитељ и мржњом обузето, деструктивно дете.

Уочено је да је, у време када су им се деца повређивала, готово половини мајки недостајала „мајчинска“ нежност мужева, а оне су своје понашање према мужевима описале као „хладно, равнодушно или непријатељско“. У контролној групи породица исте старосне групе и социјалног порекла Хелен Мартин је нашла само три жене, од педесет, које су се тако осећале.

Постоје докази да, уколико мајка инсистира да јој синчић стално показује љубав и поштовање и тако надјача његову потребу за љубављу и пажњом, то може касније код њега проузроковати хомосексуално понашање. Мајка коју виде као посесивну и изузетно брижну, у ствари *не даје* љубав трудећи се свом силином да задобије неподељену пажњу свог детета, већ је она сама тражи. Она често игра улогу „мале девојчице“ и детињастим понашањем покушава да привуче дететову пажњу или да га

наведе да се на њу сажали. Мајчин утицај на дете је јачи, па она не примећује дететове захтеве и не одговара на њих, тако да дете не може да удовољи својој потреби да скрене њену пажњу на себе и на своју чежњу за љубављу. Дете одраста са уверењем да може победити само ако игра улогу мале, напућене девојчице која се пренемаже. Оно игра такву улогу у инат својој мајци, која има исту улогу, а кад одрасте, привлачи га његова наоко доступна мајка, која не одобрава своју љубав и несебично обожавање које осећа према сину, док, у ствари, као пијавица извлачи из њега и најмање знаке пажње коју је *он* у стању да јој да, као дете, а касније и као одрастао човек.

Пошто су на тај начин сазнали да се љубав не може добити од женке наше врсте, већ да материнску нежност пружају мужјаци, они траже љубав од њих и често их привлаче врло млади мушкарци, какви су они сами били када је мајка од њих захтевала и добијала врло интензивну љубав.

У хомосексуалној вези често постоји супарништво око тога ко ће од два партнера да пружа мајчинску љубав. Мушкарац у хомосексуалној вези не опонаша одраслу женску особу већ *женско дете, улогу коју је његова мајка играла пред њим*. Зреле љубави често нема, а хомосексуални пар има тешкоћа да изгради везу која ће се током времена развијати.

Изузетак су, често, мушкарци које су одвојили од жена на неки други начин, рецимо ако су им често, док су били мали, причали приче о томе како су жене зле. Такве приче могу да потекну и од мајки које су, иначе, прилично нежне према својим синовима.

Хомосексуално опредељене жене често осећају да не могу да прихвате љубав мушкараца јер имају безосећајне или сурове очеве. Ако одрасте уз мајку која више чезне за нежношћу мушкараца него што пружа љубав детету, женска особа касније поприма мушкобањасто понашање, јер је, по њеном мишљењу, то улога победника.

Даља истраживања свих оваквих могућности могу бити од суштинске важности за разумевање и решавање емоционалних проблема који постоје у хомосексуалним везама.

Криминалитет, кад је патолошка карактерна црта, може такође да потиче од тога што је особи мрско да игра по правилима одраслих да би заслужила равноправно место међу њима. Лопов није у стању да поднесе терет рада да би зарадио ствари које су му потребне и које жели, сматрајући да мора на неки начин да добије све од мајке, незаслужено. Нема значаја чињеница што он често мора да се потруди много да би добио јако мало „бесплатно“; важно је да на крају он осети да је од космичке мајке добио „нешто за ништа“.

Потреба за казном, или – како то може изгледати криминалцу – потреба да му буде указана пажња, често је део његовог инфантилног односа према друштву, од којег краде ствари од вредности, знаке љубави.

Поменути феномени нису непознати онима који проучавају понашање савременог човека, али постају јаснији ако их посматрамо као манифестацију ометеног континуума.

Физичко обољење, које се може схватити као покушај организма да се поново доведе у равнотежу кад је нападнут или после напада, сходно томе може имати задатак да обави читав низ функција. Као што смо видели раније, једна од њих је ефекат успостављања „стања у којем је све-како-треба“, који казна производи кад осећање кривиче постане неподношљиво.

У приликама када имамо нарочите емоционалне захтеве, континуум може да се побрине да се разболимо и да тако задовољимо потребу да се неко брине о нама; такву негу бисмо, иначе, тешко добили као одрасли људи доброг здравља. Човек може желети да његовој потреби за пажњом удовољи одређена особа, породични круг, пријатељи или лекари и медицинско особље. Болница, иако можда безлична, додељује пацијенту улогу детета, па и кад није довољно опремљена, преузима обавезу храњења и одлучи-

вања о свему уместо пацијента, а то је ситуација коју је он можда имао у детињству уз немарну мајку. Болнички третман не подразумева нужно све оно за чим пацијент има потребу, али је можда највише што може добити.

У Центру за негу и рехабилитацију „Лоеб“ Болнице „Монтефјоре“ у Њујорку, дошли су до неких открића која са становишта континуума имају много смисла. Центар, наиме, тврди да је 1966. смањено стопу повратка пацијента у болницу за 80% користећи приступ „прихватања“ и охрабрујући их да изнесу своје проблеме. Медицинска сестра Лидија Хол, директор и оснивач Центра, каже да су нега и брига за пацијента били једнаки нези коју мајка пружа новорођенчету. „На пацијентов захтев, без обзира на то колико изгледао безначајан, реагујемо сместа.“

Ценроуз Алфано, помоћник директора Центра, јасно сагледавајући тежњу да се пацијент, кад је под стресом, враћа, или повлачи, у инфантилно емоционално стање, каже: „Многи људи се разболевају зато што нису дорасли проблемима које имају у животу. Кад науче сами да решавају проблеме, не морају да се разболевају.“

Већина пацијената је, пре него што се разболела, са својим проблемима излазила на крај на овај или онај начин, али кад су се проблеми прекомерно нагомилали, затражала им је помоћ. Центар је закључио да се пацијенти опорављају брже када се на њих примени поменути метод мајчинске неге. Госпођица Хол је изјавила да се на тај начин прелом кука, иначе чест, лечи два пута брже него што је уобичајено за пацијента одређеног животног доба и општег здравственог стања. Већина пацијената остаје да лежи у кревету три седмице после инфаркта, а кардиолог др Ајра Рубин каже да њихови пацијенти могу да устану из кревета већ две седмице после инфаркта, јер су се довољно опоравили.

Докторка Рубин додаје: „Узмите старију особу која је изгубила контакт са околином, ставите је у средину у којој су људи заинтересовани једни за друге и у којој она мо-

же да говори о својим породичним проблемима, па ће јој се мишићни тонус брже вратити.“

Проучавања две стотине педесет пацијената, одабраних насумице, показало је да је током наредних дванаест месеци у болницу Центра поново примљено само 3,6% пацијената, у поређењу са 18% оних који су неговани код куће. Није тешко протумачити ове податке као доказ да брига о пацијентима која много више наликује мајчинској бризи ефикасније задовољава емоционалну потребу која је и довела пацијента у болест и болницу. Када се задовољи потреба за пажњом, смањује се потреба да се зависи од другог и пацијент добија снагу која му је потребна да се врати на свој претходни ритам напредовања.

Можда ће истраживања потврдити да је једна од најнепосреднијих последица ускраћености за доживљај у наручју подложност наркотицима као што је хероин. Тачан однос између ускраћености и уживања у дрогама моћи ће да се утврди једино на основу истраживања; ако се утврди да такав однос постоји, многи облици зависности – било да је реч о алкохолу, дувану, коцкању, барбитуратима или грицкању ноктију – имаће смисла у светлу појма континуума и његовог поимања човекових захтева.

Ради једноставности, размотримо овде само уживаоце хероина. Хероин је хемијска супстанца која ствара навик у толико што у телу корисника ствара потребу да се узима још, а ефекат се смањује са дужином узимања дроге, тако да све већа количина дроге с временом има све слабије дејство. Наркоман касније мање тражи дрогу зато да би искусио добро расположење, да би се осећао „хај“, а више да би сузбио симптоме апстиненције. Покушавајући да одрже корак у кругу потребе за дрогом и уживања у њој, који се све више сужава, наркомани некад посегну и за фаталном количином.

Наркомани се често намерно суочавају са агонијом апстиненције да би се „очистили“, ослободили све већег хемијског дебаланса организма проузрокованог узима-

њем дроге. Они себе ослобађају физичке зависности да би могли не само да се изборе са апстиненцијалним симптомима него да би поново, кад узму дрогу, могли да буду „хај“. Због тога се с муком одвикавају од преке потребе свог организма, уз бол и жестоку мучнину, тако да би могли почети поново свежи, и доживети стање блаженства. Не одустају, мада знају да ће за то што су урадили морати да плате пролазећи касније опет цео круг.

Зашто? Кад могу толико пута да престану да буду „зависни“, зашто опет то постају? Какав је то осећај изврсног расположења, „хај“, који је толико неодржив да само при помисли на њега стотине хиљада људи одлуче да се скину са дроге, да поново почну да се дрогирају, ризикују да умру, краду, проституишу се, губе дом и породицу и све што су икада имали и до чега им је стало?

Верујем да фатална привлачност тог расположења није схваћена. Њу мешају са потпуно одвојеним захтевом који дрога ствара у хемији организма, а који тера организам да и даље користи дрогу, и то све више од тренутка када је пореметила хемијску равнотежу у своју корист. Али оног тренутка када се дрога не узме и када из организма нестану њени последњи трагови, хемијска навика престаје. Остаје само сећање, неизбрисиви осећај који је дрога произвела.

Двадесетчетворогодишњи наркоман покушао је то да објасни овако:

Најдуже сам сâм остао чист кад је један од моје старије браће умро од прекомерне дозе. Нисам желео да узмем дрогу. Мислим да су прошле отприлике две-три седмице. Мислио сам да ћу заиста успети – остати чист – због свог брата. А онда, једнога дана, био сам са својим другим братом и видео једног клинџа, познавао сам га, како стоји на углу. Било му је лоше. *Мени* је било *добро*, био сам лепо обучен и водио добар живот. Био сам срећан. Њему је било лоше. Питао сам га: „Чиме се фиксираш? Колико ти треба?“ А он ми је одгово-

рио: „Две кесице.“ Дао сам му шест долара. А знао сам где ће да оде и шта ће да уради, и знао сам како ће се осећати.

Мора да ме је то негде дубоко подсетило.

Гледао сам у свог брата. Он је знао шта ми је на уму и слегнуо је раменима, као да каже: „Баш ме брига“. Тада рекох детету: „Чуј, ево ти још шест долара. Набави још две кесице“. Затим смо отишли у купатило неког хотела и клинац је то први урадио, јер му је било лоше, па мој брат, а онда сам и ја отворио кесице, и тако седео држећи их у руци. И стално сам размишљао о свом мртвом брату. Нисам желео да узмем, због онога што се њему десило. Тада рекох себи, а као да сам рекао њему: „Надам се да ћеш схватити. Ти знаш како је то.

Осећао је да ће му брат опростити што његову смрт није схватио толико озбиљно колико своју потребу за тим посебним осећањем. И сам брат је познавао то осећање, па ће схватити да није могао ништа друго да уради већ да му се врати. Сећање на блаженство јавило се, како је рекао, „негде дубоко“. Али шта је ту, заправо, на делу? Само можемо да нагађамо. Који део човековог ума одлучује да жртвује све што мора бити жртвовано да би се испунио само овај, један једини, прохтев?

Један други наркоман то је овако објаснио. Рекао је да други људи трагају за многим стварима које ће их усрећити, а то могу бити љубав, новац, моћ, жена, деца, леп изглед, статус, одећа, лепа кућа и све остало. Од свега тога наркоман жели само једно и све своје прохтеве може задовољити одмах – дрогом.

То осећање – „хај“, како га наркомани називају – обично се замишља као нека врста бизарног осећаја који није ни налик на нешто што је доживела нека нормална особа, који не одговара ниједном природном доживљају нити има појмљиву везу са структуром људске личности. Обично се само каже да су жртве дроге слабе, незреле и неодговорне. Али то не објашњава зашто дрога привлачи тако снажно да може да надвлада многе друге чари које нуди савремено друштво а којима би слаба особа могла да

подлегне. Живот зависника од хероина није лак, благо речено, па описати наркомана само као слабића није довољно. Преостаје да се јасно схвати разлика између привремено „чисте“ особе која је склона да се врати у наркоманију и особе која никада није пробала дрогу.

Једна девојчица наркоманка, коју су питали да ли је икада погледала на улици неку „нормалну“ девојчицу, ону која не узима дрогу, нагло је прекинула питање рекавши: „И да јој завидим? Да. Сваки дан. Зато што она не зна оно што ја знам. Никада не бих могла бити нормална као она. Била сам једном, али кад сам се први пут нафиксала, раздрмало ме је скроз – јер сам тада сазнала.“ Али ни она не успева да јасно опише то осећање које је од свега најважније, уме само да га неодређено именује. „Знала сам шта то значи бити 'хај'. Знала сам како изгледа заглавити са џанком. Чак и кад сам се први пут скидала, а тад је било *најгоре*, скидала сам се на суво, својом вољом – и *опет* сам се вратила.“

Ова девојчица није била толико слаба да не би могла сама да прође кроз ужасан процес одвикавања од дроге без неког помоћног средства, рецимо метадона, нити је била у затвору или у болници, где нема дроге и где не би била толико изложена непрекидном притиску на своју вољу. Али, није могла нешто друго – да заборави оно што је сазнала, због чега је сваког дана завидела девојчици која никад није узела дрогу, завидела јој што не зна... како то изгледа бити „хај“.

Чини ми се, с обзиром на све ово, да би било изузетно наивно претпоставити да бисмо се ми који не знамо оно што зна девојчица која узима дрогу, понашали у њеној ситуацији другачије од ње. Постоје безбројни случајеви потпуно исте врсте навике на дрогу, када „нормална“ особа која је у болници добила морфијум да би јој се ублажили болови, и онда се на њега навукла, после принуђена да се ода криминалу као наркоман који мора задовољити својој навици без медицинске помоћи. Дом и по-

родица немају довољно моћи да превагну над тајанственом привлачношћу дроге. Забележени су многобројни случајеви разорених породица.

Психијатри који су дуго проучавали наркомане кажу да су они већином егоцентрични, и да је њихова интензивна преокупираност хероином, заправо, манифестација много дубље емоционалне преокупираности собом. Своје инфантилне склоности они исказују и на друге начине. У потрази за хероином показују огромно лукавство и спретност, али, кад га узму, те особине губе. Врло неспретно избегавају хапшење, скривају се на местима на којима их је лако пронаћи, улазе у непотребне ризике и сви од реда криве неког или нешто друго.

Сматра се да је доминантна емоционална карактеристика наркомана његова опсесивна потреба да одговорност за сопствени живот пребаци на другога. Један од психијатара наводи како се једна од његових пацијенткиња, наркоманка, видевши другог пацијента прикљученог на вештачка плућа, разбеснела и захтевала да и њој набаве таква плућа².

Чини се да, на неки суштински начин, осећање које хероин обезбеђује личи на осећање које има беба у наручју. Дуготрајно бесциљно трагање за нечим неодређеним престаје када корисник хероина искуси то изгубљено осећање. Оног тренутка кад сазна како може да постигне поменуто осећање, наркоман не може да настави да трага за њим на начин на који ми други трагамо. Можда је то мислила наркоманка када је рекла: „...кад сам се први пут нафиксала, раздрмала ме је кроз – јер сам тада сазнала“. Под „скроз“ мислила је на побуду да пронађе пут до тог осећања идући дужим путем, као слепац, пипајући, врло заобилазним путем, који у ствари никада не води таквом осећању, али ми живимо идући тим путем у потрази за

² I део дводелне серије Џејмса Мила у часопису *Живот (Life)*, 26. фебруар, 1965.

њим. Особа која никада није пробала дрогу поштеђена је тренутне спознаје циља којем се упутила и наставља прилично спокојно лавиринтом илузија, који је, наводно, води у правом смеру, налазећи на том путу своја мала, да кажемо релативна, задовољства. Наркоман, међутим, зна где се све то налази, где се све то може набавити на једном месту, као што беба добија све што пожели у наручју своје мајке; и не може да се одупре жељи да се врати, са осећајем кривице, прогоњен, одрпан и болестан, ономе што је у ствари његово, рођењем стечено право на искуство. Та суштинска потреба не уступа ни пред страхотима наркоманског живота, ни пред самом смрћу. Личност наркомана, усредсређена на дрогу, одбацује сваки привид зрелости који је успела да постигне, и зауставља се на инфантилном нивоу, на оном месту на којем је континуум прекинут.

Ако преживе, већина наркомана ће после извесног броја година *престати* да узима дрогу, што није толико незамисливо, пошто су провели довољно сати под њеним утицајем да би испунили своју из детињства понету чежњу за осећајем боравка у наручју и најзад су спремни да емоционално иду напред ка новој групи мотива, на шта је јеканска беба спремна пре него што напуни годину дана. Тешко је на било који други начин објаснити спонтано одустајање од дроге после многих година робовања њој, али чињеница је да међу старијим особама готово да нема наркомана, а то *није* зато што су сви помрли.

Бескорисно је покушати да се погоди колико би тачно месеци, који би одговарали оном броју од шест до осам месеци пропуштеног периода у наручју мајке, било неопходно да се репродукује да би се пацијент ослободио и могао да крене у наредни емоционални стадијум. Истраживања ће можда показати да ли таква терапија може или не може успешно заменити употребу дроге. Ако се докаже да не може, онда наркоман изгледа толико болестан само зато што је болест од које сви ми болујемо њему су-

рово и јасно предочена, што му је задовољена потреба за оним чега је био лишен, без обзира на то колико је замена за првобитно испуњење смртно опасна. Због тога је таквим пацијентима хитно потребно лечење од наркоманије, али ће се можда једног дана схватити да је то и једина разлика између њих и већине нас.

На телевизији сам једном гледала недељни вечерњи програм у којем се дискутовало о моралу. У студију су били свештеници, хуманисти атеисти и младић дуге косе који је желео легализацију хашиша, сматрајући га првим неопходним кораком да би друштво постало боље. У студију су били и једна монахиња и неколико писаца, који су исто тако изнели своје мишљење о томе како људи треба да се понашају. Пало ми је на памет да су сви они, упркос међусобном неслагању и емоцијама с којима су заступали своје ставове, имали много више заједничког него што су се разликовали. Били су заговорници једне или друге тврде линије. Сви су на свој начин били идеалисти. Неки су тражили више дисциплине и реда, неки више слободе, а сви су желели да човеков живот учине бољим. Сви су они били трагаоци за оним „само-кад-би“, али су се по томе шта долази после „само-кад-би“ у великој мери разликовали.

Чинило се да је оно што називамо моралним чулом, у ствари, чуло континуума, само прерушено на разне начине. Постојала је чежња за редом, редом који би задовољио потребе човеколике животиње, који би „пасовао“ не оптерећујући превише и који би омогућавао изврстан степен избора, усклађен са појединачним доживљајем благостања. Управо су људи из „промењених“ и „напредних“ друштвених заједница покушавали да смисле начин да дођу до конкретне врсте стабилног задовољавајућег стања до којег су људи који имају непрекоран континуум дошли дуготрајном друштвеном еволуцијом.

Чини се да постоје два одвојена разлога из којих имамо осећај да ствари нису какве треба да буду. Један је чуло

континуума појединца, које у њему функционише као димензија његових очекивања; други је још основнији.

Све митологије имају заједничку премису по којој је некад постојао спокој, који једног дана опет можемо достићи.

Општа распрострањеност уверења да смо изгубили спокој не може се објаснити искључиво раним губитком нашег места у континууму одговарајућег третмана и окружења. Чак и људи попут благих и веселих Јекана, који су доживели очекивано животно искуство, имају митове који говоре о човековом паду у божју немилост, са представом да живе изван простора савршене среће. Мит такође нуди наду у повратак у стање блаженства путем обрета, обичаја и вере у постојање живота после смрти. Описивање појединости мита удаљило би нас од теме. Важно је да је, према налазима упоредне антропологије, основни садржај мита увек исти. Чини се да свако људско биће, да би испунило своју инхерентну жудњу, захтева читава збирку објашњења и обећања одређене врсте.

Изгледа да смо веома дуго, стотинама милиона година, пре него што су се наши преци оспособили да размишљају о тешким питањима смисла живота и смрти, заиста живели у једином блаженом стању, а то је – потпуно у садашњем тренутку. Као и све остале животиње, били смо блажено срећни јер нисмо знали за бриге, мада смо, као и оне, знали за непријатности, глад, рањавања, страхове и патње. Међутим, пад у Божију немилост, увек представљен као погрешан избор, могло је да доживи само створење које има довољно памети да бира. Пад у немилост могао се догодити тек пошто се развила способност да се бира од оног што је понуђено. Блаженство невиности (неспособност да се погрешно изабере) устукнуће тек кад се појави могућност избора. Невиност није нестала кад смо погрешно изабрали, него кад смо уопште постали способни да бирамо. Није тешко замислити да је читава вечност трајања стања невиности оставила тако дубок траг на наша давнашња очекивања да још увек осе-

ћамо да безбрижност која иде заједно са невиношћу опет, некако, може бити наша. Познавали смо га у мајчиној утроби, а изгубили га кад смо почели, као мала деџа, да размишљамо. Спокој нам изгледа тако близу, а ипак тако далеко; човек готово да га може поново призвати. У тренуцима просветљења или сексуалне екстазе може изгледати да нам је он на дохват руке, опипљив, стваран... све док се не појави свест о прошлости и будућности, сећања и нагађања, и покваре чист осећај садашњости, једноставни и савршени осећај да постојимо.

У прастарој потрази за таквим осећајем савршено потпуног постојања, осећаја „апсолутности“ свега постојећег, који није условљен избором нити релативношћу, човек је тражио и налазио дисциплине и обреде који су му служили да преусмери своју склоност размишљању. Пронађени су разни начини да се галопирајуће мисли зауставе, да се човек умири, престане размишљати и сведе на пуко постојање. Свест се, разним средствима, подучава да се усредсреди на празан простор, неки објекат, реч, једноличну песмицу или вежбу. Трпе се неудобни положаји, неугодност и бол, да би се ум одвратио од мисли које га узнемиравају, да би се усредсредио само на тренутак у коме се налази и ослободио одговорности размишљања.

Процес неразмишљања обично се означава речју *медитација*. Медитација је централна тема многих школа дисциплине које покушавају повећати ниво спокојства. Уобичајена техника понављања мантре, речи или реченице, служи да избрише мисли асоцијативне врсте, којима ум иначе тежи. Док се ток мисли успорава и зауставља, човеково физиолошко стање се мења и на одређен начин постаје слично стању детета. Дисање постаје плиће, а недавни експерименти показују да се производе мождани таласи који не личе на оне које производи одрасла особа у будном стању или кад спава.

Особа које редовно медитирају уочљиво су спокојније, што се понекад назива „духовност“; то има благотворни

утицај и на време које та особа не проводи у медитирању већ дозвољава мислима да теку несметано. Као да особе које потичу из цивилизованих средина а нису као бебе ношене у наручју, медитацијом попуњавају празнину насталу због немања тог дечијег искуства које је требало да им пружи веће спокојство. Медитацијом као да доводе себе у стање налик ономе у коме нису били, које се, можда, може постићи и употребом наркотика. Особама које су у највећој мери ускраћене – а то су оне које потичу из западњачке културе – потребно је много времена да медитирањем себе доведу у стање центрираности у коме се налази једногодишња беба са целовитим континуумом. Њима би било потребно много више времена да надокнаде пропуштене оброке спокојства него припадницима неких других култура, који су у детињству много више ношене у наручју.

Источњаци, који су, уопштено говорећи, мање ускраћени од просечног Западнака, имају сразмерно већи коефицијент спокојства, тако да, уколико крену у неку од школа духовне дисциплине – зен, јогу, трансценденталну медитацију или било шта друго – треба да пређу краћи пут да би стигли до места на ком су изгубили спокој, изгубивши, као људска врста, животињску невиност. Прво се удовољава најхитнијој инфантилној потреби, али, уз упорност и време посвећено одређеној духовној дисциплини, особа свакако прелази са једног нивоа спокојства у други, све док не достигне једноставно, стабилно стање које је чини имуном на бриге и немире који настављају да нагризају све нас остале. Искусни људи, мудраци и гуруи – све су то људи ослобођени тираније размишљања, јер стварима и догађајима који их окружују не придају релативну важност као што то ми остали чинимо.

У време када сам их упознала, велики проценат Санема Индијанаца – више него суседни Јекане – активно се бавио неговањем овог нарочитог спокојства, или духовности. Повремено су при томе користили халуциногене

дрогe, али је главни метод био појање. Оно је почињало понављањем једне једине, кратке музичке фразе, састављене од три или четири слога, а настављало се, попут мантре, без напора, све док се не би почело разрађивати у измењене или додатне ноте или слоге, без свесно уложеног труда онога који пева. Искусни певачи, као и људи вешти у медитацији, брзо поново проналазе пут до појања без напора. Прелаз са размишљања у неразмишљање обавља се са лакоћом, али почетник мора да се чува напора, интелектуалне активности, враћајући се на почетну фразу када год ум убаји неку идеју која прекида потпуно невођене промене у појању.

Пошто Санеме, као ни Јекане, у детињству нису лишене свог очекиваног искуства, на путу ка спокојству имају над нама огромну предност. Пошто је испуњена личност, чврсто изграђена на осећају да је какав-треба, Санема који репродукује безбрижно блаженство детета у себи често и потпуно, може себе ослободити од спољних граница интелекта далеко брже и ефикасније.

Задивљује проценат Санема који су постигли истински импресивно стање радости и хармоније са сопственим окружењем; такав проценат је незамислив било где на свету, било на Западу или на Истоку. Свако племе има неколицину људи који живе безбрижно и срећно као најуспешнији гуруи. Познајем породице у којима готово сваки одрастао члан ужива ове особине, толико ретке у цивилизацији.

За кратко време била сам у стању да препознам, прилично тачно, која група Санема су шамани; то се видело једино по нарочитом изразу лица, јер обично само изузетно спокојне особе почињу да се баве шаманизмом.

Веза између спокоја образованог појца и моћи које би он имао као шаман веома је компликована и тајанствена, и оно мало што знам о томе није релевантно за нас. Нама је битан степен благостања који он постиже и зашто.

Ритуал је други облик ослобађања од терета бирања. Његов говор и акција изводе се коришћењем ума и тела на уна-

пред одређен начин. Нервни систем је упуслен функционисању и доживљавајући искуство, али се не захтевају ни размишљање ни бирање. Ситуација наликује оној која је карактеристична за бебу или неку животињу. Током ритуала, нарочито ако особа активно у њему учествује, на пример певањем или плесањем, организам функционише према заповести много старијој него што је налог разума. Разум се одмара; зауставља своје бесконачно скакање из асоцијације у асоцијацију, из претпоставке у претпоставку, из одлуке у одлуку. Одмор освежава не само ум већ и целокупни нервни систем, уравнотежава спокојство са неспокојством које производи размишљање.

У исту сврху одавно се, и свугде, користи понављање. Било да су у питању једноличан звук добоша, монотон појање приликом обреда, њихање главом лево-десно, тупкање стопалом у ритму музике, или педесет изговорених молитви Богородици, ефекат је „прочишћавање“. Немир се потискује, а призива мир. Дете у човеку привремено је ослобођено жудње, јер је пропуштено искуство надокнађено, или, код оних којима је то потребно, ублажена је атавистичка носталгија за невиношћу. Сви они који на неко време препусте дизгине разума свом немислећем бићу, иду ка свом већем благостању.

Друштво

Мада, током детињства и одраслог доба, постајемо све прилагодљивији различитим околностима, увек постоје границе унутар којих оптимално функционишемо. Док малом детету захтеве у највећој мери мора да испуни онај ко о њему брине, особи која расте је, да би задовољила своја урођена очекивања, потребно све више подршке друштва и културе којима припада. Човек може да *преживи* у изузетно антиконтинуумским условима, али његово благостање, радост и испуњење као целокупног људског бића могу бити изгубљени.

Посматрано са више тачки гледишта, човеку би било боље да је мртав, јер животна сила, у својој непрестаној тежњи да исправи грешку и заокружи развој, користи, поред осталог, немир, бол и читав низ других начина који дају знак да ствари нису како-треба. Резултат тога је осећај незадовољства у свим својим облицима. У цивилизацији, чест исход функционисања тог система је стални осећај јада. Пречесто, давно неиспуњене потребе тиште човека изнутра, а споља га притискају околности на које није довољно припремљен, нити за њих довољно зрео. Живимо животом за који нас наша еволуција није опремила, а додатно смо хендикепирани покушавајући да се са свим тим изборимо моћима које су осакаћене личним осећајем ускраћености.

Животни стандард нам расте, али с њим не расте и наш стандард благостања, или квалитета живота, осим ретко, обично на дну друштвено економске лествице, где

су глад и хладноћа још увек фактори губитка осећаја благостања. Много чешће су узроци незадовољства нејасни.

Можда је најчешћи узрок губитка постојећег нивоа благостања и настајања непријатних осећања зебња од способности Себе да се бавимо Другима. На основу дуго-трајног осећаја да је пропуштено нешто што би све поставило на своје место, Ја је ослабљено у самим својим темељима и лакше постаје жртва забринутости због свакодневних догађаја. Али наша очекивања такође укључују и одговарајућу културу у којој ћемо користити своје способности, и када год су околности у којима се особа налази ван параметара очекивања, доћи ће до губитка благостања.

Било би тужно непрактично, нереално и утопијски описати културу у какву треба наша да се промени да би испунила захтеве нашег континуума. Чак и када би се та промена догодила, она би била прилично некорисна, јер, ако се не бисмо прво ми променили, она би била само лоша вежба осуђена на непосредно изобличавање и, коначно, дезинтеграцију.

Ипак, може нам користити ако покушамо да утврдимо неке квалитете које би култура морала да има, у једном или другом облику, да би одговарала захтевима континуума њених припадника. Прво, био би јој потребан језик на коме би могао да се развија људски потенцијал за вербализацију. Детету треба да је омогућено да чује како одрасли разговарају међу собом и да има вршњаке са којима ће комуницирати на сопственом нивоу интересовања и развоја. Такође је важно да увек има и нешто старије другове, тако да може да стекне осећај куда иде пре него што тамо стигне. На тај се начин упознаје са садржајем својих све већих интересовања, па може да га без напора прими када буде за њега спреман.

На исти начин, активностима једног детета потребно је и друштво и пример. У друштву које му то не обезбеђује он губи своју ефикасност, као и благостање.

Сигуран знак да неком друштву нешто озбиљно недостаје јесте јаз међу генерацијама. Ако млађа генерација не жели с поносом да личи на своје старије, онда је друштво изгубило сопствени континуум, сопствену стабилност и, вероватно, не поседује културу која заслужује тако да се назове, јер ће бити у сталном стању промене из једног незадовољавајућег система вредности у други. Ако млађи чланови друштва осећају да су старији смешни, или да греше, или да су досадни, онда немају природан пут који би следили. Осећаће се изгубљени, неспособни и преварени и биће љути. Старији ће се такође осећати преварени, и фрустрирани због губитка континуитета у култури и сматраће себе, као и њихова деца, бескорисним.

Стално обећавање да ће доћи „боље сутра“ (без којег би наши животи изгледали тако неподношљиво да то једва можемо да замислимо) не значи ништа припадницима једног развијеног, стабилног, поносног и срећног друштва. Отпор који пружају променама чува њихове обичаје и функционише спречавајући новине. Наше сопствено незадовољство, утемељено у масовној ускраћености и отуђености, са друге стране, преплављује културни израз наше природне склоности да се одупиремо промени и тера нас да обавезно гледамо напред тражећи „нешто боље“, без обзира на „предности“ које можда сада већ свако од нас има.

Потребан је устаљен начин живота, који од људи захтева онолико рада и сарадње колико је то њима природно. Рад би требао да буде такве врсте да особа чијим је ранијим захтевима удовољено у њему ужива, тако да има живу жељу да се понаша друштвено и да искористи своје способности.

Породице би требале да буду у блиском контакту са другим породицама, и сви за време свог радног века треба да имају прилику да се друже и сарађују. Жена остављена сваки дан сама са својом децом лишена је друштвене стимулације и потребна јој је емоционална и

интелектуална подршка коју јој деца не могу дати. Отуда имамо лошу мајку, лоше дете, породицу и друштво.

У нашем друштву, домаћица би, уместо да игра улогу жене која пати јер је везана за кућу, могла уредити да своје кућне послове обавља са пријатељицама које близу станују, можда тако што би прво радиле у једној кући, а онда у другој. Оно што ми данас називамо група за игру, обезбеђује све елементе потребне за успешну радну групу, у којој мајке, и друге особе, могу да се ангажују кроз користан и интересантан посао, док деца сама измишљају игре или се укључују у посао, без додатне пажње одраслих осим оне која је апсолутно неопходна да им омогући да се укључе у посао. Место деце на периферији пажње одраслих, пре него у њеном центру, омогућиће младима да сами открију шта их интересује и којим темпом ће нешто радити, а да се на њих не врши притисак и да им се увек обезбеди довољно различитог материјала и простора на територији на којој би испробавали и откривали своје потенцијале. Међутим, која год да је главна активност – ткање, производња нечега, сликање, вајање, поправка или нешто друго – треба превасходно да је обављају одрасли, и за себе, а да се деца, без прекидања активности, дозволи да се у њу укључују. На такав начин сви ће се понашати природно, без присиле, а родитељи не морају да се спуштају на ниво деце, нити деца морају да се прилагоде на оно што одрасли сматрају да је за њих најбоље и тако их спрече да се сами мотивишу спонтано и без унутрашњег конфликта.

Деца би требало омогућити да свуда иду са одраслима. У културама као што је наша, у којима је тако нешто прилично неизводљиво, школе и учитељи могли би научити да што више искористе тежње деце да опонашају и да примењују своје вештине када су сами мотивисани, а не да их „уче“.

У друштву које има здрав континуум, различите генерације би живеле под истим кровом, што би свима одгова-

рало. Бабе и деде би помагали онолико колико могу, а одрасли, на врхунцу својих радних способности, не би завидели подршци својим старијима више него што завиде подршци деци. Али опет, истински плодан суживот генерација зависи од тога колико су они потпуне личности и не угрожавају, као што то чини већина нас, друге, тражећи од њих да удовоље њиховим преосталим инфантилним потребама за пажњом и бригом.

Вође би се међу члановима друштва појавиле природно, као што се углавном појављују међу децом, и преузимале би иницијативу само онолико колико би се иницијатива појединца показала непрактичном. Следбеници би одлучивали кога ће следити и слободно би мењали вође како им одговара. У култури континуума, као што је јеканска, деловање вође је минимално и сваки појединац може слободно да одлучи да не поступи онако како је он наложио; али, проћи ће много времена пре него што *ми* будемо у стању да толико успешно живимо у анархији. Ипак то вреди имати на уму као правац у којем треба да се крећемо, када, и ако, наше културе и становништво то дозволе.

Број људи који живе и раде заједно износио би од неколико породица до неколико стотина људи, тако да би појединац био заинтересован да одржава добре односе са свим људима с којима долази у контакт. Чињеница да ће човек наставити да се дружи са истим људима јак је мотив да према тим људима поступа поштено и са поштовањем, чак и у нашем свету, у којем се комшије у сеоским заједницама и малим насељима осећају као мало друштво. Људска животиња не може заиста да живи заједно са хиљадама или милионима других. Човек може да успостави однос само са ограниченим бројем других људи, и у гомилама људи у великим градовима може се видети да свака особа има круг особа са којима се дружи на послу и код куће који је мање-више величине једног племена. Други око њега, међутим, стварају му осећај да има бескрајан број прилика за склапање нових познанстава уколико стара пропадну.

Јекане су ме научили много префињенијим начинима комуницирања са људима него што су они које сам познавала у цивилизацији. Њихов начин поздрављања посетилаца учинио ми се нарочито мудрим.

Први пут сам видела тај обред када сам са двојицом Јекана стигла издалека у једно јеканско село. Од мене се тада није очекивало да знам како треба да се понашам, тако да је један старији Јекана, који је у младости био међу Венецуеланцима и знао нешто шпански, дошао и поздравио ме уобичајеним венецуеланским тапшањем по рамену и, пошто смо мало попричали, показао ми где да прострем своју лежаљку.

Међутим, према двојици мојих сапутника поступили су сасвим другачије. Њих двојица су села недалеко, под велики округли кров, не проговоривши ни реч, и нико им се није обратио, а ни међусобно се нису ни погледали нити разговарали. Становници села су долазили и одлазили и посматрали нас са различите раздаљине обављајући свој уобичајени посао, али нас нико није констатовао као посетиоце. Двојица мушкараца седела су у тишини отприлике сат и по, а онда је нечујно пришла једна жена, ставила на тле испред њих мало хране и отишла. Мушкарци нису одмах узели храну; тек после извесног времена почели су у тишини да једу. Потом је неко дошао и тихо однео празне чиније. Протекло је још нешто времена.

Конечно, један човек је лагано приступио и застао, наслонивши се на стуб који је придржавао кров иза посетилаца. После неколико тренутака изговорио је, врло тихо, неколико слогова. Протекла су још два минута пре него што је старији посетилац одговорио, такође кратко. Опет се над њима затворила тишина. Када су поново проговорили, чинило се као да хоће поново да се врате у тишину из које су изашли. Никакав притисак није вршен на лични мир и достојанство ниједног од те двојице. Када је разговор оживео, дошли су и други; стајали би по страни неко време, а затим би се придружили. Сви они као да су осе-

ћали спокојство сваког од те двојице, спокојство које је морало да се сачува. Нико никога није узнемиравао. Ни у једном гласу није се осећао емотивни притисак. Сваки човек остао је у свом центру.

Није протекло много времена, а усред разговора зачуо се смех, који је десетак људи понео горе-доле на таласима међусобног заједништва.

Кад је сунце зашло, жене су окупљеним мушкарцима послужиле јело, а до тада су већ дошли сви мушкарци из села. Размењене су новости и било је много смеха. И становници села и посетиоци били су савршено уклопљени у атмосферу, без нервозе или осећаја да нешто није како треба. Када би наступила тишина, она није била знак прекида комуникације, већ је представљала време које је сваки човек посветио да буде у миру са собом и да се увери да је тако и другима.

Када би мушкарци из села одлазили на дуг пут да тргују са другим Индијанцима, по повратку би их њихови саплеменици и породица примили на исти начин: били би остављени да седе у тишини довољно дуго да поново стекну осећај за сеоски живот, а онда би им, као да се ништа није десило, пришли не вршећи никакав притисак и не показујући емоције.

Склони смо да сматрамо да су странци и егзотични људи једнообразног карактера, а таквима нарочито сматрамо примитивне људе. Наравно да грешимо. Чланови друштва се поводе за локалним обичајима и утолико су слични, али међу појединцима постоје разлике, јер у друштву које има здрав континуум појединци слободније изражавају своје урођене особине, пошто друштво нема потребу да их се плаши и не покушава да их се ослободи.

С друге стране, у цивилизованом друштву, у различитом степену – зависно од тога колико су далеко од норми континуума, разлике међу људима су умногоме израз начина на који су се они прилагодили променама сопствене личности узрокованим квалитетом и обимом лишавања

које су искусили. Људи су, стога, недруштвени и друштво почиње да се плаши и њих и других знакова одступања међу својим члановима. Уопштено говорећи, што је једна култура мање усклађена са континуумом, она врши већи притисак на појединца да глуми, јавно и приватно, да је као и сви остали.

Једном приликом изненадила сам се кад сам видела једног Јекану коме је пало на памет да се попне на врх брда изнад села да би ударао у бубњеве и викао из свег гласа, читавих пола сата, све док није удовољио свом нагону за тако нечим. Чинило се да има своје разлоге зашто то чини и поступио је тако а да га уопште није интересовало шта ће околина мислити, иако то није било уобичајено. Ја сам се изненадила, јер никада нисам доводила у питање неписан закон свог друштва по којем нормални чланови заједнице треба да гуше своје чудне и „ирационалне“ пориве да би избегли да их други подозриво гледају или да их се плаше.

Следствено овом правилу које важи у нашој култури, најпрослављеније и најуваженије личности међу нама – филмске и музичке звезде и личности попут Винстона Черчила, Алберта Ајнштајна и Гандија – имале су право да се облаче и понашају много слободније него што су себи могле дозволити пре него што су постале довољно познате да би људи престали да их гледају са подозрењем. Чак је и трагично застрањивање Џуди Гарланд било некако мање страшно јавности него што би била иста врста понашања неког комшије, јер она је била позната личност, омиљена од милиона других, па се људи нису плашили да прихвате било шта што она уради. Човек није морао да се ослони на своју сумњиву способност просуђивања и прихватања.

Прилично се лако може запазити да мање поуздани међу нама више сумњају на друге. Таква особина се може сматрати неуротичном и антисоцијалном у једном друштву које прописује да његови чланови буду поуздани,

али се може сматрати савршено друштвеним понашањем у друштву у којем је обичај да се, када год је могуће, превари друга особа, уз претпоставку, наравно, да ће и она поступити исто тако. У том случају особа рачуна да се у припаднике њене културе не може имати поверења и стално ће тражити прилику да их у тој игри надигра. То функционише као *modus vivendi* у многим државама, што је можда само мало незгодно за наивног посетиоца који долази из земље у којој је фер плеј важан део онога што се сматра друштвеним понашањем.

Пословни контакти Јекана утемељени су, као и начин на који дочекују придошлице, у изузетно великој жељи да се избегне напетост. Имала сам ретку прилику да боље упознам њихово углађено понашање када сам једном имала да обавим неки посао са јеканским поглавицом Анђу-ом. Он је управо тада био почео да ме обучава да се понашам као они, јер је према мени до тада поступао као према некоме ко није човек и коме се не одаје поштовање које заслужује права особа (Јекана); од мене се није ни очекивало да се понашам као права особа. Ниједна лекција коју ми је дао није била у облику вербалног упутства или објашњења, него су у питању била искуства која су требала да у мени издвоје, или, тачније речено, да распетљају моју урођену способност да препознам и да одаберем оно што највише одговара ситуацији. Могло би се рећи да је покушавао да одвоји мој осећај за континуум од огромних наслага које му је наметнула моја култура.

Већ сам поменула ту прилику када ме је Анђу запитао шта бих узела у замену за комад стакленог накита. Одмах сам му одговорила да желим шећерну трску, пошто је наша експедиција изгубила залихе шећера када се кану преврнуо у брзацама и пошто сам толико чезнула за нечим слатким да ми је то постало опсесија. Сутрадан смо, да бисмо обавили ову размену, отишли са његовом женом у поље шећерне трске (код Јекана само жене секу шећерну трску).

Анђу и ја седели смо на пању покрај поља у које је његова жена ушла, а затим се вратила са четири стабљике. Спустила их је на земљу, а Анђу ме је запитао да ли желим још.

Наравно да сам желела више. Желела сам да добијем што више, па сам му одговорила потврдно.

Жена је опет отишла у поље и вратила се са још две стабљике. Ставила их је на гомилу са другима. „Још?“, запитао ме је Анђу.

Поново сам рекла: „Да, још!“, а онда ми је синило. Ни смо се цењкали са циљем да свако од нас прође боље. Анђу је тражио од мене, на другарски начин и са поверењем, да сама проценим каква би била поштена размена и био је спреман да пристане на моју процену. Када сам схватила своју грешку, збунила сам се и позвала његову жену, која је отишла са мачетом у поље, да се врати: „*Toini!*“ – Само један! Тако сам накит заменила за седам штапова шећерне трске и, пошто сам схватила о чему је реч, све је обављено без осећаја напетости код било кога од нас.

Мени се не чини да ће наш начин трговине постати тако „цивилизован“ као што је јекански. Причу сам испричала само као пример онога што може бити усвојено као начин понашања уколико га култура пропише, и уколико се може рачунати на то да су припадници друштва мотивисани да буду друштвени, а не недруштвени.

Друштво које прописује мање пријатне и мање привлачне обичаје и даље ће изискивати прилагођавање друштвено мотивисаних чланова. Санема Индијанци, чија се култура јако разликује од културе Јекана, сматрају, на пример, да је у реду да нападну село другог племена Санема, украду што више могу младих жена и поубијају што више мушкараца.

Не можемо знати када и зашто је настао тај део њихове културе, нити зашто Живаро Индијанци, на другој страни јужноамеричког континента, сматрају да свака смрт мора бити освећена, без обзира на узрок. Корисно

је уочити да ће заједница друштвено мотивисаних појединаца живети по диктату своје културе. Недруштвено или криминално понашање не развија се у људима чија очекивања континуума нису осујећена. Баш као што убица у мрачној улици извршава недруштвени акт а војник који убија непријатеља га не извршава, тако се приликом процене друштвености извршиоца дела свугде у обзир узима мотив, а не поступак.

Ми бисмо, вероватно, волели када бисмо кооперативност нашег друштва могли приписати хуманој култури. Али, када се каже „хуман“, мора се подразумевати поштовање људског континуума. Култура која захтева да људи живе на начин за који их њихова еволуција није припремила, која не испуњава њихова урођена очекивања и стога их тера да се прилагођавају више него што могу, просто је осуђена на то да оштети личности својих људи.

Један од начина да се изврши превелик притисак на човекову личност јесте да јој се ускрати испуњење њеног минималног захтева за подстицајима. Из тога проистекао губитак благостања поприма облик који називамо досадом. Чуло континуума, производећи такво непријатно осећање, мотивише особу да престане да ради то што ради. Ми у цивилизацији обично сматрамо да је „исправно“ да се досађујемо, па проводимо године радећи монотон посао у фабрикама и канцеларијама, или по цео дан радећи сами досадне свакодневне послове.

Јекане, с друге стране, са својим брзим и оштроумним осећајем за границе сопственог континуума, за своју способност прилагођавања без губитка благостања, чим осете да им је досадно, гледају да одмах престану да раде оно што раде.

Кад планирају да раде монотон посао, снађу се и доскоче досади. На пример, жене које треба да праве даске за рендисање маниока, уместо да ређају ред по ред металних парчића у даску, прво направе облик дијаманта, а онда попуњавају преостали простор, па им је посао занимљивији.

Други пример је грађење крова, које се изводи тако што се палмино лишће везује лијаном за рам крова. Мушкарци седе на скелама са гомилама лишћа – сваки лист је дугачак 2-3 центиметра – и везују један по један. Постоје различити начини да се избегне досада а да се велики кров ипак направи. Прво, позивају се сви мушкарци из сопственог и суседног села да помогну да се посао брзо обави. Пре него што дођу, жене су већ ферментирале довољну количину маниоке да би сви били орни оних дана које ће проводити у послу. Да би се придонело свечарској атмосфери, људи боје лица и стављају пера и ђинђуве, док један од њих готово све време маршира околу лупајући у бубњеве. Мушкарци и дечаки разговарају и шале се док раде, а када пожелеле, сиђу доле да раде нешто друго за промену. Понекад велик број људи ради одједном, а други пут је за рад расположена само неколицина. Свима је добро; свим гостима храну припрема породица чија се кућа гради и чији су мушкарци ишли у лов да би обезбедили месо за храну.

Током дана кад сви пију и сви су поднапити, док ноћу мушкарци, жене и деца пију још више, а мушкарци су веома пијани, зачуђује да нема знакова агресивности.

Они имају тако мало потребе да процењују једни друге и са лакоћом прихватају индивидуалне разлике, што је, можда, такође израз њихове испуњености. У нашој култури запажамо да се фрустрираније особе истовремено понашају чудније и осећају снажнији порив да процењују друге, закључујући да су једни прихватљиви, а други неприхватљиви, било као појединци или у групи, на основу религије, политике, нације, расе, пола, па чак и узраста.

Када особа као дете није стекла утисак да је вољена, почиње да мрзи саму себе, што је зачетак безумне мржње уопште.

Интересантно је да, мада Јекане сматрају Санема Индијанце за инфериорна бића варварског понашања, а Санеме гаје благу одбојност према јеканском надменом по-

нашању према њима, ниједна од поменутих група нема ни најмању жељу да угрози или се умеша у начин живота оне друге. Они се међусобно често посећују, тргују и иза леђа збијају шале једни на рачун других, али међу њима никада нема сукоба.

Велики део наше трагедије представља губитак осећаја да као припадници људске врсте имамо „права“. Са резигнацијом прихватимо не само досаду, већ и кршење других права на оно што нам је, након опустошеног детињства, преостало од континуума. На пример, кажемо: „Сурово је држати тако велику животињу у стану у граду“, а говоримо о псима, никад о људима који су још већи и осетљивији на своје окружење од паса. Дозвољавамо да нас бомбардује бука машина, саобраћаја и гласних радио-апарата наших комшија, и очекујемо да странци поступају грубо према нама. Учимо да очекујемо да нас наша деца презиру, а наши родитељи нервирају. Прихватимо да живимо нагризани несигурношћу не само у вези са својим радним способностима и понашањем у друштву већ и у вези са својим браковима. Узимамо здраво за готово да је живот тежак и сматрамо се *тамичним* са оно мало среће што добијемо. Не сматрамо да на срећу имамо право самим тим што смо се родили, нити очекујемо да она буде више од мира или задовољства. Истинска радост, стање у којем Јекане проводе већи део свог живота, међу нама се изузетно ретко среће.

Када бисмо имали прилику да живимо онаквим животом за какав смо еволуцијом припремљени, велики број наших садашњих мотива би се променио. Прво, не бисмо мислили да деца треба да буду срећнија него одрасли, нити да млађа одрасла особа мора бити срећнија од старе особе. Као што смо видели, тако размишљамо углавном зато што смо у сталној потрази за неким циљем, који ће, надамо се, вратити у наше животе изгубљен осећај да је све-како-треба. Кад постигнемо циљеве и откријемо да нам и даље недостаје оно нешто што не знамо да именујемо а што нам није било доступно још од времена кад смо

били бебе, постепено губимо веру да ће нова прегршт нада утолити сталну чежњу. Такође, учимо себе да прихватимо „стварност“ и да тако, колико год можемо, смањимо бол од сталних и честих разочарања. У одређеном тренутку у својим средњим годинама почињемо да говоримо себи да смо пропустили, због овог или оног, да уживамо у савршеном благостању и да морамо живети са последицама тога у стању сталног компромиса. Такво стање ствари тешко да води радости.

Дечије жеље уступају место жељама наредних фаза детињства, а свака група испуњених жеља уступа место новима. Жеља да се играмо полако престаје, жеља да радимо јача док растемо, а жеља да пронађемо привлачног припадника супротног пола и да са њим поделимо живот, пошто је испуњена, уступа место жељи да се ради за партнера и да се имају заједничка деца. Развијају се матерински и очински нагони. Потреба да се дружимо са себи сличнима испуњава се од детињства до смрти. Како се испуњава потреба одраслих у њиховим најбољим годинама да иницирају и спроводе своје планове, а затим, са годинама, слабе њихове физичке моћи, јавља се жеља да видимо вољене особе како постижу успех, желимо мир, желимо мање разноликог искуства, да осетимо да се круг живота одвија уз све мање нашег ангажовања и, на крају, без икакве помоћи, пошто се испуни последњи животни низ жеља не замењује га ништа осим жеље за одмором, за престанком постојања.

У свакој фази, утемељен чврсто на окончању претходне фазе, подстицај жеље добија пун одговор. Стога, ако сте млади, нисте у истинској предности у односу на оне који су стари. Свако доба има своја карактеристична задовољства и, пошто је свако испунило своју групу жеља по реду, нема потребе завидети младима, ни желети да се буде у другом а не у оном добу у којем смо, па ћемо уживати у задовољствима које оно са собом доноси све до смрти, укључујући и њу.

Патња и болест, смрт оних које волимо, проблеми и разочарења ремете колотечину среће, али не утичу на чињеницу да срећа *заиста* представља нормално стање, нити утичу на тежњу континуума да поправи шта треба и то стање поврати.

По правилу, чуло континуума, ако му је омогућено да функционише током целог нашег живота, способно је да води рачуна о нашим интересима боље него што би могао било који систем који би смислио разум.

Поновно покретање принципа континуума

Енергетско поље детета које је у сталном контакту са телом особе која га чува, сједињава се са енергетским пољем те особе, и вишак енергије њих обоје може се ослободити само њеним активностима. Дете може да остане опуштено, не скупљајући у себи напетост, пошто се његов вишак енергије улива у енергију особе која се о њему брине.

Постоји уочљив контраст између понашања јеканске бебе у наручју и наших беба, које већину времена проводе физички изоловане. Јеканске бебе су опуштене и лако их је носити, јер не пружају отпор када се држе у наручју ни када се носе у било којем другом згодном положају. Наше бебе, са друге стране, ритају се згрченим ножицама, машу бесно ручицама и извијају леђа. Копрцају се и грче у својим креветићима и колицима за бебе и, када их узмемо у наручје а оне наставе с таквим покретима, тешко можемо да их држимо. Оне покушавају да се ослободе нагомилане напетости, јер су примиле више енергије него што им прија или што могу ослободити. Када их узбуди пажња неке особе, често испуштају продорне крике. Тиме бебе исказују задовољство, али подстицај изазива жестоку мишићну реакцију која ослобађа нешто од нагомилане енергије.

Пасивна беба, удобно смештена у свом континууму, пошто су њена очекивања сталног физичког контакта задовољена, готово да се не труди да ослободи енергију,

препуштајући то активној одраслој особи или детету које је држи у наручју. Међутим, ситуација се радикално мења оног тренутка када је беба завршила фазу боравка у наручју и када почиње да пузи. Она сама мора да се ангажује око протока сопствене енергије, барем за време оних сати током дана када је одвојена од мајке. Тада она јако повећава своју активност. За кратко време беба почиње успешно да гмиже и она се креће задивљујућом брзином, која се још више повећава када почне да пузи. Ако је не ограничавају, беба пузи енергично и упорно по простору који јој је доступан, трошећи вишак енергије док истражује свет у коме ће живети.

Када дете почне да хода, трчи и да се игра, то чини темпом који одраслој особи може изгледати грозничав. Одрасла особа која би покушала да држи корак са дететом ускоро би пала исцрпена. За дете су његови вршњаци и старија деца много погодније друштво. Оно жели да их опонаша и то чини на најбољи могући начин. Нико не обуздава дететову силну активност осим њега самог. Када се умори, одлази да се одмори код своје мајке или, ако је старије, у свој кревет.

Међутим, дете није у стању да елиминише довољно енергије да би се осећало угодно ако су због нечега, што се у цивилизацији често дешава, његове активности ограничене или тиме што се не игра напољу довољно дуго, или зато што има мало простора у кући, или је заробљено у оградици за игру, креветићу или високој столици.

Када заврши фазу у којој шутира ногама, маше рукама и укрућује леђа да би се ослободило нелагодности због непотрошене енергије, ускоро ће, по свој прилици, открити да је неугодни вишак енергије у великој мери концентрисан у гениталијама и да, стимулишући их, може учинити да вишак енергије из тела потече у њих све док се нагомилани притисак не ослободи. На тај начин, мастурбација постаје сигурносни вентил за вишак енергије који дете није потрошило током својих дневних активности.

На сличан начин сексуална предигра одраслих људи концентрише вишак енергије, који се ослобађа оргазмом. Отуда сексуални акт има две сврхе: једна је репродуктивна, а друга је враћање на угодан енергетски ниво.

Људе које је ускраћеност оставила да живе у стању напетости међу разним видовима сопствене личности, оргазам често ослобађа само површинског дела енергије заробљене у стално напетим мишићима. Овакво недовољно ослобађање вишка енергије ствара прилично хронично стање незадовољства, које се испољава као нерасположење, неумерено интересовање за секс, неспособност концентрације, нервоза или промискуитет.

Да би за ускраћену одраслу особу ствари биле још горе, њена потреба за физичким изразом секса помешана је са потребом за несексуалним физичким контактом која је преостала из детињства. Уопштено говорећи, та друга потреба се у нашем друштву не признаје и свака жеља за контактом сматра се сексуалном. Отуда се сексуалне забране примењују и на све друге несексуалне облике физичког контакта које доприносе осећању угодности.

Штавише, деца и одрасле Јекане, који су у детињству имали контакт који им је био потребан, и даље јако уживају у контакту, да седе близу један другог, да леже у истој лежаљци или да дотерују један другог.

Много више него њима, *нама* је потребно да порушимо постојеће табуе и признамо себи људску потребу за благотворним дејством контакта. Наша неиспуњена инфантилна потреба бескрајно повећава потребу за контактом коју бисмо и иначе природно имали, као деца и као одрасле особе. Међутим, исто као што постоји потреба, постоји и могућност да се она задовољи, само кад бисмо хтели.

Под широким плаштом секса, непрепозната као засебан нагон, налази се потреба да нас загрле, да будемо под заштитом друге особе, да нас мазе као бебе и да се осећамо вољенима, не зато што смо донели кући плату или испекли колач, већ, једноставно, зато што постојимо. Уми-

рујућа атмосфера коју брачни партнери стварају кад тепају једно другом, називају се дечјим именима и причају као мала деца, помаже им да испуне празнине које су остале кад су их родитељи занемаривали. Широко коришћење дечјег говора сâмо је по себи доказ да та потреба непрекидно постоји.

Често потреба за сексом и потреба за топлином проистичу једна из друге. Код одраслих, задовољење актуелније потребе може изазвати појаву друге. Ако се муж после једног дана у канцеларији осећа нарочито несигурним, он ће желети да загрли своју жену и да она њега загрли, да му укаже пажњу. Али, када се таквом захтеву удовољи, муж може открити да се његово интересовање за жену претвара у сексуално. Међутим, у нашем друштву он би се могао осећати *обавезним* да пређе на секс, пошто те две потребе нису у његовом уму разграничене као независне једна од друге.

Љубав двоје одраслих који су били лишени блиског контакта у детињству представља, нужно, мешавину тих двеју потреба, а она је другачија код сваке особе јер зависи од врсте лишавања. Парови морају научити да узимају у обзир своје специјалне захтеве, као и специјалне захтеве својих партнера, и да покушају да их што боље задовоље уколико желе да имају „добар брак“.

Међутим, важно је раздвојити потребу за сексом и потребу за топлином, за мајчинском врстом физичког контакта. Верујем да би уз јасно сагледавање различитости тих двеју потреба и мало вежбе одвојеног задовољавања сваке од њих, могло бити размењено много више тоpline без компликација које доноси сексуални контакт кад није пожељан. Огромни резервоар чежње за утешном физичком блискошћу могао би се знатно смањити када би постало друштвено прихватљиво да се, док се шетамо, држимо за руке са својим пратиоцем без обзира на то којег је пола, да седимо додирујући се са онима с којима разговарамо, а не само близу њих, да седимо у крилу друге

особе на јавном месту, као и код куће, да помилујемо некога по коси када пожелимо, да се грлимо слободније и јавно и, уопште, да своје пориве за нежношћу не обуздавамо, осим кад их друга особа не жели.

Неке тзв. групе за дружење већ су учиниле извесне потезе у правцу успостављања ближег контакта међу људима. Изгледа да оне подржавају додиривање и грљење чак и кад не знају тачно зашто им је то потребно. У једној групи је изведен експеримент који је постигао изузетан успех. Експеримент се зове „људски сендвич“, а састоји се у томе да једна особа стане између две друге; две стоје као да плешу образ уз образ, док је трећа наслоњена на леђа једне од њих. Особа у средини држи подигнуте шаке, а друге две наслониле су своје шаке на њен длан и надланицу. Особа у средини обгрљена је онако како је не може обгрлити ниједна друга одрасла особа, осим можда ако је једна патуљак а друга див. У извештају експеримента наводи се да се особа у средини осећа савршено блажено.

Када се пође са становишта континуума и схвати шта је то што је човеку потребно и зашто, могуће је боље разумети сопствено понашање и понашање других. Могли бисмо престати да оптужујемо своје родитеље или друштво да су нам учинили нажао и схватити да смо сви жртве лишавања. Патријарси и хипији, романописци и учитељи, и неваљали мали дечаџи – сви покушавају да нађу пут до осећаја да је све-како-треба. То исто покушавају филмске звезде, политичари, криминалџи, уметници, хомосексуалџи, борци за женска права и бизнисмени. Пошто смо животиње, не можемо а да не тежимо испуњењу својих очекивања, без обзира на то у какву је нелогичну збрку комбинација лишавања претворила наше актуелно понашање.

Али, сама спознаја проблема и схватање да смо сви ми само жртве жртава, да нико не побеђује, неће нас излечити. У најбољем случају то нам може помоћи да закорачимо у правом смеру, уместо да се удаљавамо од благостања.

Појам континуума, међутим, може имати и непосредније примене. Има разлога да се верује да се пропуштено искуство може надокнадити деци и одраслима без обзира на њихово животно доба. Један од разлога за такву наду јесте постојање јасног доказа да потреба наставља да постоји као потреба док ускраћено дете одраста, као и пошто одрасте. Ми идемо даље тражећи испуњење својих инфантилних захтева. Али, пошто нам није јасно за чим трагамо, постижемо само ограничен успех.

Озбиљан разлог да верујемо да се ускраћеност бебе за доживљај у наручју може код деце и одраслих лечити, а можда и излечити, јесте нешто што су показали доктори Доман и Делагато у својој клиници у Филаделфији: да се старија деца и одрасли који нису у детињству гмизали и пузали, могу накнадно вратити тим фазама, захваљујући чему су, онда, способни да развију и друге своје способности.

Конкретније, они су открили да људи којима у детињству није било дозвољено да иду на све четири у време када је то требало да чине, и којима је онемогућено, оградицама за игру или на неки други начин, да испуне своју потребу за гмизањем и пузањем, нису успели да потпуно развију своје говорне способности. У неким случајевима особе су због тога муцале, а пошто су им омогућили да неколико месеци, по један сат дневно или више, гмижу и пузе као бебе, излечили су се. Поред тога, учили су их да допусте једној страни мозга да потпуно управља другом, ако то већ није био случај. То значи да је свако ко није био дешњак, или свако код кога је потпуно преовладала лева страна, увежбаван да такав постане.

Доман и Делагато почели су рад са децом оштећеног мозга, али су затим открили да могу побољшати говорне способности „нормалних“ студената Више школе „Чеснат хил“, у којој је Делагато био помоћник директора. Поделио је дечаке у две групе и подвргао их школском тесту говорних способности. Онда је једној групи дао да шест недеља

интензивно гмижу, пузе и вежбају превласт једне стране мозга над другом. Друга група ишла је на обичну наставу. Потом је поновио тест говорних способности. Група оних који нису пузали освојила је 6,8 поена. Експериментална група освојила је запањујући просек од 65,8 поена. Вежбе пузања и превласти једне стране мозга над другом уведене су као редовне вежбе за све у млађим разредима Више школе „Чеснат хил“, као и за школски рагби тим.

Резултати које су дечаки постигли упућују на то да им је у детињству свима одреда била ускраћена фаза пузања. Наду на успех налазимо у чињеници да им се искуствени доживљај може обезбедити независно од његовог природног хронолошког редоследа а да буде од користи. Тако се потврђује да се инфантилне потребе настављају у очекивању да буду задовољене, те да се могу испунити у било којем узрасту.

Чини ми се да можемо закључити да се и ранији и за развој значајнији доживљаји који су пропуштени у време када је дете требало да буде ношено у наручју, такође могу надокнадити касније у животу ако се пронађе начин да се тако нешто учини. Није никакав проблем навести децу и одрасле да пужу унаоколо на рукама и коленима ако је то оно што им је потребно, али враћање сасвим великог детета или одрасле особе у наручје представља нешто већи проблем.

Мала деца која као бебе нису била ношена у наручју могу имати огромне користи ако их, једноставно, родитељ (или неко други) држи у крилу када год је то могуће, и ако им се дозволи да спавају у кревету са родитељима. Вероватно неће проћи много времена пре него што добију све што им је потребно и појеле да имају свој кревет, баш као што би тако нешто и раније пожелели да су од рођења спавали са својим родитељима.

У овом тренутку, уз обичаје какви су наши, спавати у истом кревету са својом бебом личи на прилично радикалан захтев. Исто тако радикалном сматра се и идеја да се

беба стално носи у наручју, и док је будна и док спава. Али у светлу континуума и његове бескрајне старости, радикална је наша сићушна историја, јер је одступила од давно установљених понашања људи и других живих бића која су постојала пре појаве човека.

Неки људи се буне и кажу да би се плашили да ће згњечити бебу која лежи поред њих или да ће је угушити постељином. Али, заспала особа није ни мртва нити у коми, осим ако је мртва пијана, потпуно дрогирана или болесна. Чак и када спава, човек је донекле стално на опрезу.

Сећам се првих ноћи када сам свој кревет делила са мајушним мајмунчетом. Прве ноћи будила сам се десетак пута, плашећи се да ћу га згњечити. Друга ноћ је била готово у истој мери непреспавана, али сам за неколико дана схватила да сам, док спавам, свесна његовог положаја и да спавам имајући га на уму, као и многе друге велике животиње које спавају са малим животињама. Мени лично изгледа да су, захваљујући томе што су родитељи свесни, мање шансе да се она угуши у постељини у њиховом кревету него у свом покривачу, сама у својој соби.

Људи такође брину да ли је у реду да беба буде ту када родитељи воде љубав. Међу Јеканама бебино присуство сматра се нормалним, а мора да се тако сматрало и стотинама милиона година пре нас.

Чак може бити да, зато што *није* присутно, дете пропушта важну психобиолошку везу са својим родитељима, што га затим оставља са осећајем чежње за њом; она се касније претвара у потиснути, кривицом оптерећени комплекс Едипа или Електре – жељу да се води љубав са родитељем супротног пола, док дете, у ствари, једино жели дечију пасивну улогу. Када се квалитет његове чежње променио и када се пасивног учешћа не може сетити нити га замислити, оно је чежњу превело у активно учешће. Можда ће истраживања показати да смо у стању да спречимо овако моћне зачетке поражавајуће кривице, која омета и социјализацију.

Веома је распрострањено мишљење да ћемо детету или беби, ако им посвећујемо превише пажње, онемогућити да се осамостале, и да ћемо им, ако их стално носимо у наручју, ослабити самопоуздање. Већ смо видели да бебино самопоуздање проистиче управо из потпуно завршене развојне фазе проведене у наручју, а то је фаза у којој је беба увек присутна, мада је ретко центар пажње. Беба је, једноставно, ту, усред живота особе која о њој брине, стално доживљавајући разна искуства док је безбедна у наручју. Када сиђе са мајчиног колена и почне да гмиже, пузи и хода по свету даље од мајчиног тела, она то чини без уплитања других („заштите“). Тада је задатак мајке да буде *доступна* детету када оно дође до ње или је позове. Она не треба да усмерава дететове активности, нити да га штити од опасности од којих ће оно бити сасвим способно да се заштити ако му се пружи прилика. То је можда најтежи део преласка на начин функционисања у складу са континуумом. Свака мајка ће морати, онолико колико може, да верује у способност сопствене бебе да се избори за опстанак. Мало је родитеља који дозвољавају детету да се слободно игра оштрим ножевима, ватром и покрај воде, што Јекане чине без размишљања, знајући сасвим добро да дете има изванредне способности опстанка. Уколико цивилизована мајка мање преузима одговорност за безбедност своје бебе, беба ће се брже и боље осамостаљивати. Беба ће знати када јој је потребна помоћ или утеха. Треба је оставити да она поставља захтеве. Не треба је одвајати од мајке, али мајка мора да *понуди* детету апсолутни минимум вођства.

Презаштићено, несигурно дете јесте дете чију је предузимљивост стално кочила превише ревностна мајка. Дете које су држали у наручју првих неколико битних месеци, није такво.

Биће, наравно, проблема приликом превођења лекција о континууму научених од Јекана тако да се оне могу корисно применити на наше, сасвим различите прилике. По мом мишљењу, најбоље је да човек одлучи да остане оно-

лико близу континууму колико је могуће. Кад постоји воља за то, начине којима се то постиже откриће здрав разум.

Оног тренутка када мајка схвати да ће ношење бебе у наручју током шест или осам месеци осигурати дететово касније самопоуздање и поставити основе да оно постане друштвено, незахтевно и од помоћи у наредних петнаест или двадесет година које ће провести код куће, чак ће јој и лични интерес рећи да не штеди себе од „муке“ ношења бебе док ради кућне послове или је у куповини.

Верујем да огромна већина мајки истински воли своју децу и да их лишава искуства суштински важног за њихову срећу само зато што нема појма шта је узрок дечије патње. Када би схватиле агонију бебе остављене да плаче у креветићу, њену ужасну чежњу и последице те патње, као и утицај ускраћивања на развој дететове личности и на остварење успешног живота, не сумњам да би се бориле да дете не остане само ниједан тренутак.

Даље, верујем да, кад мајка једном почне да служи интересима континуума своје бебе (а тиме и свог мајчинског континуума), културом збуњен инстинкт у њој побуниће се, подићи главу и ступити у везу са њеним природним нагонима. Она неће *желети* да спусти своју бебу на кревет или у колиџа. Када беба заплаче, сигнал ће допрети право до њеног срца, а неће га зауставити никаква подука о подизању деце. Ако на почетку повуче правилне потезе, убеђена сам да ће прастари инстинкт победити, јер континуум је моћна сила и никада не престаје са покушајима да себе поново устоличи. Мајчин осећај да је све-како-треба када се понаша у складу са природом, учиниће много више да се поново у њој успостави континуум него било каква теорија изложена у овој књизи.¹

¹ Откад сам то први пут написала, неке мајке су ми потврдиле да сам у праву. Мада је неколицина сматрала да не би ишле тако далеко да одржавају сталну, двадесетчетворочасовну везу, утврдиле су да, што више носе бебу, то више и желе да је носе. Инстинкти су заиста однели превагу.

Различити начини живота нас и Јекана небитни су за основне појмове људске природе које разматрамо.

Многим мајкама није дозвољено да буду са својом бебом на радном месту. Ипак, такви послови се врло често могу бирати; мајке би могле, кад би схватиле колико је важно њихово присуство у првој години бебиног живота, оставити посао, јер би дететова ускраћеност оставила последице на цео његов каснији живот, поред тога што би и њој створила дугогодишње проблеме.

С друге стране, постоје мајке које морају да раде. Али оне не остављају децу саму код куће, већ унајмљују некога да их пазе, или их остављају код баке, или на неки други начин обезбеде деци друштво. Ко год да чува бебу, треба му рећи да је носа. Бебиситерке, изнајмљене за једно вече, могу се замолити да чувају бебу а не телевизор, а ако баш морају да гледају телевизијски програм, нека држе бебу у крилу. Бука и светлост неће шкодити беби, али ће јој шкодити ако је оставе саму.

Ношење бебе у наручју док се обавља кућни посао ствар је праксе. Згодан је појас преко рамена који придржава бебу на куку. Брисање прашине и коришћење усисивача може се, углавном, обављати једном руком. Намештање кревета ће бити мало теже, али довитљива мајка ће се већ снаћи. Приликом кувања је најважније да се тело особе која носи бебу налази између штедњака и бебе када постоји опасност да је нешто попрска. Проблем куповине углавном се решава пространом торбом и тако што се не купује више него што се може одједном понети. Пошто постоји толико много колиџа за бебе, не би била тако лоша идеја да купљену робу ставимо у колиџа, а бебу носимо у наручју. Постоје и леђне носиљке за бебе, са каишевима које одрасла особа пребаџи преко оба рамена, тако да су јој руке слободне. Продају се у многим робним кућама.

Од огромне помоћи би нам било када на бригу о детету не бисмо гледали као на упосленост. Требало би да научимо да старање о детету схватамо као да ништа не ра-

димо. Обављају се посао, куповина, кување, спремање, шетња и разговор са пријатељима – за њих треба обезбедити време и на њих гледати као на нешто што се ради. Бебу (и другу децу) водимо са собом увек и свуда, једноставно онако уснут. За то не треба одвајати неко посебно време, осим оних неколико тренутака кад беби мењамо пелене. Беба се може купати кад и мајка. Приликом дојења нема потребе да се престане са другим активностима. Ствар је само у томе да се начин размишљања по којем је беба у центру пажње замени начином размишљања које више одговара способном, интелигентном бићу у чијој природи је да ужива у раду и у друштву других одраслих особа.

Данашњи начин живота поставља људском континууму бескрајно много препрека. Не само што имамо обичаје који су против континуума, као што је болничко одвајање беба од мајки чим се роде, употреба дечијих колиџа, креветића и оградица за игру, као и схватање да није примерено да мајке своју бебу носе са собом на друштвена окупљања, већ су и наши станови одвојени један од другог, па су мајке лишене друштва себи једнаких и пате од досаде, а деца немају слободан и спонтан приступ својим вршњацима и старијој деци, осим у школама и групама за игру. Чак и тамо су деца обично прилично упућена на децу свог узраста, а васпитачи пречесто говоре деци шта да раде са играчкама које су им на располагању, уместо да сами дају пример који би деца природно следила.

Постоје, ипак, паркови у којима мајке и деца могу да се састану и у којима старосне групе нису одвојене. Међутим, свакој мајци и детету наметнуте су препреке, ако ничим другим оно прошлошћу, начином на који су мајке својевремено одгајане и усвојеним ставовима око подизања деце који су део наше културе. Постојаће уобичајен страх да се не понашамо у складу са важећим обичајима, јер нас сâм континуум наводи да се равнамо према ономе што је уобичајено за наше друштво.

Дете неће моћи да иде са својим оцем у канцеларију и, осим ако му је отац пољопривредник, мораће да тражи узоре негде другде.

Деца ће моћи да следе особе чији ће посао бити да преузму на себе улогу постављања узора и који ће децу упознати са друштвом којем припадају. Ако такви васпитачи заснују свој однос са децом на *доступности*, деца ће моћи сама да уче, са успехом и природно користећи људе, ствари и догађаје у свету око себе, опонашајући, посматрајући и вежбајући, мотивисана сопственом друштвеношћу и склоношћу опонашању. Не може постојати успешнији начин едукације.

Наше схватање да поседујемо своју децу и да, сходно томе, имамо право да се према њима опходимо како нам је воља, не тукући их уопште или их убијајући од батина, још је један велики проблем са којим се континуум сусреће кад се примени на живот какав ми данас водимо. Закон деци не гарантује право да не буду мучена чежњом за мајком и остављена сама да плачу и очајнички вриште. Чињеница да су људска бића и у стању да пате не даје им, сама по себи, никаква законска права која имају одрасли ако трпе насиље од стране других одраслих људи. Чињеница да патња коју су претрпели у детињству унапред одређује колико ће бити способни да уживају касније у животу и, стога, представља огромну штету која им је учињена, не доприноси њиховом бољем законском положају.

Бебе не могу да артикулишу своје приговоре. Не могу да оду до надлежних органа и побуне се. Чак не могу ни да повежу патњу којој су изложене са узроком; бебе су срећне када виде мајку да им, напослетку, прилази.

У нашем друштву људима се дају права не зато што су повређени, него зато што се због тога жале. Животињама су призната само најосновнија права, а и то само у малом броју земаља. На исти начин, људи из примитивних племена, који немају преко кога да се жале, немају никаква права која њихови, говору вешти, освајачи дају једни другима.

Обичајно право препушта мајци на вољу да одлучи како ће поступати са дететом. Али, да ли и једној мајци треба дозволити да занемари своје дете, да га ошамари зато што плаче, да га нахрани када она то жели а не када дете тражи, да га остави без икога у соби да пати само, сатима, данима, месецима, када је у самој природи детета да буде усред животних токова?

Друштва за заштиту беба и деце од насиља баве се само најтежим случајевима насиља. Нашем друштву се мора помоћи да схвати озбиљност злодела које се чини према деци а које се данас сматра нормалним понашањем.

Чак и у култури попут наше, која се развила не узевши у обзир стварне потребе својих људи, разумевањем људског континуума отварамо могућност да побољшамо сопствене шансе и уједно смањимо све оне грешке које се појављују у свакодневним ситуацијама.

Не чекајући да се друштво промени, можемо да се понашамо исправно према својој деци и да им дамо здраву основу са које ће кренути и снаћи се у свакој ситуацији у којој се нађу. Уместо што деци ускраћујемо оно што им је неопходно, због чега се у коштају са спољним светом хватају само једном руком, док им је друга забављена унутрашњим конфликтима, можемо да их поставимо на ноге са обема рукама слободним и спремним да се прихвате посла у свету око себе.

Пошто једном у потпуности схватимо последице свог понашања према бебама, деци, једних према другима и према себи самима и научимо да поштујемо праву природу своје врсте, сигурно ћемо открити још много сопственог потенцијала за радост.

Индекс имена и појмова

Авадаху, јекански лечак 115, 116
Ајнштајн, Алберт 161
Алфано, Џенроуз (Genrose Alfano) 141
Амала, дете које су одгајили вукови 48
Анђу, јекански поглавица 22, 23, 106, 107, 110, 111, 113, 162, 163
атеизам 83

Баулби, др Џон (Dr. John Bowlby) 84
бебе
брига о њима 29, 30, 44-46, 57-67, 71-78, 176-182
везаност за играчке 77
гмизање 93, 170, 174
дојење 180
ефекти ускраћености 67
когнитивне (сазнајне) способности 81-82
крућење тела и вриштање 27, 72-75
оградица 86-87, 170, 174
осећај за време 39-40
ослобађање енергије 73-77, 169-170
очекивања 40, 41, 44-47, 57-67, 69-78, 92-93
плач 27, 38, 39, 41-42, 44, 60, 69-76, 178

понашање у наручју 57-67, 69-70, 72-75, 169-170
први утисци 44, 45-47, 57-67
привлачење пажње 81-83, 89-90, 99, 177
пузање 60, 68, 87, 91, 93-94, 170, 174-175
развој у материци 37-38
рођење 37-39, 40-43, 44-46, 66-69
свесност 38-39, 41-43, 59-65
сисање прста 27, 80
улога мајке 43, 57-66, 78-87, 93-95
"утиснуће" 69-70
фаза проведена у наручју 42, 43, 44-46, 57-66, 80-83, 89-90, 114, 124-125, 128-129, 132, 133, 176-178
благостање 17, 68, 99, 124-125, 130, 148-153, 154-155, 167
бол 154, 168
реакције на њега 90-91, 113-116
болнички третман 140-141, 180
брак 126-127, 133, 166, 172
брига о деци
заштита од незгода 116-117

интелектуализирана 30, 43–44, 85, 177–178
 могућности за игру 122, 123, 157, 167
 савети стручњака 29–30, 43–44, 85, 177–178
 спавање у родитељском кревету 175–176

ван Лавик–Гудол, Џејн (Jane van Lawick–Goodall) 86

Венито, Јекана 105

Видиди, јекански дечак 105–107

говор
 као код беба 172
 развој код детета 120–122
 ускраћеност пузања и он 68, 174

голф 131

Делакато, др (Dr. Delacato) 174
 деца
 злостављана 136, 137, 138
 свађе и туче 123
 спавање у родитељском кревету 175–176
 ускраћеност, студија СЗО 84

депресија, послепорођајна 45, 69–70

дојење 180

Доман, др (Dr. Doman) 174

досада 122, 164–165, 166, 180

дрога, в. наркоманија

друштвена организација 35
 подршка појединцу 91, 154–155, 156–157

друштвено понашање 166–167, 160–162

духовност 151–153

еволуција 38, 120–121

Живаро Индијанци 163
 жиголо 133

зависност, разни облици 142–148
 заједница, величина 158
 зрелост 40

игра 122–123, 157, 167, 170, 180

идеализам 148

избор 33, 48, 149, 152

изгубљена деца 100–102

индивидуалност, поштовање 104–105, 106–112

инстинкт
 за гајење деце 178
 мајчински 136
 подривање 29–30

јаз међу генерацијама 156, 165–166

Јекане
 бебе у наручју 59–67
 болест 109–110, 113–116
 брига о бебама које пузе 93–95
 вербална комуникација 120–121
 вођство 158
 левојчице 104, 122–123
 лечја блискост с мајком 100–101
 лечја способност да воде рачуна о себи 93–95, 177
 доношење воде 21–22
 доношење одлука 108–112

друштвени живот 122–123
 јело у типини 112–113
 комуникација с децом 155
 мајчина подршка 91
 митологија 149
 однос према ралу 20, 22–24, 164–165
 одсуство такмичарског духа 129
 појање 111, 113
 понашање детета у наручју 169
 понашање жена 21–22
 поштовање туђе личности 104, 107–109, 111
 реакције на бол 90–91, 113–116
 став према странцима 109
 стандарди понашања 112–113, 160, 165–166
 стање радости 166
 трговина 22–23, 27, 162
 физички контакт 171

Казановин синдром 133

Камала, дете које су одгајили вукови 48–50

Кананаси, јекански дечак 115

Катавеху, јекански дечак 116

кану
 веслање 106
 ношење 16–17

квалитет живота 154–155, 166–167

Кемпе, проф. Хенри (С. Henry Kempe) 136–137

континуум
 бебина очекивања 41, 60, 71–74, 76–78

враћање њему 119–120
 дефиниција 30–31, 33–35
 задовољење од стране културе 154–158, 164–168
 заштита 40, 53
 механизми стабилизације 31–32, 57–59, 67, 100, 101–102
 обичаји који му се противе 180–182
 одступања од њега 65–67
 чуло 36, 40, 79, 148–151

конфликт 121–122, 166–167

Коулс, др Роберт (Dr. Robert Coles) 27

кривица, осећање 56–57

криминалитет 139–140

култура
 захтеви континуума 154–158, 163–168
 обичаји поводом нечије смрти 58–59
 развој 35–36
 ускраћеност која се сматра „нормалном“ 84–85
 утицај интелекта 30, 35, 79–80

кућни апарати 130

кућни послови 157, 179

личност
 ефекти ускраћености на њу 178–179
 развој 166–167
 извитоперена 25

„људски сендвич“ 173

мајка
 брига о детету 43–46

давање примера детету 180–181
која иде на посао 178–179
потреба за њом 91, 156–157
улога
„утиснуће“ 68–70
Мартин, Хелен Л. (Helen L. Martin) 138
Масавију, јекански дечак 110
мастурбација 170
материјализам 125–126, 133–134, 144, 162
медитација 150–153
мравојед, младунче 47–48
муцање 174
мученици 134

напетост 170–171
наркоманија / дрога 126, 142–148, 151, 152
научни рад, принудни 135
Нахакади, Индијанка 110
незгоде
заштита деце од њих 116, 117
опекотине 137–138
подложност 56–57, 116–117, 118–120
недруштвено понашање 97–98, 102, 103–105, 106–108, 160–163, 164
неурозе 58, 161

одлуке, доношење 108–113
осећај да је све-како-треба 68, 82, 99, 110, 124–125, 129, 130, 140, 148–153, 154–155, 166, 178
отац
улога 43, 95, 139, 167, 181,
отуђеност 83, 156, 166
подложност болестима 55–57, 58, 140–142
поздрављање, обичај 159–160
појање III, 113, 152, 153
породица, проширена 157
порођај
у болници 70
посесивност 138
потенцијали, људски 49–50, 54, 57, 79
привлачење пажње
бебе 81–82, 89, 99, 177
криминалци 140
прилагодљивост
деца коју су одгајили вукови 48
еволутивна 29–30, 31–32, 34–36
искуству 54–55
у пројесу рађања 67–68
промена
еволутивна 37–38
отпор њој 130, 156
прилагођавање њој 54–55, 156
пустолов-освајач 135
путник, принудни 135

рад
задовољство у њему 23–24
монотони 164
недостатак речи за њега код код Јекана 20–21
као нужно зло 130
појам 16
радост / радовање 25, 55, 57, 124–125, 127, 152, 166, 182
развој 40

развој детета
способност учења 98–99,
креативност 103
искуствени захтеви 173–175
вођство 98–99
имитација 95–97, 98–99
независност 83–84, 86, 93–99, 115, 132, 177
послушност 15
притисак убеђивањем 106–107
зауостављен 40
вербална комуникација 120–123
рекламе 128, 130
рекреација 131
Рубин, др Ира (Dr. Ira Rubin) 141

saga и овде 94, 125
самосталност, развитак 83, 86, 93–99, 115, 132, 176–177
Санема Индијанци 23, 24, 109
сарадња в. друштвено понашање свесни ум 30, 53
селекција, механизми 51, 52
смех 123
Смит-Бовен, Е. (E. Smith-Bowen) 54
спокојство 149–153, 160
срећа 15, 25, 55, 57, 124–125, 127, 133, 166–168, 181
супротстављеност људској природи насталој еволуцијом 100

Талехах, јекански дечак 108
Таурипанци / таурипански Индијанци 15–19, 24–25

телесни контакт
у фази коју дете проводи у наручју 59–60, 65–66, 69, 70, 71, 72, 73, 169
људска потреба за њим 171–174, 175–180
теорије о одгајању деце 29–30, 43–44, 84–85, 177–178
туговање 58–59, 168

улога 52, 53
ум
механизми селекције 51, 52
механизми стабилизације 31–33, 57–59, 67–68, 100–102
несвесни 30, 100–102
свесни 30, 53, 100,
урођене способности, в. инстинкт
ускраћеност
злостављана деца 137–138
и смањене способности 154
као узрок недруштвеног понашања 102
утицај на благостање 68
фазе ношења у наручју 44, 124–129, 131–143, 147–151, 172
успех 55–56, 125–126
учење
подражавањем 95–98, 157, 170, 180–181
развој 57–58
селективно 49–51

Фројд, Сигмунд (Sigmund Freud) 129
хомосексуалност 138–140

цивилизовано друштво 17, 19,
26, 70–71, 124–125

чула, развој 37–38, 49, 50–52

џунгла

опасности од ње 117–118

шаманизам 152,

шимпанзе

брига о младунцима 86

Садржај

Реч унапред	5
Како су се моје идеје радикално промениле	9
Појам континуума	29
Почетак живота	37
Одрастање	89
Ускраћеност за неопходно животно искуство	124
Друштво	154
Поновно покретање принципа континуума	169
Индекс имена и појмова	183

Џин Лиллоф
ПОЈАМ КОНТИНУУМА

Издавачко предузеће
СЛЮ
Змаја од Ноћаја 12/1, Београд
clioinfo@EUnet.yu
www.clio.co.yu

За издавача
Зоран Хамовић

Рецензент
Биљана Поповић

Лектор
Радмила Фалатов

Коректор
Душка Кликовац

Технички уредник
Саша Димитријевић

Штампа
АБ Таш,
Илије Гарашанина 26,
Београд

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

159.922.7
159.923.5–053.2
392.3(-98)

ЛИДЛОФ, Џин

Појам континуума : како да људска природа
успешно функционише / Џин Лидлоф ; превод Вера
Ненадов. – Београд : Слио, 2001
(Београд : АБ Таш). – 191 стр. ; 21 cm –
(Опстанак)

Превод дела: The Continuum Concept /
Jean Liedloff. – Стр. 5–8: Реџ унапред / Биљана
Поповић – Регистар.

а) Деца – Психички развој б) Социјализација ц)
Развојна психологија д) Сазревање (психологија) е)
Јекане – Начин живота
COBISS-ID 94500108